

Voruta

Nr. 6 (836) 2017 m. birželio 17 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

2

Doc. dr. Martynas PURVINAS,
Kaunas

Mažosios Lietuvos kaimo pokyčiai Reformacijos epochoje

5

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS,
Rokiškis

Kuris kunigaikščių Krošinskių herbas turėjo būti Rokiškio miesto herbe?

8–9

Tėviškės aušra

11–12

Dainora KANIAVIENĖ,
Palanga

Būti pirmtake

Nekurkime diskriminacijos piliečių pasuose

Akad. prof. dr. Eugenijus JOVAIŠA, LR Seimo Švietimo ir mokslo komiteto pirmininkas

Akad. prof. dr. Eugenijus Jovaiša
Jono Česnavičiaus nuotr.

Šį pavasarį vėl kilo diskusijos dėl asmenvardžių rašymo pasuose nevalstybine kalba. Jau tikriausiai visiems žinoma, kad yra iš esmės du siūlymai, kaip tai daryti.

Šį pavasarį vėl kilo diskusijos dėl asmenvardžių rašymo pasuose nevalstybine kalba. Jau tikriausiai visiems žinoma, kad yra iš esmės du siūlymai, kaip tai daryti.

A. Kubiliaus iniciatyva siūloma asmenvardžius su *W*, *Q* ir *X* rašyti pagrindiniame paso puslapyje, įrašų valstybine kalba vietoje. „Talka už valstybinę kalbą“ Seimui yra pateikusi daugiau nei 69 000 piliečių pasirašytą projektą, kuriuo siūloma pagrindiniame paso puslapyje rašyti tik valstybine kalba, o šalia esančiame papildomų įrašų puslapyje rašyti kitomis kalbomis, kuriose vartojamas lotyniško pagrindo raidynas su visais diakritiniais ženklais. Diskusijos šia tema kaista. Jose neretai pamirštami mokslo ir teisės argumentai, taip pat ir piliečių valia. Tačiau galbūt labiausiai stebina tai, kad A. Kubiliaus „*W*, *Q* ir *X*“ įteisinimo projektas pristatomas kaip rūpestis

žmogaus teisėmis, nors iš tiesų sukurtų Lietuvos piliečių diskriminaciją ir niekuo nepagrįstas kalbines piliečių grupes, kurių vienoms įstatymas tinka, o kitoms – ne.

„Talkos“ pasiūlymas ir valstiečių įsipareigojimai

2015 m. į „Talką už valstybinę kalbą“ susibūrę kultūros, mokslo ir visuomenės veikėjai pakvietė piliečius teikti Seimui siūlymą leisti kitomis kalbomis rašyti paso kitų įrašų puslapyje. Toks įrašas nebūtų perkeliamas į valstybės duomenų bazes, priešingai, skirtas pačiam gyventojui, norinčiam savo pase matyti tokį užrašą. Tačiau jis galėtų būti su visais diakritiniais ženklais, taigi iš tiesų „autentiška forma“. Šio teksto autoriui teko garbė ir atsakomybė būti šios tikrai sėkmingos akcijos iniciatyvinės grupės pirmininku, pristatyti siūlymą Seimui. Siūlymą palaikė ir įvairūs politikai, tarp „Talkos“ iniciatorių buvo Ramūnas Karbauskis, Povilas Urbšys, už „Talką“ viešai pasirašė tuo metu dar Seimo nariais nebuvę Viktoras Prancietis, Dainius Kepenis, Arūnas Gumuliauskas. Būtent valstiečių partija surinko liūto dalį tų 69 000 „Talkos“ pristatytų parašų. Atskiri Seimo nariai visada gali turėti savo nuomonę kiekvienu klausimu, tačiau „Talkos“ projektas nuo pat pradžių buvo ir lieka Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos kaip politinės partijos siekis ir įsipareigojimas. Pasiūlymas ir gebėjimas jo laikytis neišvengiamai bus valstiečių vertybinio nuoseklumo testas ir, tikiu, įrodymas. Ir priešingai, populizmo klasika būtų Seime stoti prieš savo pačių iniciatyvą. Argumentai už „Talkos“ siūlymą nevalstybine kalba rašyti tik paso papildomų įrašų puslapyje ar kitoje tapatybės kortelės pusėje yra gausūs ir ne kartą išdėstyti. Alternatyvus A. Kubiliaus siūlymas rašyti kitomis kalbomis vietoje valstybinės

kalbos priešarautų a) Konstitucijai (Konstitucinio teismo ir kalbos komisijos išaiškinimai), b) Vakarų šalių praktikai (pamėginkite parašyti „Jovaiša“ JAV, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, Norvegijos, Olandijos, Kanados ar kurios kitos brandžios demokratinės šalies pase), c) Europos žmogaus teisių teismo išaiškinimams, d) daugumos Lietuvos piliečių valiai (neviešintų apklausų duomenys). Toks sprendimas siaurintų valstybinės kalbos vartojimo erdvę, keltų Rusijos reikalavimų grėsmę Latvijai (latviai dėl to mus ne kartą išpėjo, prašydami solidarumo), įteisintų Vilniaus krašto gyventojų tautinę sudėtį keitusių okupacijų padarinius. Telkdami „Talką“ buvome ir esame įsitikinę, kad visa tai yra svarbios priežastys nepritariant įrašams nevalstybine kalba vietoje valstybinės. Visi šie argumentai gerokai plačiau išdėstyti „Talkos už valstybinę kalbą“ valstybės vadovams įteikta ir daugiau nei 150 žinomų žmonių parašais paremtą poziciją ginančiame kreipimesi, kuris, deja, beveik visos žiniasklaidos buvo nutylėtas. Nekurkime diskriminacijos Tačiau galbūt mūsų diskusija ir argumentai nukreipti ne pačia svarbiausia kryptimi. LLRA reikalavimais iškeltas siūlymas valstybinę kalbą pasuose pakeisti kitomis kalbomis paprastai remiasi gražiu ir teisingu siekiu panaikinti piliečių diskriminaciją ir grąžinti jiems „teisę į autentišką pavardę“. Paradoksalu, tačiau A. Kubiliaus užregistruotas projektas padarytų kaip tik priešingai: sukurtų nematytą piliečių diskriminaciją pagal jų tautybę ir daugumai jų tikrai nesuteiktų progos užsirašyti „autentiška forma“. Naujoji tvarka „autentišką rašybą“ leistų tik tiems asmenims, kurių pavardės nuo lietuviškų skiriasi tik šiomis raidėmis. Tačiau jei kalbėsime apie dažniausiai šiuo klausimu minimus lenkus, jų kalboje iš šių trijų raidžių tėra vienintelė *W* (kurios, beje, nėra lotynų abėcėlėje). Jei kalbėsime apie užsienio

Nukelta į 4 p.

Rytų Lietuvos mokyklos

Devintoji „Vilniaus jovarų“ šventė Juodšilių „Šilo“ gimnazijoje

Jolanta NOVOPAŠINIENĖ,

**Vilniaus r. Juodšilių „Šilo“ gimnazijos ugdymą
organizuojančio skyriaus vedėja, lietuvių kalbos mokytoja**

Nemenčinės Gedimino gimnazijos mokinės atliko programą „Saulėlė kels, atbėgs basa“ (vad. J. Dombrovskaja, J. Stankevičienė, V. Rinkevič)

Sužydėjus sodams (kad ir kukliai, kad ir gerokai pavėluotai), gegužės pabaigoje, Vilniaus r. Juodšilių „Šilo“ gimnazijos bendruomenė sukurta kaip skruzdėlynas. Tam yra

svari priežastis – artėja tradicinė „Vilniaus jovarų“ šventė, į kurią renkasi visos Vilniaus rajono lietuviškos mokyklos. Šį pavasarį,

Nukelta į 9 p.

Valstybinė lietuvių kalba

LR Seime keltas vietovardžių išsaugojimo klausimas

Vietovardžių išsaugojimo konferencijos organizacinis komitetas ir pranešėjai (iš dešinės): dr. Filomena Kavoliūtė (Vilniaus universiteto docentė), Stasys Tumėnas (LR Seimo Kultūros komiteto narys), Virginijus Jocy (Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas), Gintautas Gegužinskas (Pasvalio savivaldybės meras), prof. dr. Rimantas Kanapėnas (Pasvalio kraštiečių draugijos pirmininkas). Nuotr. iš EKG archyvo

2017 m. birželio 6 d. Lietuvos Respublikos Seime vyko Etninės kultūros globos tarybos ir Lietuvos Respublikos Seimo Kultūros komiteto organizuota konferencija-forumas „Vietovardžių (išnykusių kaimų vardų)

išsaugojimo, ipaminklinimo sprendimai, pasitinkant Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį“.

Konferencijoje pasisakė Stasys Tumėnas

Nukelta į 3 p.

Mažosios Lietuvos kaimo pokyčiai Reformacijos epochoje

Doc. dr. Martynas PURVINAS, Kauno technologijos universiteto Architektūros ir statybos institutas, Kaunas

Tradicinio kaimo gyvenimui visados buvo būdingas konservatyvumas, stabilumas, atsparumas įvairiems pokyčiams. Tai lėmė tradiciniai verslai (nuo gamtos sąlygų priklausiusi žemdirbystė ir kt.), pati gyvensena, paremta ilgaaamže patirtimi, išsisknijusiomis tradicijomis (kai kada peraugdavusiomis ir iracionalius prietarus ir pan.). Senasis kaimas vangiai reaguodavo į įvairius pokyčius ir išorinius poveikius, taip apdairiai vengdamas žymesnių nuostolių ir netekčių.

Vis tik Reformacijos procesų poveikis Mažosios Lietuvos kaimams buvo gana pastebimas. Kodėl ir kaip tai vyko?

Esminiai pokyčiai būsimosios Mažosios Lietuvos plote prasidėjo XIII a., į Baltijos pietrytinę pakrantę įsiveržus germaniškiesiems kariniams ordinams. Anuometinių užkariavimų laikais atvykėlių požiūrį į vietos gyventojus (eilinius kaimiečius ir kt.) atspindi eilutės iš Petro Dusburgiečio ir kitų kronikų: „...paėmė į nelaisvę daugybę žmonių, daugybę nukovė, o visą žemę nusiaubė, grobdami ir degindami“ (p. 168), „Šitai visa ši žemė liko ilgiems metams be gyventojų“ (p. 196) ir t.t.

Galima teigti, kad nekrikštyti, savo kalba kalbėję ir savaip gyvenę vietos gyventojai XIII–XIV a. beveik nebuvo laikomi „normaliais“ žmonėmis, gal tik kokiais nereikšmingais „objektais“ niokojamame krašte. Po Žalgirio mūšio (1410) ir Melno taikos (1422) kovoms apimus, žinomuose XV a. dokumentuose dažniau randame dalykinius įrašus apie duoklių rinkimą, valdinių pražangas, ūkines prievoles ir pan. Formaliai pakrikštyti vietos gyventojai (primintina, kad didelėse teritorijose tuomet teveikė kelios krikščioniškos bažnyčios ar piliių koplyčios, beveik nepasiekiamos daugeliui kaimiečių) tebebuvo laikomi „objektais“, žemesniu visuomenės sluoksniu – duoklininkais, prievolininkais ir pan. Atrodo, kad vietos kaimiečiai tuomet veikiau laikyti „beveide mase“, kaip personalius dažniau minėti kolonistai iš Vakarų, kokie administracijos ar kiti veikėjai.

1540 m. (vos 15-ai metų prabėgus nuo 1525 m. – Prūsijos pasaulietinės kunigaikštystės įkūrimo ir tenykštės oficialios Reformacijos pradžios) buvo sudarinėjami vadinamąjį „turkų mokestį“ mokėjusių asmenų – tuometinių krašto vietovių gyventojų – sąrašai. Juose figūruoja nebe kaimai apskritai su beveide jų gyventojų – prievolininkų – mase, o personalijos – konkretūs mokesčio mokėtojai (faktiniai Prūsijos valstybės piliečiai ir pan.). Taip Ragainės valsčiaus Šventosios ir Smalininkų kaimuose 1540 m. nurodyti ne abstraktūs „prūsai“ ar „kaimiečiai“, o realūs žmonės: Talminaitis, Mantkūnas, Ramonaitis, Danilaitis (ši pavardė siejasi su krašte dažnai Donelaičiais, Daniulaičiais ir pan.), Jukna, Liutkus, Alekna, Venckus, Dautartaitis, Bagdonas, Mankus, Petrošius, Josvilaitis ir t. t. Tuomet Klaipėdos valsčiaus

Veiviržo kaime gyveno šie mokesčio mokėtojai: Stankus, Mičius, Petrikas, Narkus, Stanaitis, Jakštas, Bračas, Mančaitis, Žilius, Mantvydas ir kt.; Vilkyčių kaime: Jurgelis, Šeputis, Jucius, Laurynas, Eikdautas, Jurgis, Juškus, Mickus, Stanaitis ir kt.

Visi tie lietuviškos (baltiškos) kilmės kaimiečiai tuomet registruoti nebe kaip bendra prievolininkų masė, o kaip savarankiški ūkininkai – mokesčio mokėtojai (jau nebe kaip XIII–XIV a. minėti bevardžiai čiabuviai, kuriuos užkariautojai žudė ar išsivesdavo į nelaisvę).

Veikiausiai, Reformacijos nuostatos (skatinta pagarba visiems vietos gyventojams, jų kalboms ir pan.) prisidėjo prie anuometinės ūkinės revoliucijos Prūsijos kunigaikštystės kaimo teritorijose: daug baltiškios kilmės žmonių (o ne vien iš Vakarų atvykę vokiečių ir kt. kolonistai) tapo „normaliais ūkininkais“ – žemės ploto naudotojais, gal visateisiais piliečiais, mokesčių mokėtojais ir pan. Antai, S. Rowello nuomone, į Mažosios Lietuvos plotus daugiausiai lietuvių iš Didžiosios Lietuvos atvykdavo 1540–1560 m. – kaip tik išbėgėjęs Reformacijai ir ją lydėjusiems krašto ir jo ūkinės sistemos pertvarkymams.

Idomu, kad kaip tik tais laikais (XVI a. pirmojoje pusėje) pastebėtas dažnesnis Žemaitijos ir Didžiosios Lietuvos kaimiečių bėgimas iš savųjų ūkių, ten vis stiprėjant prievolių naštai. Šimtams ir tūkstančiams eilinių kaimiečių patrauklesne tapo nebe jų gimtinė, o pagal Reformacijos nuostatas pertvarkoma Prūsijos kunigaikštystė, kur buvo sukurtos galimybės įsikurti tinkamiau. Masiškai atvykstant išeiviams iš lietuviškų žemių, formavosi Mažosios Lietuvos fenomenas – iki tol retai apgyventuose plotuose (kur po ilgaaamžių kovų buvo užsilikę senųjų baltų genčių palikuonių) sparčiai išgalėjo lietuvių kalba (vakarų aukštaičių ir kt. farmės), paplito tradiciniai lietuviški vietovardžiai (Silgaliai ir pan.). Pažymėtina, kad naujieji ateiviai (su senųjų baltų genčių palikuonimis galop suformavę lietuvininkų etnokultūrinę grupę) Reformacijos laikais dažniau būdavo gana laisvi žmonės, galėję savarankiškai ūkininkauti jiems paskirtuose sklypuose. Jie galėjo išlaikyti savąją etninę tapatybę – tam padėjo lietuviškos pamaldos liuteronų bažnyčiose, mokyklose dėstyta lietuvių kalba.

Dažniausiai Mažosios Lietuvos kaimiečių gyvenimas daugumos šiandienos žmonių suvokiamas per K. Donelaičio „Metuose“ vaizdingai aprašytus būrų vargus ir rūpesčius. Tie žmonės dažniausiai prisimenami kaip beteisiai baudžiauninkai ir visiškai varguoliai. Mėgstama gąsdinti, kad ten buvę blogiau nei Didžiojoje Lietuvoje. Kaip buvo iš tiesų?

Primintina, kad Reformacijos laikais Prūsijos kunigaikštystėje (o ypač jos šiaurinėje dalyje – Mažojoje Lietuvoje) dvarų būta nedaug. Žymesnis dvarų – stambiųjų

valdų – kūrimas ir kaimiečių įbaudžiavinimas buvo būdingas vėlesniems amžiams, neretai ir tolstant nuo Reformacijos laikų idealų, kitaip pradedant žvelgti į tautines mažumas. Nemažai lietuvininkų ilgai nepažino dvarininkų prispaudo.

Mažosios Lietuvos kaime per šimtmečius vyko ir kiti procesai. Antai, žinoma, kad 1682 m. poeto K. Donelaičio senelis H. Donelaitis gavo „amžinai valdyti“ du ūbus (apie 34 ha žemės) valdovo žemės – girioje iškirstos dykynės, ir šatulinio – kulminio (laisvojo) – valstiečio statusą. Taip negyvenamoje (ar žmonių apleistoje) vietovėje buvo įkurtas Lazdynėlių kaimas, vėliau tapęs ir Lazdynėlių dvaru, valdžiusiu kelias dešimtis hektarų žemės. Ten apsigyveno lietuvininkai, o ne kokie svetimšaliai. Valdovo žemės sklypus ir naudingą statusą (apčiuopiamas mokestinės ir kt. privilegijas) anuomet gavo šimtai ir tūkstančiai lietuvininkų valstiečių (o ne vien kokie atvykėliai iš Vakarų, kaip neretai mėgstama vaizduoti).

Vis dar kalbama apie valstiečių šeimoje gimusio K. Donelaičio vaikystės ir jaunystės vargus, jo buvusį sunkų gyvenimą, nebandant objektyviai įvertinti anuometinio bendro gyvenimo lygio, sugretinti padėties, pavyzdžiui, Mažosios ir Didžiosios Lietuvos kaimuose. Primintina, kad ne vien K. Donelaitis ėjo mokslus Karaliaučiuje, bet ir kiti tos giminės palikuonys įgydavo įvairias profesijas, neretai prasigyvendami. Tyrėjams surinkus duomenis apie kelių šimtų Donelaičių giminės žmonių likimus, paaiškėjo, kad tarp jų būta dvarininkų, sėkmingai besidarbavusių amatininkų, tarnautojų ir kitokių neblogai gyvenusių žmonių – kilusių iš vis tų pačių lietuvininkų valstiečių. Tokias socialinės karjeros galimybes Prūsijos valstybėje atvėrė vis ta pati Reformacija, paskatinusi kurti demokratiškesnę ir tolerantiškesnę valstybę, kurioje eilinių kaimiečių palikuonims būta įvairesnio gyvenimo galimybių.

Mažosios Lietuvos kaimo specifika primena gana įdomus politinis, administracinis vėjus XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. Tuomet geriau besitvarkiusiems (ir gal kitų nuopelnų turėjusiems) stambesniems ūkininkams galėjo būti suteikiamas kaimiškojo dvarininko statusas ir tam tikros privilegijos. Anuomet tokiais dvarininkais tapo ir dešimtys (jei ne daugiau) lietuvininkų ar senųjų baltų palikuonių. Vėlesniuose kaimiečių prisiminimuose buvo fiksuojamos įdomios kitų vietos žmonių reakcijos – ilgai piktintasi, kad koks Jonas daugelį metų buvęs paprastas „juodnugaris“, pats ardavęs laukus ir mėsdavęs mėšlą, o dabar kaimynai jį turintys vadinti „dvarininku“. Tokį senovinės luominės sistemos „išklabinimą“ kažkada pradėjo taip pat Reformacija, daugiau dėmesio skyrusi įvairiems žmonėms – ne vien išrinktiesiems turtuoliams ar kurios nors vienos tautos atstovams.

Galima priminti padėtį XIX a. Didžiojoje Lietuvoje, kur ne vienam gabesniui valstie-

čių palikuoniui tekdavo naudotis padirbtomis bajorystės dokumentais, siekiant mokslų ar geresnės vietos gyvenime, kur archajiškoji luominė sistema (ir carinės Rusijos įvesti socialiniai, etniniai ir kiti apribojimai) užkirto kelią natūralesnei kaimų socialinei ir ūkinei raidai.

Dar primintina, kad Mažojoje Lietuvoje kaimiečių baudžiava pradėta naikinti jau 1807 m., o Didžiojoje Lietuvoje – tik 1861 m. To skirtumo ištakų taip pat galima ieškoti XVI a. Reformacijoje.

Lietuvoje beveik neprisimenamas XX a. pradžios Rytprūsų dvarininkas Adolfas fon Batockis, tuomet tapęs tos provincijos oberprezidentu – užėmęs pačias aukščiausias administracines pareigas tame turtingame krašte, savo padėtimi gal lygintinas su senosios LDK kunigaikščiais ar kitais didikais. Tas žmogus siejamas su Žemaitijos Batakiuose gyvenusiais Tartylomis (Tortylavičiais), Reformacijos laikais pasitraukusiais į Prūsijos kunigaikštystę. Išidėmėtina, kad lietuviška (žemaitiška) šitos giminės kilmė toje valstybėje neužkirto kelio jų palikuonių iškilimui – batakiškių įpėdiniai tapo dvarininkais ir kitokiais žinomesniais žmonėmis, pelnę oficialų kilmingųjų titulą *fon*, užkopę į pačią tuometinio elito viršūnę.

Šis pavyzdys turėtų priminti, kad Reformacijos paliejoje Prūsijos valstybėje lietuvių palikuonys anaipol nebūdavo vien vargani baudžiauninkai, kad jiems neretai atsiverdavo ir kitokios galimybės (kuriais ne visi pajėgdavo ar sugebėdavo pasinaudoti).

Be abejo, reikia pripažinti, kad vien Reformacija negalėjo stebuklingai paspartinti krašto ūkinės, socialinės ir kitokios raidos, ten sukurti kažkokio „rojaus žemėje“ visiems gyventojams. Tačiau vertinant objektyviai būtina prisiminti anuometinę padėtį greitimoje valstybėse, platesniame regione ir visoje Europoje, kur ilgai vyravo skurdas, buvo dažnos ekonominės, socialinės ir kitokios krizės, kur labai lėtai judėta sunkiu pažangos keliu.

Deja, Mažosios Lietuvos (kaip ir kitų lietuviškųjų etnokultūrinių regionų) tradicinio kaimo ypatumai iki šiol deramai neapibūdinami. To nesimta ir nemokšišškai parengtame „Lietuvos architektūros istorijos“ IV tome, kur klaidingai apibūdinti lietuviškosios etninės architektūros savitumai. Neskelbiami reikšmingi senieji dokumentai iš įvairių šalių archyvų apie Lietuvos kaimo praeitį. 2016 m. pradžioje tam tikroms jėgoms užblokavus mokslo monografijų ciklo „Lietuvos kaimų istorinė raida“ tolesnį rengimą, Lietuvos žmonės nebesulauks Žemaitijos, Šiaurės Lietuvos, Sūduvos – Suvalkijos – ir kitų regionų senųjų kaimų visapusiškų apibūdinimų. Nebebandoma vyti civilizuotų Europos kraštų, kur tradicinio kaimo ypatumai uoliai nagrinėti dar nuo XVIII a., kur paskelbta daugybė studijų apie kaimų įvairiuose regionuose savitumus, jų istorinės raidos ypatybes.

Muziejus laikraštyje Nr. 4 (474)

Skrybėlių smeigtukai

Visais amžiais savo vilkimus drabužius žmonės mėgo dabinti įvairiais aksesuarais – žmogaus „karūna“ dažnai buvo ne tik jo vešlių plaukų šukuosenos, bet ir įvairūs galvos apdangalai bei jų puošmenos. Skrybėlių smeigtukai atsirado ir ėmė sparčiai populiarėti Jungtinėje Karalystėje XVIII a. pab.–XIX a. pr., turėdami konkrečią funkciją paskirti – prilaikyti skrybėlaitę ant įmantrios, „daugiaaukštės“ šukuosenos. Vėliau juos imta naudoti vualiams, šydams, skrybėlių kaspinams ar dirbtinėms garbanoms prismeigti. Naudoti pavieniai ar poriniai skrybėlių smeigtukai. Gražiausia, dekoratyviausia smeigtuko dalis – jo galvutė, kuri dažnai buvo tikras juvelyro meistrystės šedevras. Gamintos iš egzotinių gyvūnų rago bei kaulo, brangiųjų metalų bei brangakmenių, inkurtuotos, tapytos stiklo emaliu, sukurtos iš trapaus porceliano ar kamėjų, raižytos,

monogramuotos – skrybėlių smeigtukų galvutės savo grožiu tiesiog gniaužė kvapą, tapo ne tik damų, bet ir džen telmenų privalomas garderobo aksesuaras. Pasitaiko smeigtukų, kurių galvutė yra lyg maža dėtuvė, kurioje slėptas veidrodelis, kvėpalai ar uostomomji druska. Šie rankų darbo juvelyrikos objektai buvo nepaprastai brangūs, jų nešiojimas buvo laikomas karališkąja privilegija ir apmokestinamas, o įsigijimas leidžiamas tik pirmąją naujųjų metų dieną. Kad šios puošmenos buvo labai brangios liudija ir jų įtraukimas į daugelio kilmingųjų paveldėjimo dokumentus, dovanojimas jubiliejų, vestuvių metinių, svarbių sukakčių proga. Be to reikia paminėti, kad ne tik skrybėlių smeigtukai, bet ir pati skrybėlaitė aptariamam laikotarpiui buvo laikoma žmogaus socialinio statuso, jo priklausymo aukštuomenės luomui požymiu bei moterų emancipacijos sim-

Skrybėlių smeigtukai.
Austrija, Prūsija, XIX a. II p. A. Valužio nuotr.

bolio. Drauge su naujais mados vėjais skrybėlių smeigtukus imta gaminti ir

kitose Europos valstybėse, garsėjančiose savo juvelyrais, tačiau laikui bei medžiagoms imlus gamybos procesas bei aukšta dirbinio kaina trukdė patenkinti vis didėjančią paklausą – tad 1830 m. skrybėlių smeigtukus pradėta gaminti JAV pramoniniu būdu.

Paminėtina, kad XIX a. pab. Europos laikraščiai mirgėjo kriminalinėmis žinutėmis – kai pavojingai ilgu bei aštriu skrybėlės smeigtuku buvo netyčia apakintas ar sąmoningai nudurtas pilietis. Tad imta smeigtukų dėvėjimą reglamentuoti – atsirado jų smaigus apsaugantys gaubteliai, o jų ilgis netgi ribojamas įstatymiškai, pvz., 1908 m. JAV Ilinojaus ir Arkanzaso valstijose jų ilgis turėjo neviršyti 9 colių, o kai kuriose valstijose jie buvo uždrausti kaip neleistinas sufražiščių ginklas. Kintant skrybėlių madai, smeigtukai neteko savo tiesioginės „pagalbos rankos“ funkcijos, jų smaigai trumpė-

jo, o paskirtis universaliėjo: juos imta nešioti kaip kaklaskarių ar kaklaryšių smeigtus, kartais – kaip švarko atlapo dekoraciją.

Trakų istorijos muziejaus istorinių eksponatų rinkinyje saugomi trys auksiniai, monograminiai smeigtukai. Du, 86 mm ilgio, puošti karūnomis ir lotyniškų raidžių „FS“ bei „WM“ monogramomis, emaliu ir skaidrių brangiųjų akmenų akutėmis, gaminti Vienos auksakalių, trečiasis – 75 mm ilgio, su karūna ir monograma „SC“, gamintas tuometėje Prūsijos karalystėje, neabejotinai puošė aristokratijos elito atstovų garderobą.

Istorijos skyriaus vedėja
Alvyga Zmejevskienė

Brandinta sieloje ir širdyje

Apie Anatolijaus Žibaičio knygą „Gardamas istorijos vingiuose“*

Liudvikas STANKUS, Šiauliai

Esu didžiai dėkingas A. Žibaičiui už man dovanotą knygą su autografu, užrašytą gražiais žodžiais. Perskaitęs tai, pasijaučiau nejaukiai – tiek nenusipelniau. Tariu autoriui nuosirdų ačiū ir už jo knygą man ir ačiū, nepamiršusiam mūsų jaunystės kaimynystės.

Dešimt pastarųjų metų, gal ir daugiau, su A. Žibaičiu retkarčiais pasikalbėdavome telefonu. Iniciatorius daugiausia būdavo Jis. Domėdavosi, kaip man sekasi rašyti. Geranoriškai skatino, dalydavomės istorine archyvine informacija. Pasikalbėdavome, kas mus jaudino, kuo domimės. Sodas nebuvo kliudomas, ligos paliekamos ramybėje. Jaučiau, kad pašnekovas labiausiai serga meile tėviškei, Lietuvai, žmogus jam buvo ir yra aukščiau už bet ką. Jaudino jį ir turbūt toliau tebejaudina istoriniai mūsų praeities tarpiniai. Ilgametis darbas su archyvais, bažnytinėmis knygomis, žmonių praeities prisiminimais, ilgainiui jam brendo, sunkiai brendo šios knygos gimimas. Gal dėl to ji tokia tobula.

Aš ne rašytojas ir ne kritikas profesionalas. Tai ir gerai. Neturint šių galių, leidžia man drąsiau reikštis, vertinant autoriaus akivaizdų talentą, jo jautrumą, dvasinį turtingumą, darbštumą. Kiekviena data, šiltai užrašyta, šaknijasi manyje. Kai kurie knygoje pateikti įvykiai rėžia širdį, o kai kurie kelia pasididžiavimą, gerėjimąsi žmonėmis.

Mano tėvelis, nepagydomai sirgdamas, gulėdamas lovoje, artėjant mirčiai, vis prašydavo iš savo šulinio šalto vandens. Atsigėręs pasidžiaugdavo, kad jis malšina skausmą. Tai atsiminiau, kai perskaičiau autoriaus parašytame epizode apie žilą senelį. Senelis iš savo giminės šulinio lėtai geria vandenį. Jis ir mano tėvelis, gerdami savo giminės tyrą vandenį, lydėjo savo praeinančio gyvenimo sėkmes ir nesėkmes. Ir vienas, ir kitas iš savo tėviškės norėjo dar pasisemti gyvasties.

Sklاندžiai parašytoje knygoje autorius išryškina šimtmetines mūsų tautos gyvenimo sėkmes ir praradimus. Stengtasi tikroviškai parodyti mūsų bočių ir tarpukario valstiečių darbštumą, bendruomeniškumą, dvasinį stiprumą, tikėjimų galią. Faktų gau-

sa, datų mirgėjimas iš pradžių net gąsdino. Gerai, kad, pradėjus ją skaityti, mano paties nuostabai abejingumas dingo. Pajaučiau, kad ji mane pamažu prisijaukina. Maloniai nuteikė autoriaus nenupasakojamas darbštumas. Ši nauja jo knyga išryškino jo meilę žmonėms, ne tik esantiems, bet išėjusiems bei žuvusiems įvairiomis aplinkybėmis. Gyvens jie su šiuo kūriniu kartu ir veiks gyvenančiųjų sąmone.

Beje, Gardame kelis amžius gyveno evangelikų liuteronų bendruomenė – lietuvininkai ir vokiečiai. Jo istoriją pristatoma per Gocentų ir jų palikuonių Žemaitaičių, Juškų šeimas, tarp kurių yra ir Lietuvos kultūrai, kraštotyrai aktyviai pasidarbavusių asmenų. Pasitaikydavo ir mišrių santuokų tarp katalikų ir evangelikų. Nėra faktų, kad miestelyje būta kokių nors religinių nesutarimų dėl tikybės.

Vaclovas Žibaitis, Anatolijaus tėvelis, miręs Vorkutoje, yra laimingas, matydamas šį fenomenalų darbą. Tuo jam sukurtas ir pastatytas paminklas.

Man yra malonus autoriaus požiūris į mokytojus, kurie verti pagarbos. Gi jie labiausiai prisideda prie mūsų vaikų išugdymo, paruošimo gyvenimui. Žaviuosi Anatolijaus galvos lenkimu prieš juos. Epizodas apie mokytoją Birutę Vičiulytę širdį gaudina, spaudžia ašarą. Aš pats, jeigu per savo gyvenimą padariau ką iškilesnio, tai tik tėvų ir mokyklos dėka. Ačiū jiems.

Gimiau ir augau tik 2,5 km nuo Mažosios Lietuvos. Kaimynai ir tėtis dažnai ten nukeliaudavo. Girdėjau daug pasakojimų apie įkliuvimus ar sėkmes. Deja, ligi šiol neturėjau pilno vaizdo, kaip ten viskas vyko. Jis pateikiamas knygoje.

Prūsiški žodžiai, prigiję parubežyje, man žinomi. Jie man malonūs. Gerai, kad ir tai panagrinėta. Nemanau, kad jų itaka sužalojo Lietuvos ir žemaičių žodyną.

Knygnešiai! Apie juos žinome visi. Tačiau knyga parodė, kad neturėjau jokio supratimo apie jų veiklos organizacinę struktūrą. Motiejus Valančius, ar pakankamai mūsų politikai yra jį įvertinę?

Buvau kažkur skaitęs ar girdėjęs apie 1831 m. sukilimą prie Gardamo. Esu apie tai klausęs ir istorijos mokytojų. Atsakymai jų buvo menki, nedetalūs. Pats neieškojau. Samata nežinoti savo gimtos vietovės lemiamų istorinių įvykių.

Partizaninio pasipriešinimo tyrimai pas mus vyksta lyg ir neblogai. Gaila, kad mūsų didvyrių pasiaukojimą Partizaniniu karu įvardijo Amerika, o ne mes. Tai keičia mūsų tėvų kovos statusą.

Autorius šią žūtibūtinę kovą (dvikovą) išanalizavo visokeriopai su visomis peripetijomis. Bet stribų niekšiškumas, mano galva, patyrinėtas mažokai. Iš savo pusės suprantu, kaip jautrios sielos rašančiam žmogui yra koku prisiliesti prie šlykščios bjaurasties.

Mažai mūsųose, arba mažai aiškinamas sokolovininkų iškrypėliškumas. Kartas nuo karto jų nusikaltimai peradresuojami partizanams. Deja, atkirtis tam beveik neduodamas. Pati gerbiama spauda tokioms spekuliacijoms lieka kurčia.

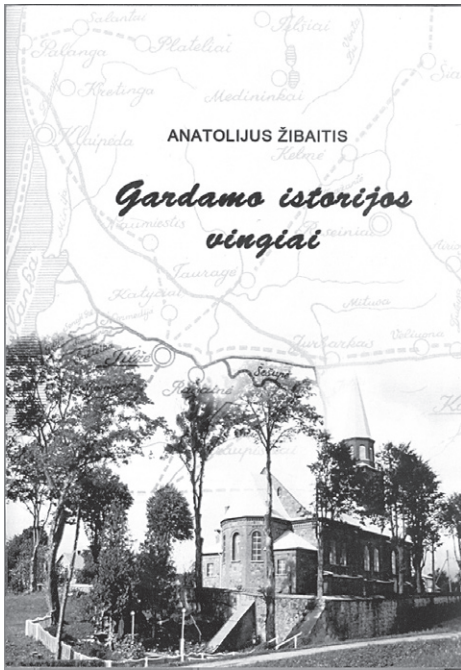
Jaunimo, mokinių pasipriešinimas. Prieš rašydamas šią pastraipą, susigundžiau pasišnekėti su buvusiais bendradarbiais, vienu kitu jaunu kaimynu, net su vienu buvusiu žurnalistu. Visi iki vieno apie tai nežinojo. Ar žino šių metų šimtadienininkai – pasirodo net negirdėję. Gaila. Tai patriotiškumo ugdymo spraga.

Autoriaus aprašytas jaunimo pasipriešinimas sovietinei okupacijai neturi analogo. Gal aš nežinau? Tėvų meilė Lietuvai persidavė vaikams.

Knyga vykusiai suskirstyta į skyrius. Tai autoriui leido ryškinamą temą, pavartant, nagrinėti išsamiau. Gražiai sumodeliuoti sakiniai skaitovą šildo, pririša nevarginančiai dėmesi.

Knyga unikali. Nemažas institutas išleisti analogišką knygą ruošusių gal penketą metų. Jų išleista knyga būtų biurokratiškai šalta.

Autorius atliko fantastinį darbą. Tai dovana Lietuvai, o Gardamui tuo labiau. Net Žemaičių Naumiestis negali tuo pasigirti. Daug kas, o ypač inteligentija, gavo lyg vadovėlį. Įamžinta daugybė Lietuvai atsidavusių,

Knygos viršelis

kritusių už ją. Giminės, artimieji, perskaite šią dvasingą knygą, bus dvasiškai pakylėti.

Tekste jaučiama poetės Dalios Žibaitienės dvasia. Dalia ir Anatolijus Žibaičiai savo darbą, atiduodami tam daug sveikatos, atliko. Dabar žodis priklauso Gardamo seniūnui T. Balčyčiui, kunigui A. Gyliui, mokyklos kolektyvui, Šilutės rajono savivaldybei. Manyčiau, būtina įamžinti Gardamo pradinės mokyklos vedėjo ir statytojo Vaclovo Žibaičio atminimą. Gal dabartinę pagrindinę mokyklą pavadinti jo vardu? Manau, kad tam pas jus arsenalas didelis. Mielieji, raskite būdų ir galimybių atsidėkoti ir Žibaičių šeimai. O gal apie tai jau esate pagalvoję?

* Anatolijus Žibaitis, *Gardamo istorijos vingiai*, 2017, 300 p.: iliustr. Tiražas 200 egz. ISBN 978-9955-693-13-0.

LR Seime keltas vietovardžių išsaugojimo klausimas

Atkelta iš 1 p.

(LR Seimo Kultūros komiteto narys), Virginijus Jocys (Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas), Gintautas Gegužinskas (Pasvalio savivaldybės meras), dr. Filomena Kavoliutė (Vilniaus universiteto docentė), prof. dr. Rimantas Kanapėnas (Pasvalio kraštiečių draugijos pirmininkas), dr. Juozas Pabrėža (Šiaulių universiteto docentas), dr. Daiva Vaišnienė (Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė), dr. Dalia Kiseliūnaitė (Klaipėdos universiteto Baltų filologijos katedros profesorė), Rita Palčiauskaitė (VĮ „Valstybės žemės fondas“ Kraštotvarkos ir teritorijų planavimo skyriaus vadovė), Agnė Jasinaučytė (Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos apsaugos ir tvarkymo skyriaus vedėjo pavaduotoja), Vitas Girdauskas (VŠĮ „Sintautų akademija“ vadovas), Audronė Vyšniauskienė (Kultūros paveldo departamento vyriausioji valstybinė inspektorė), dr. Artūras Judžentis (Vilniaus dailės akademijos docentas), dr. Laimutis Bilkis (Lietuvių kalbos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas), Zenonas Lapėnas ir Jekaterina Dotienė (VĮ „Registrų centras“ atstovai).

Konferencijos dalyviai atkreipė dėmesį į tai, kad vietovardžių išsaugojimo klausimą analizavusios valstybinės institucijos – Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija – 2015–2017 m. atsakymuose į raštiškus paklausimus ir svarstymų proto-

kolinėse nutartyse besąlygiškai pripažįsta, jog senųjų kaimų (ir viensėdžių) vardai yra nenuginčijama Lietuvos kultūros, istorijos ir kalbos vertybė. Tačiau jau kelintus metus Lietuvos Respublikos Seimo, Vyriausybės narių, mokslininkų ir visuomenininkų pasitarimuose nerandama optimalių sprendimų, kaip išspręsti vietovardžių (konkrečiai – išnykusių kaimų vardų) naikinimo problemą. Būtent dėl to dar kartą svarstytas šis Lietuvos kultūrai, istorijai, lietuviškai tapatybei ir pilietiškumui svarbus klausimas.

- Pritardami ir dar kartą akcentuodami, kad tradiciniuose vietovardžiuose glūdi etnologinė, lingvistinė, paleogeografinė, istorinė, kultūrinė ir kita informacija, saugotina kaip Lietuvos ir pasaulio kultūrinio palikimo dalis,

- konstatuodami, kad iš gyvenamųjų vietovių sąrašo jau yra išbraukta tūkstančiai kaimų pavadinimų (tradicinių vietovardžių) pradedant sovietmečiu (1959–1989 m. išbraukta 5,6 tūkst.) ir baigiant šiais laikais, kai pagal dabar galiojančią įstatyminę bazę neapibrėžtos būsenos yra likę 4 000 kaimų ir viensėdžių vardų, dėl to atskirose savivaldybėse ir toliau išbraukiami istoriniai kaimų pavadinimai iš juridinės vartosenos (kaimui likus be gyventojų ir trobesių jo teritorijai suteikiamas gretimos gyvenamosios vietovės pavadinimas),

- pabrėždami, kad kaimų ir viensėdžių senieji pavadinimai yra svarbi valstybės kultūros paveldo dalis, kurios išsaugojimu privalo rūpintis valstybė,

konferencijos–forumo dalyviai rezoliucijoje pareiškia:

1. Raginame Lietuvos Respublikos Seimą ir Lietuvos Respublikos Vyriausybę sustabdyti **kaimų ir viensėdžių** vardų išbraukimą iš juridinių dokumentų, priimant atitinkamas įstatymo pataisas.

2. Siūlome oficialiai pripažinti vietovardžius Lietuvos nematerialiąja kultūros paveldo vertybe.

3. Kviečiame vietovardžių – **kaimų ir viensėdžių vardų** – išsaugojimo ir ipaminklinimo darbą priskirti prie svarbiausių ir visuotiniausių Lietuvos valstybės šimtmečio atkūrimo sukakties minėjimo programos darbų, numatant tų darbų tąsą ilgalaikėse Lietuvos Respublikos Vyriausybės fiksavimo, mokslinių tyrimų, sklaidos darbų programose.

4. Raginame Lietuvos savivaldybių asociaciją ir atskiras savivaldybes pagal dabar galiojančią Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą ir kitus lydinčius aktus neatidėliojant sudaryti vietovardžių (išnykusių ir esamų kaimų bei viensėdžių vardų) išsaugojimo ir ipaminklinimo komisijas, taip pagerbiant ten gyvenusių bendruomenių atminimą.

5. Vertiname VI Registrų centro kuriamą „Istorinių gyvenamųjų vietovių“ sluoksnį Lietuvos Respublikos adresų registro objektų interaktyviame žemėlapyje REGIA ir pritariame, kad jame būtų pažymėtos visos Lietuvos Respublikos teritorijoje buvusios

istorinių gyvenamųjų vietovių teritorijų ribos, tai laikant pirmuoju etapu sovietmečiu panaikintų kaimų ir viensėdžių vardų atstatyme *de jure*.

6. Raginame valstybines mokslo ir žinybines bei visuomenines institucijas, kuriant ir tvarkant interaktyvias rašytinių duomenų ir grafinės informacijos duomenų bazes bei svetaines, formuoti integralią sistemą ir siekti teisingo vietovardžių vartojimo bei tikslaus jų vietos pažymėjimo.

7. Kviečiame savivaldybių, seniūnijų, bendruomenių atstovus dalyvauti vietovardžių ipaminklinimo darbe, laikiniais ar ilgalaikiais informaciniais ženklais pažymint esančio ar panaikinto kaimo pavadinimą kaimų vietovėse, prie kaimų senkapių ar kitose su kaimais susijusiose vietose.

8. Skatiname bendruomenes ipaminklinant vietovardžius meninėmis priemonėmis, parodyti tinkamą pagarbą vietos tarmei, tokiu būdu praturtinant bendrinę kalbą ir išsaugant etnografinių regionų savitumą ir patrauklumą.

9. Kviečiame į kaimų vietovardžių ipaminklinimo darbą įsitraukti rajonų mokyklų bendruomenes, vietos tautodailininkus, kūrybingai išnaudojant technologijų, pilietinio ir neformalaus ugdymo pamokas, o vietovardžių daugialypę vertę ir prasmę pasitelkti, rengiant pažintines krašto keliones.

Lietuvos miestų herbai

Kuris kunigaikščių Krošinskių herbas turėjo būti Rokiškio miesto herbe?

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Dabartinis Rokiškio herbas

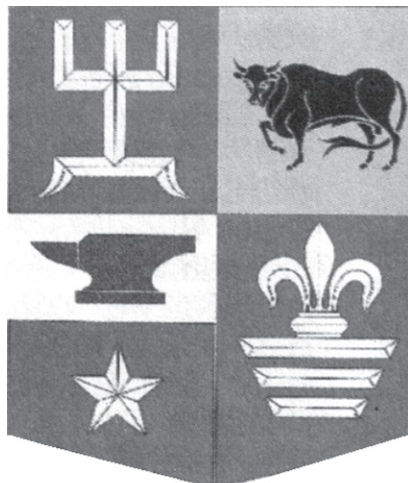
Rokiškio herbas

1993 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu Nr. 122 buvo patvirtintas Rokiškio miesto herbas. Herbo etalono autorius – dailininkas Juozas Galkus. 1993 m. herbo pirmajame raudonajame lauke pavaizduota sidabrinė trišakė žvakidė – tai Rokiškio dvaro savininkų kunigaikščių Krošinskių herbas, antrajame auksiniame lauke juodas žingsniuojantis jautis – tai grafų Tyzenhauzų herbas, trečiajame mėlynajame lauke – sidabriniai vargonai, rodantys senas Rokiškio muzikines tradicijas, trys sidabrinės į apačią trumpėjančios juostelės su sidabrine heraldine lėlija viršuje ketvirtajame raudonajame lauke – tai paskutiniųjų Rokiškio dvaro savininkų, apleidusių jį ne savo valia, grafų Pšezdziekių herbas.

Heraldikoje šiandien žinomi du kunigaikščių Krošinskių herbai, deja, Rokiškio herbe pavaizduotas paskutinis herbas, tai yra vėlyvesnis. Kadangi Rokiškio miestas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais herbo neturėjo, sovietmečiu jam sukurti buvo padaryta įdomi sintezė, kurios tikslas – kvailinti Lietuvos gyventojus. Heraldikas Edmundas Rimša teigė, kad neišmanėliams neužkliuvo į sovietmečio herbą sudėti trijų bajorų giminii, kurioms priklausė Rokiškio dvaras, herbai – Krošinskių (žvakidė), Tyzenhauzų (buivolas) ir Pšezdziekių (trys juostelės su lėlija). Ketvirtame lauke rastas kompromisas – kalvio priekalas (iš Rokiškio kilusio, sadizmu pasižymėjusio „revoliucionieriaus“, aprašyto A. Gudaičio-Guzevičiaus romane „Kalvio Ignoto teisybė“, simbolis). Sovietmečiu tai tiko. „Vėliau kalvio priekalą pakeitė vargonais, nes Rokiškis nuo XIX a. garsėja muzikos mokykla, vargonininkyste. Dauguma žymiausių prieškario kompozitorių vargonininkų yra iš Rokiškio muzikos mokyklos“, – yra tvirtinęs istorikas Edmundas Rimša¹.

Alfonsas Vilimas – kalvio Ignoto prototipas

Koks Alfonsas Vilimas buvo „revoliucionierius“ ir ką „nuveikė“, rokiškėnai ir

Sovietinių laikų Rokiškio miesto herbas su Kalvio Ignoto (A. Vilimo) priekalu

šiandien gerai nežino. Legendą paskleidė ir toliau kalvį Ignotą laiko kovotoju už demokratiją, žalodami rokiškėnų protus. Rokiškio rajono gyventojų kairiajai orientacijai aiškina, kad tai kalvio Ignoto žemė, bet iki šiol niekas nenurodė, kas buvo kalvio prototipas ir kuo jis garsėjo.

Kalvio prototipas buvo Alfonsas Vilimas², pagarsėjęs savo sadizmu, lietuvių kaulų traiškimu³ ir nekaltų asmenų žudynėmis. Nors priekalo naujame herbe ir neliko, tačiau jo garsas girdimas ir šiandien, tik niekas nenori prisiminti kalvio baisių darbų.

Prieš keletą metų sunkiai buvo likviduotas sovietų okupaciją simbolizavęs Jakovo Smuškevičiaus paminklas, bet jo vardo aiškė gyvuoja iki šiol.

Kunigaikščių Krošinskių herbai

Yra žinomi du kunigaikščių Krošinskių herbai. Vienas iš jų – žvakidė – tapo Rokiškio herbo sudėtine dalimi. Kad tokį herbą naudojo kunigaikščiai Krošinskiai, patvirtina ir archeologinių tyrimų metu 2014–2016 m. senojoje kunigaikščių Krošinskių dvarvietėje rastas XVII a. vidurio koklis, su sudėtinu kunigaikščių Krošinskių herbu, kurio kairiajame lauke yra žvakidės herbas⁴. Tačiau Lietuvos nacionaliniame muziejuje yra 1530 m. dokumentas (raštas apie namo Vilniuje pardavimą – Vilnius, 1530 03 22) su kunigaikščių Krošinskių antspaudu⁵. Minimame antspaude vaizduojamas skydas, jame pavaizduota rusiška II raidė, ant kurios yra kryžius, o ant kryžiaus užrašyta W raidė. Šis herbas yra senesnis, su juo kunigaikščiai Krošinskiai atvyko į Rokiškį. Todėl būtų tikslinga pakeisti Rokiškio herbo viršutinįjį kairinį lauką su senesniu kunigaikščių Krošinskių herbu, žinomu nuo 1499 m.

Ką simbolizuoja W raidė kunigaikščių Krošinskių herbe?

Ukrainiečių istorikas Olegas Odnoroženko (Олег Однороженко) yra rekonstravęs kunigaikščio Konstantino Fiodorovičiaus Krošinskio herbą⁶ pagal minimą 1499 m. antspaudą. Alberto Kojalavičiaus-Vijūko

косянтин федорович
крошинський, 1499 р.

Konstantino Fiodorovičiaus Krošinskio herbas, 1499 m.

knygos „Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminii ir herbų vardynas“ išnašose, komentaruose, parašytuose Edmundo Rimšos ir Sigito Narbuto, nurodoma, kad istorikas Olegas Odnoroženko „tikriausiai nepastebėjo visos W figūros ir nupiešė tik viduriniąją dalį. Jo darbuose tokių klaidų pasitaiko...“⁷ W raidės dalis buvo nukirpta ir todėl herbas rekonstruotas. Atkreiptinas dėmesys, kad kunigaikščio Ivano Krošinskio 1546 m. antspaudas, herbas su W raide, saugomas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje, o Timofejaus 1533 m. antspaudas – Lenkijoje⁸. Nėra abejonių, kad senajame kunigaikščių Krošinskių herbe yra W raidė. Dėl kunigaikščių Krošinskių kilmės yra kilęs nepagrįstas ginčas. Kunigaikščiai Krošinskiai, anot A. Kojalavičiaus-Vijūko, save kildino iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio (toliau – Ldk) Kęstučio. Lenkų istorikai išvedžiojimo būdu bando juos kildinti iš Ldk Algirdo. Kunigaikščiai Krošinskiai buvo stačiatikių tikėjimo, XV a. gyveno ir valdė žemes ties Viazma, nė karto nesusigundė siūlymais tarnauti Maskvos kunigaikščiui ir visos jų kartos liko ištikimos Lietuvos Didžiajam kunigaikščiui. Kirilicoje nėra W raidės. XV a. galingiausias valdovas buvo Vytautas, su juo kunigaikščius Krošinskius siejo artimi giminytės ryšiai, todėl akivaizdu, kad W raidė nurodė tą ryšį. XIV a. pabaigoje–XV a. pradžioje kunigaikščiai Krošinskiai, įkurdinti šalia Maskvos kunigaikštystės, buvo Vytauto dukters Sofijos, ištėkėjusios už Maskvos kunigaikščio Vasilijaus I, saugumo garantas. Todėl W raidė be abejonių nurodo kilmę iš Ldk Kęstučio ir giminytę su Vytautu.

Kodėl buvo pakeistas kunigaikščių Krošinskių herbas?

Kunigaikščių Krošinskių herbas su W raide išaustas XVI a. paskutinio ketvirčio kilime, priklausiusiame Lietuvos iždininkui Dmitrijui Chaleckui (mirė 1598 m.). Kilimo centre yra jo senelės Krošinskytės herbas su W raide⁹. Lietuvoje ir Lenkijoje nebuvo heraldikos institutų kaip Vakarų Europoje, kurie griežtai reglamentuotų herbų

Krošinskių herbas, 1530 m. Šaltinis – LNM, R 2794

naudojimą. Pagal vakarietiškas tradicijas herbą paveldėdavo vyriausias sūnus, kiti sūnūs turėdavo pakeisti kokią nors herbo detalę. Lietuvoje tokios tradicijos nebuvo. Kunigaikščių Krošinskių herbo pakeitimas, W raidės panaikinimas buvo politiškai motyvuotas. Po Liublino unijos, tai yra po 1569 m. Lietuvos savarankiškumo panaikinimo, simboliai nebuvo pageidautini, todėl W raidė transformavosi į trišakį.

1918 m. Nepriklausomybės Akto signataro Donato Malinausko protėvių kunigaikščių Kęstučių-Gediminų giminės herbas – Vytis – išliko nepakitęs per amžius, liudijantis kilmę iš Ldk Kęstučio¹⁰.

Nepriklausomos Lietuvos Rokiškio miesto herbe būtų gera matyti politiškai nemotyvuotą, tikrąjį, senąjį kunigaikščių Krošinskių herbą su W raide.

¹Mičiulienė J., „Heraldika: nuo būtinybės iki snobizmo“. Prieiga per internetą – <<http://lzinios.lt/lzinios/istorija/heraldika-nuo-butinybes-iki-snobizmo/116769>>.

²Vaitiekus S., *Lietuvos žvalgyba XX a. viduryje ir antroje pusėje*, Vilnius, 2017, p. 105, 139, 157, 159–163.

³Gritėna P., „Lietuvos žvalgybos istorija: kaip buvo atkeršyta lietuvių kaulus traiškusi „kalviui Ignotui“. Prieiga per internetą – <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/lietuvos-zvalgybos-istorija-kaip-buvo-atkerstyta-lietuvu-kaulus-traiskusi-kalviui-ignotui-582-795696>>.

⁴Kujelis G., „Senoji Rokiškio dvarvietė“, in: *Prie Nemunėlio*, 2016, Nr. 2 (37), p. 49–57.

⁵LNM, R 2794.

⁶Однороженко О. А., *Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII–XVI ст.*, Харків: Просвіта, 2009, 303 c., il. 603.

⁷Kojalavičius-Vijūkas A., *Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminii ir herbų vardynas*, Vilnius, 2015, p. 358.

⁸Ibid., p. 358.

⁹Vavelis Vilniuje. Nuo Jogailaičių iki Abiejų Tautų Respublikos pabaigos, sud. Jerzy T. Petrus, Kazimierz Kuczman, Vydas Dolinskas, Marijus Uzorka, Vilnius, 2009, p. 106.

¹⁰Jencius-Butautas V., 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas, Trakai: Voruta, 2011, p. 359.

Lietuvos istorijos sukaktys

Prieš 150 m. įkurta Suvalkų gubernija, prieš 100 m. sušaukta Lietuvių konferencija, o prieš 25 m. priimta atkurtos Lietuvos Respublikos Konstitucija

Algirdas Julius Greimas. Šaltinis – <semiotika.lt>

Prieš 150 metų, 1867 m. sausio 13 d., Rusijos imperijai priklausančioje Lenkijos karalystėje, reorganizuojant ankstesnę Augustavo guberniją, sudaryta nauja gubernija su centru Suvalkuose. Ji apėmė Lietuvos Užnemunę ir davė pretekstą atsirasti iki šiol gyvam Suvalkijos pavadinimui. Dabar daug diskutuojama dėl šio pavadinimo tinkamumo šiuolaikinės Lietuvos etnografinio regiono įvardijimui, juo labiau, kad jis turi ir kur kas senesnę ir šiuo metu ne mažiau žinomą pavadinimą – Sūduva, kuriam, jeigu skaičiuosime nuo pirmojo sudinų genties paminėjimo Ptolemėjaus „Geografijoje“ (apie 150 m.), artėja jau 1 900 metų sukaktis.

Prieš 100 metų, 1917 m. rugsėjo 18 d., Vil-

niuje buvo sušaukta Lietuvių konferencija, kuri rugsėjo 21 d. išrinko Lietuvos Tarybą – vienintelę lietuvių tautos atstovybę. Po bemaž penkių mėnesių šioji Lietuvos Taryba, įgyvendindama Lietuvių konferencijos nutarimus, paskelbė Vasario 16-osios akta, kuriuo deklaruotas Lietuvos valstybės atkūrimas. Ši sukaktis tik primena, kad kitais metais mūsų laukia kur kas reikšmingesnis jubiliejus – Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetis...

Nereikėtų užmiršti ir kito 1917-ųjų įvykio, kurio reikšmės tuo metu dar negalėjo įvertinti niekas – 1917 m. kovo 9 d. Tuloje, karo pabėgėlių lietuvių šeimoje, gimė Algirdas Julius Greimas (1917–1992),

būsimasis žymus lietuvių semiotikas, mitologas, eseistas, kaip mokslininkas pagarsėjęs Prancūzijoje, bet niekada nenutraukęs ryšių su savo tauta.

Galiausiai, prisimindami naujausią istoriją, šiomet galime minėti 1992 m. spalio 25 d. referendume priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos „pusinį“ – **25-erių metų** – jubiliejų. Jei neskaitysime daugybės pataisų ir įstatymų leidybos funkciją nevengiančio priimti Konstitucinio teismo „išaiškinimų“, tai būtų ilgiausiai galiojanti Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Tomas BARANAUSKAS

Anykščių krašto ir jo žmonių istorijos pėdsakais

*Kiekvienas Lietuvos žmogus ir kiekvienas jos kraštas yra susijęs su Lietuvos istorine raida...
Antanas Tyla, Apie Anykščius ir anykštėnus, [Anykščiai?], 2016, p. 48.*

Habil. dr. Aldona PRAŠMANTAITĖ, Vilnius

Anykščių krašto sūnus profesorius Antanas Tyla, vienas iškiliausių mūsų dienų istorikų, nuo pat savo profesinės veiklos pradžios daug dėmesio skiria savo tėviškės istorijai. Trumpesnių ar ilgesnių fragmentų, susijusių su Anykščių ir jų apylinkių istorinės raidos peripetijomis, galima rasti praktiškai visuose šio profesoriaus mokslo darbuose. O tų darbų – straipsnių, monografijų, šaltinių publikacijų – per ilgus metus (pirmąjį mokslo straipsnį A. Tyla išspausdino 1960-aisiais) susikaupė ne viena dešimtis.

Nauja A. Tylos knyga „Apie Anykščius ir anykštėnus“ (2016, 267 p.) tai daugeliu atžvilgiu unikali dovana gimtojo krašto žmonėms. Profesoriaus giminės lizdo – Tylų šeimos iš per šešetą kilometrų į rytus nuo miestelio esančio Bičionių kaimo kelių kartų giminės istorija meistriškai įpinta į Lietuvos valstybės ir Anykščių krašto istorinį kontekstą.

Prieš daugiau nei prieš porą dešimtmečių įsteigus Pasaulio anykštėnų bendriją (1992) A. Tyla nuo pat pirmosios kadencijos aktyviai įsitraukė į jos veiklą ir iki šiol yra vienas iš šio sambūrio spiritus movens. Į naująją Anykščių kraštui skirtą knygą įdėtas nemenkas pluoštas A. Tylos įvairiomis progomis anykštėnams pasakytų kalbų leidžia teigti, kad profesorius visada randa laiko dalyvauti Anykščiuose vykstančiuose kultūros renginiuose, ne vieną jų ir pats yra inicijavęs. Be proginių kalbų (atidengiant paminklą stalinizmo aukoms pagerbti 1989 m. Burbiškio kapinėse, paminklą A. Baranauskui Anykščiuose 1993 m., paminklą Laisvei 2002 m. Anykščiuose etc.), pratarmių, rašytų anksčiau publikuotiems leidiniams apie Anykščius, į knygą pateko profesoriaus atsiminimai apie gimtąjį kaimą, jo žmones, Anykščių gimnazijos mokytojus – tiek įvairiuose leidiniuose jau spausdinti, tiek ir iki šiol niekur nepublikuoti (iš pastarųjų išskirtinas per enkavėdistų vykdytą operaciją nušauto profesoriaus vyresniojo brolio Kazio, partizanų Žaliosios rinktinės vado, laidotuvių epizodas), įdėtas taip pat dienoraščio, rašyto 1949–1951 m., fragmentas. Ir šalia to – mokslo tiriamieji straipsniai, kuriuos tarsi tikslingiau būtų buvę publikuoti akademinio pobūdžio, specialistams skirtuose leidiniuose arba bent jau paskelbti atskira knyga. Juolab, kad kaip ir būdinga akademiniams straipsniams, šioje knygoje publikuojami tiriamieji tekstai aprūpinti taip vadinamu moksliniu aparatu – nuorodomis į istoriografiją ir šaltinius. A. Tylos rašomiems akademiniams tekstams būdingas išskirtinis dėmesys pirminiams šaltiniams. Ne vieną jų profesorius per savo ilgametę mokslinę veiklą yra pirmasis įtraukęs į mokslo apyvartą. Ne išimtis ir naujoji Anykščiams ir anykštėnams skirta knyga. Jau vien panaudotų pirminių šaltinių geografija imponuoja – remtasi dokumentais, saugomais ne tik įvairiuose Lietuvos archyvuose ir bibliotekų rankraštyuose, bet taip pat panaudoti duomenys iš saugomų Lenkijos, Švedijos, Ukrainos archyvuose. Nekalbant jau apie įvairiakalbę temos istoriografiją. Tad kone kiekvienas knygoje publikuotų tiriamųjų straipsnių teiginys, kaip apskritai ir būdinga A. Tylos akademiniams tekstams, yra svariai argumentuotas. Čia publikuojami specialiai šiai knygai rengti straipsniai apie Anykščių Šv. Mato evangelisto bažnyčios beneficijos raidą XV–XIX a. pradžioje (p. 14–47) bei anykštėnus XVII a. antroje pusėje vykusiam kare su Rusija (p. 48–63) neabejotinai sulauks istorikų profesionalų dėmesio ir neatmestina, jog taps atspirties tašku tolesniems profesoriaus suformuluotoms problemoms tyrimams.

Tiriamųjų tekstų spausdinimas viena-

me leidinyje pramaišiu su atsiminimais ir proginėmis kalbomis, kad ir labai žymių įvykių paminėjimui skirtomis, iš pirmo žvilgsnio vargiai gali būti pateisinamas visų pirma dėl kitokio jų pobūdžio bei skirtingo adresato. Tačiau naujojoje A. Tylos knygoje esantys tiriamieji tekstai nedissonuoja nei su šalia jų publikuojamomis proginėmis kalbomis, nei su atsiminimų ar dienoraščio fragmentais. Paradoksas, tačiau iš skirtingų žanrų ir paskirties tekstų sudėliota mozaika šioje knygoje sudaro vientisą dermę. Žinoma, svarbi vienijanti grandis yra tematika – visi be išimties į šią knygą sudėti tekstai yra apie anykštėnus ir Anykščių kraštą. Tačiau teminis vientisumas vargu ar gelbėtų, jeigu nebūtų pamatinės, kartais įvardijamos, o neretam tekste ir tarp eilučių paliekamos jungties. Ta pamatinė jungtis taip pat yra daugiasluoksni. Viena iš pagrindinių jungiamųjų gijų, manyčiau, yra nuoseklus siekis atskleisti anykštėnų pilietinio ir valstybinio sąmoningumo raidą, šio krašto žmonių dalyvavimą valstybės gyvenime – ar tai būtų istoriniai iššūkiai, kuriuos teko spręsti Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei XVII a. antroje pusėje karo su Rusija metais, kai, profesoriaus žodžiais, „anykštėnai su visu Ukmergės pavietu išjungė į 1654 m. [prasidėjusio] karo veiksmus, gindami Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę“ (p. 50), ar kova už Laisvę lietuvių tautinio sukilimo 1905–1907 m., ar partizaninis judėjimas XX a. antroje pusėje. Ne mažiau svarbi gija, naujojoje knygoje atliekanti skirtingo žanro tekstų į vientisą kūrinių rišamosios medžiagos vaidmenį, yra autoriaus patriotinė pozicija. Pabrėždamas kiekvieno piliečio dalyvavimo istoriniame procese svarbą, A. Tyla istorinių įvykių pervartose ieško anykštėnų pilietinės savimonės apraiškų, jas nagrinėja ir neretai pateikia konceptualius apibendrinimus. Antai analizuodamas Anykščių krašto vaidmenį XVII a. antroje pusėje vykusiame valstybės kare su Rusija, įvadinė šio istorinio įvykio nagrinėjimui skirtą straipsnio dalyje glaustai apibūdina to meto visuomenę ir rašo: „Daugumą šio krašto gyventojų sudarė valstiečiai, miestelėnai ir bajorai. Valstybės politiniame gyvenime, krašto apsaugoje ir gynyboje aktyviai dalyvavo bei už jos organizavimą atsakomybę prisiėmė bajorai. Jie pavieto seimeliuose išrinkdavo savo atstovus į Respublikos seimą, rinkdavo valdovą, priminėdavo įstatymus, iškilus reikalui, rinkdavosi į konvokacijas (seimelio susibūrimus) ar kitus bajoriškosios demokratijos forumus, o paskelbus visuotinio šaukimo pašauktinių mobilizaciją, vykdavo į karą ar žygį saugoti ir ginti savo valstybę. Bajorai, atlikdami visuotinio šaukimo prievole, geriausiai ir atskleidė to meto anykštėnų pilietinę savimonę, jų politinį gyvenimą, požiūrį į valstybę, jos apsaugą ir gynybą. Tai buvo mūsų valstybės piliečių raiškos perliukai: ne vaidytis tarpusavyje, bet telktis bendriems valstybiniams reikalams“ (p. 48–49). Tokius „perliukus“ profesorius išvalgiai pastebi kiekviename istorijos tarpsnyje, juos iškelia ir sumaniai pasitelkia nūdienos visuomenės istorinės savimonės ugdymui, diegdamas pasididžiavimą savo tauta, jos istorija ir per tai subtiliai skatina pažinti savo kraštą, kadais čia gyvenusius žmones, akindamas kiekvieną tapti aktyviu nenutrūkstamo istorinio proceso dalyviu.

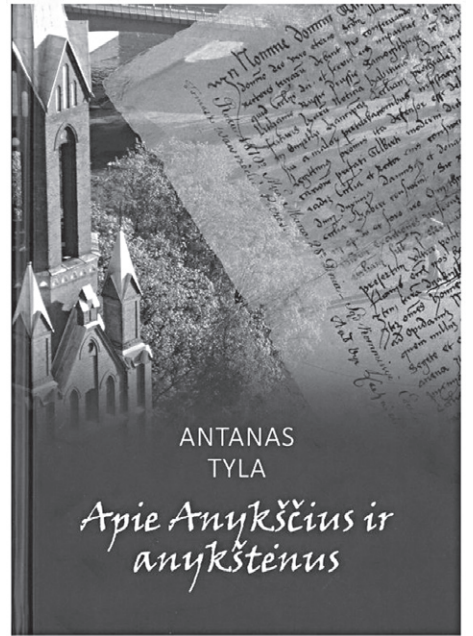
Nagrinėdamas Anykščių Šv. Mato evangelisto bažnyčios beneficijos raidą XV a.–XIX a. pradžioje A. Tyla pirmąkart išsamiai panaudojo bažnyčios archyvą, šiuo metu saugomo Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne, medžiagą. Vertingas yra remiantis ligtoliniais tyrimais ir šiame archyve esančiais dokumentais sudarytas preliminarus nuo XVI a. pirmo-

sios pusės iki XIX a. pirmojo dešimtmečio pabaigos Anykščiuose tarnavusių dvasininkų sąrašas. Tyrinėtojai jau anksčiau yra atkreipę dėmesį, kad Anykščių parapija iki XIX a. vidurio priklausiusi Vilniaus vyskupijai buvo viena turtingiausių. Tad tarp Anykščių parapijos klebonų būta ne vienos iškilios asmenybės. Antai XVI a. antroje pusėje Anykščiuose klebonavo Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius, kuris, kaip žinoma, 1570 m. įsteigė Vilniaus jėzuitų kolegiją, o dar po kelerių – 1579-aisiais – pasirūpino gauti Abiejų Tautų Respublikos karaliaus Stepono Batoro privilegiją ir popiežiaus Grigaliaus XIII bulę, leidžiančią kolegiją pertvarkyti į universitetą. XVI–XIX a. sandūroje Anykščių parapiją valdė žymus to meto astronomas, Vilniaus astronomijos observatorijos ikūrėjas, universiteto profesorius Martynas Počobutas. Atkreipęs dėmesį, kad sudarytasis Anykščių klebonų sąrašas dar bus tikslinamas, A. Tyla čia pat suformuluoja konkrečią užduotį dabartiniam Anykščių parapijos dvasiniam ganytojui ir siūlo įamžinti savo pirmtakų atminimą, argumentuodamas, kad „Tai papildys Šv. Mato bažnyčios istoriškumą“ (p. 34–35). Akivaizdi A. Tylos pilietinė pozicija, gebėjimas praeitį siesti su nūdiena, naujojoje knygoje tampa dar viena gija, kuri atlieka skirtingų žanrų ir paskirties tekstų jungties į vientisą istorinio pasakojimo apie Anykščius ir anykštėnus vaidmenį.

Knygoje spausdinamos nuotraukos iš A. Tylos asmeninio archyvo, paties autoriaus glaustai pakomentuotos, svariai papildė tekstą ir drauge atlieka savarankaus informacijos šaltinio vaidmenį. Nemenka dalis nuotraukų dėl jose užkoduoto socialinio, politinio dėmens yra svarbios ne tik šeimos istorijai ar fotografijos raidai tirti. Viena iš tokių – spausdinama 217 knygos puslapyje. Užrašas po ją byloja: „Mano brolio Kazio ir jo išrinktosios Onos Tylaitės santuoka Burbiškio bažnyčioje 1941 m. gruodžio 28 d.“ Taigi vestuvės vyko karo metais, Lietuvai jau antrus metus esant okupuotai Sovietų Sąjungos, tačiau nuotraukoje ir jaunoji, ir pamergės pasidabinusios tautiniais rūbais.

Atskiri knygos fragmentai prašyte prašosi būti įtraukiami aiškinant vieną ar kitą Lietuvos istorijos epizodą – visu pirma besimokantiems Anykščių regiono mokyklose. Patriotinė knygos autoriaus pozicija, meilė gimtajam Anykščių kraštui, kuria alsuote alsuoja visi be išimties knygoje spausdinami tekstai, jau savaime yra iškalinga pamoka. Tad Anykščių krašto mokyklų istorijos mokytojai gauna puikią dovana.

Knygoje yra nemažai epizodų, kurie, manyčiau, derėtų ir Anykščių literatų kūrinių antologijai. Vienas iš tokių šioje knygoje spausdinamų tekstų, kuriuose istoriko profesionalo plunksną tarsi vedžioja literato ranka, mano supratimu, yra žuvusio partizanų rinktinės vado brolio Kazio laidotuvių aprašymas – „Laidotuvės naktį“ (p. 208–210): „Mesėjome vorele: Mama, sesuo Julė, Tėtė, brolis Jonas ir aš. 1945 m. balandžio 28-osios dienos saulė buvo netoli laidos. Nors čia pat, greta, buvo vieškelis, bet mesėjome kiek atokiau nuo jo jau pradžiuvusiais palaukių takais, ežiomis, kad nieko nesutiktume, kad niekas nematytų, neįduotų. [...] Buvo sunku ir nyku, ir, atrodo, viską atiduotum, viską padarytum, kad nebūtų įvykę tai, dėl ko dabar mes vorele pajaukėmis ir su virkavimais kiemuose elaukėmės ir su virkavimais kiemuose elaukėmės, gal net nėjome, o stūmėme save arčiau tos vietos, kurioje iš ryto iššoko baisioji netekties tragedija“ (p. 208). Subtili žodžio pajauta, gebėjimas istorinį faktą pateikti vaizdžiam kontekste rodo autorių turint ir literato gyslelę. Antai epizodas iš

Knygos viršelis

susitikimo su Kotryna Jonelyte-Repčiene, viena iš 1905 m. lietuvių tautinio sukilimo dalyvių: „Tai buvo 1965 m. vasarą. Pasi-klausinėjęs atsidūriau buvusio stambaus ūkio, nusiaubto kolūkinės santvarkos, sodybvietėje. Šuns sargybos amtelėjimo nebuvo. Tačiau kai priartėjau prie namo, sutikau nenumatytą kliūtį. Mane grėsmingai atakavo stambus raudonas gaidys. Kaip gintis nuo šuns, žinojau, bet dvikova su tokiu padaru buvo netikėta ir nepatogi. Mojavau savo portfeliu, bet tai ji dar labiau erzino ir jis nesiliovė atakavęs. Man beliko trauktis ir taip atatupstas įbrazdėjau į verandą – prieškambarį. Čia mane ir užtkio iš kambario išėjusi šeimininkė – aukšta, žila, malonaus veido moteriškė“ (p. 106). Cituotieji pavyzdžiai rodo, kad profesoriaus, prieš daugelį metų Anykščių gimnazisto, gimnazijos literatų būrelio pirmininko, susitikimai ir pokalbiai su rašytoju Antanu Vienuoliu nepraejo be pėdsako.

Naujojoje knygoje gausu Anykščių krašto žmonių, dalyvavusių vienuose ar kituose istoriniuose įvykiuose ar tiesiog gyvenusių šioje žemėje įprastą kasdienį gyvenimą ir dirbusių savo įprastiniams darbams, pavardžijų. Tad besidomintiems savo giminės istorija anykštėnams ši knyga tikras žinių aruodas. Ne vienas nūdienos Anykščių krašte gyvenantis ras paminėtus kadais šioje žemėje gyvenusius savo protėvius. Tad šiek tiek apmaudu, kad knygos leidėjai, gražiai sudėlioję ir sumaketavę tekstus, nemanė esant reikalingą parūpinti bent jau asmenvardžių rodyklę. Turint omenyje, kad vietovardžių knygoje taip pat ne du ir ne trys, vietovardžių rodyklė irgi būtų buvusi labai pravarti. Nors, matyt, nereikėtų atmesti, kad leidėjai rodyklių atsisakė tikslingai – nes dabar norint išsiaiškinti, pvz. ar Anykščių bažnyčios Užupiečių jurisdikijoje XVIII a. viduryje gyvenęs Laurynas Čėsūnas (p. 40) yra dar kuriame nors kitame kontekste minimas, teks atidžiai perskaityti ir visą knygą. Ap-gailestauti belieka, kad leidėjai ignoravo ir knygos leidimo vietą. Matyt, leidėjams ji ir taip aiški, bet knygą į rankas paėmusiam skaitytojui belieka tik spėlioti, kur ji išleista – Vilniuje, Anykščiuose, o gal ir Burbiškyje. Bet tai antraeiliai dalykai, kurių pasiges tik išpaikinti skaitytojai. Be to, jie nesunkiai galėtų būti pataisyti leidžiant antrąją knygos laidą. Skaitančiųjų naujoji prof. A. Tylos knyga tikrai nestokos.

Šaltinis – <<http://www.anyksta.lt/naujienuos/naujienuos/46656-anyksci-krasto-ir-jozmoni-istorijos-pedsakais>>.

Paminėta kraštietė Anelė Čenkutė-Čepukienė

Elena GLAVICKIENĖ, Laimutė CIBULSKIENĖ, Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriaus bibliografės

Gegužės 17 d. Varėnos r. Puodžių kaimo bibliotekoje vyko renginys, skirtas tautosakos rinkėjams ir pateikėjams Varėnos rajone. Renginyje ypatingas dėmesys buvo skirtas iš Puodžių kaimo kilusiai talentingai pateikėjai Anei Čenkutei-Čepukienei.

Žmonėms įdomu sužinoti apie jai į istoriją nueinančius mūsų kraštiečius, įdomu iš naujo pažinti ir prisiminti asmenybes, kilusias iš mūsų krašto, prisiminti jų likimus ir nuveiktus darbus. Puodžių bibliotekininkė Veronika Tiškevičienė pasikvietė mus, Varėnos viešosios bibliotekos bibliografės Elena Glavickienė ir Laimutė Cibulskienė, kad papasakotume apie tautosakos rinkėjus ir pateikėjus Varėnos rajone, didžiausią dėmesį skiriant iš Puodžių kaimo kilusiai Anei Čepukienei. V. Tiškevičienė į renginį taip pat pakvietė Puodžių kaimo etnografinį ansamblį „Keturnycis“, kuriame dainuoja ir ji pati. Moterys padainavo daug dainų iš A. Čepukienės repertuaro: „Kad aš turėčiau pas tėvulį valalį“, „Vai tu sakal sakale“, „Pavasario dienele“, „Jau žirgeliai sukinkyti“, „Devyni metai“, „Aš išėjau an dvaro“. V. Tiškevičienė įsigilino ir į A. Čepukienės kūrybą, jos atsiminimus ir renginio pabaigoje dalyviams bei svečiams perskaitė literatūrinį vaizdelį „Ežeras“.

Varėnos viešosios bibliotekos bibliografė L. Cibulskienė trumpai priminė, kad tautosakos kūriniai – dainos, pasakos, sakmės, mįslės ir kt. – dar ne taip seniai buvo žmonių gyvenimo dalis: jie buvo reikalingi sunkaus darbo ir trumpo poilsio valandomis, rūpesčiuose ir džiaugsmuose, šventėse ir netekties gėloje. Tautosaka buvo ir lieka svarbiausias šaltinis mūsų psichologijai, filosofijai, estetikai, sociologijai pažinti. Priminė, kad pirmu ryškesniu dzūkų dainų šaltiniu laikomos Juozo Čapliko-Šimtakio (1876–1961) „Trakiečių dzūkų dainos“, užrašytos Merkinės apylinkėse XIX a. pabaigoje. J. Čaplikas Merkinės apylinkėse užrašė 102 dainas, kurios antrašte „Trakiečių dzūkų dainos“ buvo išspausdintos 1899 m. JAV periodiniame kultūros žurnale „Dirva“. Šis rinkinys tapo pirmąją dzūkų dainų publikacija.

L. Cibulskienė Vincą Krėvę (1882–1954) pristatė kaip didžiojo stiliaus rašytoją, savo kūryba apėmusį daug klausimų, problemų ir kvietė prisiminti vieną vaisingiausių V. Krėvės darbo sričių – t. y. tautosakos rinkimą, publikavimą ir tyrinėjimą. Papasakojo apie jo, kaip sąmoningo tautosakininko, kelią, supažindino su spaudoje pasirodžiusia V. Krėvės surinkta tautosaka, išleistomis knygomis „Dainavos krašto dainos“ (1924), „Aitvaras liaudies padavimuose“ (1933), „Dzūkų poringės“ (1934), „Patarlės ir priežodžiai“ (3 tomai, 1934–1937), leidiniais „Tauta ir žodis“, „Mūsų tautosaka“, kuriuos V. Krėvė ir redagavo.

Kalbėjo apie kun. Praną Bieliauską (1883–1957), kuris užima labai svarbią vietą tarp Dzūkijos krašto tautosakos rinkėjų. Jis 1915–1957 m. Vilniaus krašte rinko tautosaką ir etnografinę medžiagą, užrašė apie 3 000 dainų su melodijomis, pasakų, smulkiosios tautosakos, rinko numizmatinę medžiagą. 1936 m. sudarė ir išleido rinkinį „Varguolių dainos“, kuriame paskelbtos 125 dainos, užrašytos iš Vilniaus krašto lietuvių. Pristatė jo knygą „Dienoraštis. 1920–1957“, kurioje liaudies dainoms skirta nemažai vietos.

Toliau L. Cibulskienė supažindino su lietuvių liaudies kūrybos puoselėtoja Rože Sabaliauskiene-Tamulevičiute (1901–1988), kuri padainavo įvairiems tyrinėtojams 633 dainas, pasekė 80 pasakų, 30 sakmių, 500 patarlių ir priežodžių, 200 mįslių, apie 450 burtų ir prietarų, 60 anekdotų, dešimtis liaudies medicinos, meteorologijos ir kitokių pastebėjimų. Pristatė R. Sabaliauskiens atsiminimų knygą „Prie Merkio mano kaimas“ (1972) ir tautosakos rinktinę „Atbėga elnias devyniaragis“ (1986).

Puodžių kaimo etnografinis ansamblis „Keturnycis“. Penkta (iš kairės) renginio organizatorė Veronika Tiškevičienė. Laimutės Cibulskienės nuotr.

Renginyje dalyvavo Varėnos viešosios bibliotekos bibliografės (iš kairės) Elena Glavickienė, Laimutė Cibulskienė ir Puodžių etnografinio ansamblio moterys. Veronikos Tiškevičienės nuotr.

Idomiai papasakojo apie neeilinę tautosakos pateikėją ir dzūkiškų dainų mokovę Agotė Saulevičiūtę-Žuraulienę (1916–2012), įvardijo, kad jos repertuarą, sukauptą Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne, sudaro daugiau kaip 900 tekstų, kurių didžiausia dalis yra dainos. Paminėjo, kad A. Žuraulienė įdainavo garso kasetę „Ainu keliu dainuodama“ (2002), kompaktinę plokštelę „Subatėlės vakarėlį“ (2003), o pateikta tautosaka išspausdinta rinktinėje „Gili gili upelė“ (2005).

Savo pasakojimo pabaigoje L. Cibulskienė akcentavo, kad neįmanoma įsivaizduoti Varėnos krašto tautosakos be Norberto Vėliaus (1938–1996) indėlio. Jis – Vilniaus kraštotyrininkų kompleksinių ekspedicijų į Zervynas, Merkinę ir Dubičius dalyvis ir vadovas. Drauge su bendraautorais N. Vėlius iš surinktos etnografinės medžiagos parengė knygėlę „Zervynos“ (1964), monografiją „Merkinė“ (1970) ir monografiją „Dubičiai“ (1989). Jis užrašinėjo A. Čepukienės tautosaką bei paskatino ją rašyti. Parengė A. Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinę „Oi tu kregždėle“ (1973). Daugelį metų N. Vėlius bendravo su vienu žymiausių dzūkų dainininkų Petru Zalansku iš Mardasavo, drauge su Prane Jokimaitiene sudarė ir parengė vienos žymiausių dzūkų dainininkių Rožės Sabaliauskiens tautosakos ir etnografijos rinktinę „Atbėga elnias devyniaragis“ (1986).

E. Glavickienė kalbėjo apie iš Gudakiečio kaimo kilusią lietuvių liaudies dainų atlikėją ir pateikėją Oną Jauneikienę-Pašukonytę (1895–1982), kuri 1967 m. kraštotyrininkų ekspedicijos Merkinėje metu pateikė apie 150 dainų. Jos dainos, dėl didelio talento išsaugotos ir išdėliotos, yra neįkainojama meninė vertybė. Iš jų galima spręsti ne tik apie pačios dainininkės, bet ir apie Gudakiečio bei aplinkinių kaimų liaudies dainų repertuarą praeityje.

Supažindino su suomių mokslininko, lietuvių tautosakos tyrinėtojo Aukusti Roberto Niemio (1869–1931) viešnagė Dzūkijoje, kai 1911 m. rinkti lietuvių liaudies dainų jis buvo atvykęs į Valkininkus. Tris savaites praleidęs Valkininkų parapijoje ir užrašęs per 900 dainų, A. R. Niemis lankėsi Nedzingės, Merkinės, Perlojos ir Marcinkonių parapijose. Per mažiau nei du mėnesius trukusią tautosakos ekspediciją Varėnos krašte mokslininkui pavyko užrašyti 2 000 dainų. 1996 m. buvo išleista A. R. Niemio knyga „Lituanistiniai raštai“ ir pasak šio leidinio sudarytojo ir vertėjo iš suomių kalbos Stasio Skrodenio šie „lietuviškai išleidžiami prof. A. R. Niemi'o raštai yra kuklus ir ilgai jam kurtas paminklas Lietuvoje“.

E. Glavickienė papasakojo apie Žiūrų etnografinio ansamblio vadovę Marcelę Paulauskienę (g. 1940) ir 2008 m. išleistą jos dainų ir tautosakos rinktinę „Kur tas šaltinėlis, kur aš jauna gėriau“, kurią sudaro Žiūrų ansamblio moterų dainuotų ir tebedainuojamų 113 dainų (darbo, kalendorinės, jaunimo, meilės, vestuvinės, šeimos, karo ir rekrūtų dainos) ir smulkioji tautosaka (patarlės ir priežodžiai, orų stebėjimai). 2001 m. už nuopelnus Varėnos krašto kultūrai M. Paulauskienei buvo įteiktas Varėnos rajono savivaldybės apdovanojimas – „Sidabrinės bitės“ ženklas ir premija, o 2009 m. už tradicinės kultūros puoselėjimą ir skleidimą ji apdovanojama Kultūros ministerijos premija.

Pateikė iš Marcinkonių kaimo kilusio lietuviybės puoselėtojo, tautosakos žinovo Juozo Averkos (1911–1998) pagrindinius gyvenimo faktus. Akcentavo jo folklorinės veiklos pradžią, susijusią su Marcinkonių etnografinio ansamblio įkūrimu, dalyvavimą visuose Marcinkonių kaime vykusiuose renginiuose. Pristatė 2010 m. Vilniaus etninės kultūros centro išleistą knygą „Mūsų dėdė Juozas: Juozo Averkos tautosakos

Norberto Vėliaus parengta Anelės Čenkutės-Čepukienės pateiktos tautosakos ir kūrybos rinktinė „Oi tu kregždėle“, Vilnius, 1973, 357 p.

ir atsiminimų rinktinė. Atsiminimai apie Juozą Averką“.

E. Glavickienė kalbėjo apie Mardasavo kaime gimusį ir čia visą savo gyvenimą gyvenusį talentingą liaudies dainininką ir pasakotoją Petrą Zalanską. Jis nuo 1970 m. dainavo Žiūrų etnografiniame ansamblyje, su juo koncertavo Vilniuje ir kituose Lietuvos miestuose. Tautosaka iš P. Zalansko buvo užrašinėjama septyniolika metų (1963–1980). Supažindino su 2008 m. (pirmas leidimas 1983 m.) išleista papildyta Petro Zalansko tautosakos ir atsiminimų rinktinė „Čiulba ulba sakalas“, kurioje išspausdintos vertingiausios 133 P. Zalansko dainos ir pasakojamosios tautosakos kūriniai, bei prie knygos pateiktu kompaktiniu disku su P. Zalansko dainomis. 1994 m. buvo išleista Petro Zalansko 30 dainų kasetė „Mardasavo dainos“. 2005 m. pasirodė kompaktinė plokštelė „Kur čiulba ulba paukšteliai“, kurioje Petro Zalansko dainas dainuoja įvairūs atlikėjai. 2006 m. išleista dar viena kompaktinė plokštelė su P. Zalansko autentiškais įrašais.

Renginyje daug dėmesio buvo skirta iš Puodžių kaimo kilusiai talentingai tautosakos pateikėjai Anei Čenkutei-Čepukienei (1904–1980). E. Glavickienė papasakojo apie vargingą jos gyvenimą, meilę liaudies dainai, kūrybinį palikimą bei pristatė 1973 m. „Vagos“ leidyklos išleistą A. Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinę „Oi tu kregždėle“. Paskaitė ištraukas iš jos autobiografijos, kuriose jaudinančiai pasakojama apie sunkią našlaitės dalį, vestuves su nemylimu vyru. L. Cibulskienė iš šios knygos perskaitė A. Čepukienės eilėraščius „Audėja“ ir „Norėčiau žinoti“. Renginį pagyvino perskaitytos patarlės ir priežodžiai, o mįsles bandė iminti visi dalyvaujantys renginyje. Turime pasakyti, kad ne visas mįsles iškart pavyko iminti, teko ir paspėlioti.

Kai kurios renginyje dalyvavusios moterys dar prisiminė savo garsiąją kraštietę A. Čepukienę. Viena iš jų – buvusi ilgametė Puodžių kaimo bibliotekininkė Elena Čenkienė. Ji pasidalijo prisiminimais apie šią liaudies dainų atlikėją.

Manome, kad šis renginys buvo naudingas Puodžių kaimo gyventojams: prisiminta ne tik jų kraštietė A. Čepukienė, jos surinktos dainos ir smulkioji tautosaka, bet jie buvo supažindinti ir su kitais Varėnos krašte tautosaką rinkusiais žmonėmis. Dėkojame bibliotekininkei V. Tiškevičienei už gražią iniciatyvą skleisti žinias apie savo krašto liaudies kūrybos puoselėtojus.

Nr. 6 (27) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2017 m. birželis

Rytų Lietuvos mokyklos

Vilniaus „Ryto“ progimnazijos muziejui 20 metų

Vilma RIABOVIENĖ, Vilniaus „Ryto“ progimnazijos muziejaus vadovė, kraštotyros neformaliojo ugdymo mokytoja metodininkė

2016 m. rudenį Vilniaus „Ryto“ progimnazija šventė 40-ies metų jubiliejų. O štai mokyklos kraštotyros būrelio veikla prasidėjo dar 1978 m., mokyklos istorijoje rašoma, kad tais metais mokykloje atidarytas kraštotyros muziejus. Iki 1986 m. istorijos kabinete įkurtam muziejui vadovavo istorijos mokytojas ekspertas Kazimieras Blažys. Mokytojas taip pat vadovavo ir kraštotyros būreliui. Jo sukaupta medžiaga kruopščiai saugoma mokyklos muziejuje. 1990–1992 m. kraštotyros būreliui vadovavo istorijos mokytoja Jūratė Blažytė-Lukoševičienė. Jos surinkta kraštotyrinė medžiaga „Kalendorinės, šeimos ir religinės šventės“ aktuali ir šiandien. Nuo 1993 m. vasario 1 d. būreliui vadovauja istorijos mokytoja Vilma Riabovienė.

Garbinga mokyklos praeitis saugoma 1997 m. gegužės 1 d. įkurtame mokyklos muziejuje, kuris šiemet švenčia savo įkūrimo 20-metį. Per 20-ies metų muziejaus veiklos laikotarpį į kraštotyros būrelio bei jaunųjų muziejininkų veiklą įsitraukė daugiau nei trys šimtai aktyvių dalyvių. Savo fonduose muziejus turi sukaupęs apie keturis šimtus eksponatų, kurie panaudojami parodų, pamokų ir neformaliojo ugdymo užsiėmimų metu. Mokyklos muziejuje rengiamos parodos, vyksta pamokos. Muziejus apdovanotas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos I laipsnio diplomu, Aukštaitijos regiono mokyklų apžiūroje laimėjo I-ąją vietą.

Prabėgo 20 metų nuo 1997-ųjų, pasikeitė kartos, mokykla iš vidurinės tapo progimnazija ir muziejininkų būrelį lanko tik 5–8 kl. mokiniai. Jie taip pat keičiasi: vieni ateina, kiti išeina, baigia mokyklą, tačiau gautos žinios būrelio veikloje, edukacinės išvykos, tautosakos festivaliai, susipažinimas su Vilniaus miesto bei respublikos muziejais, renginiai išlieka atmintyje, leidžia tobulėti, pažinti savo gimtąjį kraštą, puoselėti meilę Tėvynei. Todėl visai neatsitiktinai būrelio nariai yra įvairių parodų, konkursų, projektų iniciatoriai ir dalyviai.

Kuo mes patrauklūs?

Jau 20 metų skatiname moksleivius domėtis krašto istorine praeimi, kultūrinio ir dvasinio tautos paveldu, mokome moksleivius suvokti tautos kultūrinio palikimo reikšmę, gebėti vertinti jo poveikį, įtaką šiandieniam tautos, asmenybės formavimuisi, padedame pažinti gimtinę, jos kultūrą, remdamiesi konkrečiais savo aplinkos pavyzdžiais, įprasmindami juos kasdienės veikla, darbais ir nuostatomis, puoselėjame lietuvių liaudies tradicijas, papročius, mokome fiksuoti kraštotyrinę medžiagą, skatiname moksleivius puoselėti ir tėti liaudies, šeimos tradicijas, papročius, švęsti tradicines, valstybines šventes.

I kraštotyros, etnokultūrinę bei muziejininkystės veiklą įsijungė daugiau nei 300 dalyvių, dabar jau žinomų šalyje žmonių: tai ir TV3 sporto redaktorius Saulius Nalivaika, teisininkai Kornelija Bogniukaitė, Agnė Karaliūtė, Rasa Kanapickaitė, geriausia mokyklos mokinė, dabar – vyresnioji transporto vadybininkė Liucija Apanavičiūtė, dizaineriai Aušra Krapavičiūtė ir Lukas Juodis, archeologė Eglė Marcinkevičiūtė, gydytojai Agnė Juozaitytė ir Justas Kantoravičius, Vytis Kazlauskas, architektė Milda Žekonytė, informacinių technologijų specialistas Šarūnas Ledas, Europos Komisijos padalinyje Italijoje dirbanti Agnė Zenevičiūtė, pačios šauniausios dainininkės ir šokėjos, daugybę metų garsinusios mokyklą: Karolina Jurgulytė, Gabrielė Vasiliauskaitė, Diana Girba, Patricija Zarankaitė ir daugelis kitų, kurie daug laiko paskyrė kraštotyros būreliui, muziejininkystei. Prisiminimuose išlieka šaunūs būreliciai: Diana Olševskaja, Daiva Kalkytė, Loretą Pašulevičiūtė, Rokas Mažeika, Markas Bogdanovas ir daugelis kitų. Jų atlikti darbai ne kartą garsino mokyklą,

miestą, Lietuvą. Kai kurie dar studijuoja ir apsilankę savo mokykloje tebesididžiuoja mokyklos muziejumi.

Muziejus turi savo emblemą, kurią kūrė Sigita Pupšytė ir Lukas Juodis. Jiedu 2007 m. laimėjo Lietuvos jaunimo turizmo centro (LJTC) organizuotą konkursą „Mokyklos muziejaus emblema“. Būreliciai – ilgamečio projekto „Senolių godos“, vykstančio jau 10-us metus, nugalėtojai ir prizinininkai. Per šiuos metus mokykloje ir už jos ribų vykdyti projektai „Močiutės skrynią pravėrus“, „Tautos dvasios beišeikant“, „Kuo mes patrauklūs sau ir Europai“?, „Praeiti žemė išdidžiai ramiai žingsniu (A. Mačernis)“, „Sausio 13-toji – Lietuvos dvasios pergalė“, „Nupinsim Lietuvai vainiką“, konkurse „Lietuvos kovų už laisvę ir netekčių istorija“ mokiniai tampa laureatais, laimi prizines vietas.

Mokyklos muziejininkai ruošė parodas: „Mokytojas kitaip“, „Sodžiaus menas“, „Eik ten, kur eina laisvė“, „Lietuva, aš Tavo glėbyje gimiau“, „Viduramžių pilys“, „Lietuvos piliakalniai“, Lietuvos valstybingumui skirta – „Palinkėjimai Lietuvai“ ir kt. Kasmet muziejuje eksponuojama 5–6 kl. kūrybinių darbų paroda, atvirukų paroda „Atvirlaiškis į Sibirą arba su Kalėdom Viktorija“, kurią inicijavo „Misija Sibiras – 15“ komanda.

2012 m., baigiantis Muziejų metams, Signatarų namuose mokyklos muziejaus atstovai dalyvavo Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro (LMNŠC) organizuotoje konferencijoje „Lietuvos mokyklinė muziejininkystė: raida, asmenybės, perspektyvos. Idėjų mugė“. Džiugu, kad įvertinus paskutinių penkerių metų veiklą tarp penkiolikos geriausių respublikos mokyklinių muziejų yra ir mūsų mokyklos muziejus – jis apdovanotas padėkos raštu ir suvenyru – „Dionizo Poškos Baubliu“. Apdovanojimai skirti už geriausią edukacinį projektą, unikaliausią muziejaus ekspoziciją, indėlį į mokyklos muziejaus kūrimą. Mokyklos muziejus laureatu tapo ir 2014 m. Apdovanojimo konferencija vyko Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centre.

Mokiniai yra šalies konkursų, kuriuos organizuoja LMNŠC, laureatai ir prizinininkai. Kuriami filmai, spektakliai, švenčių scenarijai, kurie pristatomi ne tik mokyklos, miesto, bet ir šalies mastu. Tai filmai apie Lietuvos laisvės gynėją D. Gerbutavičių („Trumpa, bet įvykdyta misija žemėje“), partizaną J. Ramanauską-Vanagą, paminklinius akmenis, kurie lėmė Lietuvos istorijos įvykius, Vilniaus getą. Statyti spektakliai: „Liublino unija – lūžis Lietuvos istorijoje, Vilniaus geto sunaikinimo 70-mečiui skirtas „Pinkas turi akis“, „Mindaugas – Lietuvos karalius“.

Mokyklos muziejuje lankėsi 1990 m. kovo 11-osios akto signatarai, vienas paskutinių renginių buvo paminklinės lentos, skirtos buvusiam mokyklos mokiniui, Laisvės gynėjui D. Gerbutavičiui atminti, atidengimas. Minint Sausio 13-osios 25-ąsias metines mokyklos mokiniai apjuosė televizijos bokštą, vyko pilietinė pamoka „Eik ten, kur eina laisvė“. 2014 m. sausio 13 d. vykdant pilietinę akciją „Atmintis gyva, nes liudija“ kartu su mokiniais žvakelės uždegė ir Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė. Ji taip pat lankėsi mokyklos muziejuje, apžiūrėjo parodą ir pasirašė svečių knygoje. Garbingų svečių sulaukiame nuolat, nes bendradarbiaujame su Tarptautine komisija, Gyventojų genocido ir rezistencijos centru, tremtiniais, Nepriklausomybės gynėjų sąjungos atstovais, labdaros ir paramos fondo „Jauniems“, „Misijos Sibiras“ komanda.

Muziejus – mūsų mokyklos pasididžiavimas. Ne kartą tapęs šalies mokyklų muziejų apžiūros konkurso laureatu, apdovanotas ŠMM, LMNŠC padėkomis ir diplomais. Jaunieji mokyklos muziejininkai vykdo ne vieną įdomią iniciatyvą, patys organizuoja renginius, pilietines akcijas, dalyvauja konkursuose, rengia parodas, vyksta į edukacines išvykas.

Pilietinėje akcijoje „Atmintis gyva, nes liudija“ dalyvauja ir kartu su mokiniais žvakutes uždega Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė, 2015 m.

Projekto apie Lietuvos laisvės gynėją, mūsų mokyklos mokinį D. Gerbutavičių, kurio metu sukurtas filmas „Trumpa, nors įvykdyta misija žemėje“, dalyviai prof. Vytauto Landsbergio kvietimu lankosi Europos Parlamente Briuselyje. Projekto dalyvius priima pats europarlamentaras

20 metų – daug ar mažai?

Istorijoje labai nedaug, gyvenime – pakankamai. Išties galime didžiuotis atliktais darbais. Ir tuo, kad muziejaus vadovė pernai mokykloje buvo išrinkta geriausia mokytoja ir Garbės dieną apdovanota dviem statulėlėmis, 2016 m. Vilniaus jaunųjų turistų centro apdovanota diplomu bei prizų „Metų bitutė“. Vadovės atlikto darbo rezultatai įvertinti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos pagyrimo raštais, o mokyklos muziejus bei jaunieji muziejininkai diplomais.

Mokykloje ir muziejuje lankėsi garbūs svečiai. Kai kurių iš jų mintys:

„Dėkoju visiems, kas puoselėja Atminimą mūsų laisvės atminime, ir tiems, kurie paaugojo savo gyvybę.“ *LR prezidentė Dalia Grybauskaitė, 2014-01-13.*

„Šaunioji „Ryto“ progimnazija, mokykla, kurioje mokiausi, atminti, kad, komanda, tave ar mokyklą stipri tiek, kiek stipri silpniausia jos grandis.“ *Lenktynininkas Benediktas Vanagas, 2016-10-21.*

„Nors jau 40 metų, bet linkiu ir toliau drąsiai atverti naują puslapį vedantį į dar neatrastas galimybes.“ *Kunigas Algirdas Toliatas, 2016-10-21.*

„Nerealų sugrįžti, gyvuokit ir būkite sveiki. Jūs patys geriausi.“ *Su meile Saulius Nalivaika, TV3 sporto redaktorius, 2014-10-21.*

„Geriausios prisiminimai, puikiais metais. Savos sienos šildo labai stipriai.“ *Kornelija Bogniukaitė, 2004 m. laida, 2016-10-21.*

„Kiekvienas darbas prasideda nuo žiežirbos – ji uždega žmones prasmingai veiklai, gražioms idėjomis, bendrystei. Linkime neprarasti entuziazmo, įkvėpimo, sėkmės.“ *Regina Skaržinskienė, Kristina Blyninė, Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija, 2016-11-07.*

„Labai džiaugiuosi, jog muziejaus veiklai pritaria mokyklos administracija. Visada malonu bendrauti su direktorės pavaduotoja ugdymui Roberta Juodeliene, lietuvių kalbos mokytoja Remigija Karaliene, informacinių technologijų mokytoja Natalija Maklakova, pradinio klasių mokytojoms Kristina Mišėikiene, Dalia Polikaitiene, Galina Subočiene. Tačiau daugiausia triūsia jaunųjų muziejininkų būrelio nariai, kurių yra pakankamai daug ir nuveikti darbai tikrai matomi. Galima kiekvienam iš jų nuoširdžiai padėkoti.

Aktyviausi būrelio nariai – 7 kl. mokiniai: Erikas Abent, Enrik Lištvan, Emilija Armonaitė, Rugilė Kučinskaitė, Simona Strelkovaitė, Livija Šilinskaitė, Diana Bogdanaitė, Gintarė Maskoliūnaitė ir Aušrinė Stasiūnaitė, Irmantė Česnulevičiūtė, Gabriella Elizabeth Snipes, Kotryna Andrijanovaitė ir jaunesniosios grupės nariai: Arnas Davidovičius, Rusnė Januševičiūtė, Benas Karkauskas, Giedrius Klerauskas, Margarita Mateikaitė, Mantas Meškonis, Dainius Svirnelis, Rūta Valtė.“ *Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija, 2016-11-07.*

Kviečiame nepraeiti pro šalį ir užsukti į mūsų mokyklos muziejų, kuriame visada esate laukiami.

V. Riabovienės ir K. Mišeikienės nuotr.

Tėviškės aušra

Nr. 6 (27) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2017 m. birželis

Rytų Lietuvos mokyklos

Devintoji „Vilniaus jovarų“ šventė Juodšilių „Šilo“ gimnazijoje

Jolanta NOVOPAŠINIENĖ, Vilniaus r. Juodšilių „Šilo“ gimnazijos ugdymą organizuojančio skyriaus vedėja, lietuvių kalbos mokytoja

Atkelta iš 1 p.

gegužės 19-ąją, vyko jau devintoji Vilniaus rajono lietuviškų mokyklų meno šventė. Džiugu, kad kasmet gausybę mokinių suburiantis renginys ir šiemet sulaukė daug meno kolektyvų. Šventėje dalyvavo devyniolika ugdymo įstaigų: Mickūnų lopšelis-darželis, Veriškių pradinė mokykla, Buivydiškių pradinė mokykla, Vilniaus technologijų verslo ir žemės ūkio mokykla, Pagirių gimnazija, Paberžės „Verdenės“ gimnazija, Rukainių gimnazija, Rudaminos „Ryto“ gimnazija, Vilniaus Maironio progimnazija, Nemėžio šv. Rapolo Kalinausko gimnazija, Eitminiškių gimnazija, Eitminiškių gimnazijos Sužionių pagrindinio ugdymo skyrius, Lavoriškių gimnazija, Buivydiškių pagrindinė mokykla, Nemenčinės Gedimino gimnazija, Maišiagalos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo gimnazija, Kalvelių „Aušros“ gimnazija, Riešės gimnazija.

Šventę pradėjo Juodšilių „Šilo“ gimnazijos vedėjai Alma Klimavičiūtė ir Audrius Kubilius sveikino visus, sugužėjusius į Juodšilių „Šilo“ gimnaziją kartu pasidžiaugti „Vilniaus jovarų“ švente, žydinčiu pavasariu ir gražiu žodžiu, smagiu šokių, skambia daina pasveikinti mūsų Lietuvos artėjančio išpūdingo gimtadienio proga. Vedėjai priminė šventės dalyvius, kad 2018 m. švėsime Lietuvos valstybės šimtmečio jubiliejų. „Mus visada ikvepia ir įkvėps tikėjimas ateitimi. Tikėjimas – mūsų stipriausia kuriančioji galia. Sunkiausi išbandymai, – kalbėjo vedėjai, – nepalenkė mūsų tikėjimo. Jo vedini 1918 m. atkūrėme Lietuvos valstybę. Žengėme pirmą žingsnį į dabartinę modernią Lietuvos valstybę. Šimtmečius kūrėme valstybę, kurios žmonės gali laisvai ir nevaržomai dalytis savo pasiekimais su visu pasauliu. Daugiau nei 1 000 metų – nuo pat Lietuvos valstybės ištakų – mus lydi tikėjimas ateitimi.“

Šventės dalyvius sveikino vienas iš šios šventės sumanytojų ir organizatorių, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Al-

gimantas Masaitis, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė Danguolė Sabienė ir doc. dr. Gediminas Kazėnas.

„Vilniaus jovarų“ šventinę programą pradėjo Juodšilių „Šilo“ gimnazijos, vadovaujamos direktorės Rasos Agintienės, Sauliaus Balsio vadovaujamas trečiaklasė pučiamųjų orkestras, atlikęs kūrėlius „Ant namo stogo“ ir „Koncertas“, ir muzikos mokytojos Aurelijos Gvozdzinskiės paruošti linksmedieji antraklasiai, kurie atliko dainą „Gatvės muzikantai“ bei drauge su soliste Vanesa Petrovskyte dainavo dainelę „Saulėle, motule“.

Šventėje dalyvavusių darželių, pradinių, pagrindinių mokyklų, gimnazijų mokinių kolektyvai džiugino žiūrovus gražiais, išradingais, spalvingais pasirodymais, o po pasirodymų visi kolektyvai buvo apdovanoti lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ dovanėlėmis.

Pasirodžius visų mokyklų atlikėjams buvo padėkota šventės rėmėjams: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai, Vytauto Landsbergio fondui, Cingų labdaros fondui, Tautos fondui (JAV), žemės ūkio uždarajai akcinei bendrovei „Rūta“, Jarembauskų fondui bei visoms šventėje dalyvavusioms mokykloms, jų vadovams, garbiems svečiams. Atsiveikindami šventės vedėjai palinkėjo nepamiršti lietuviško žodžio, dainos, šokio ir, žinoma, kuo gražiau ir išradingiau švesti atkurtos Lietuvos valstybės šimtmečio jubiliejų.

„Vilniaus jovarų“ šventė – tai tradicija virtęs renginys, dovanojantis ne tik geros nuotaikos, bet ir primenantis apie artėjančią vasarą bei į pabaigą einančius mokslo metus. Ši šventė suburia gausybę skirtingų žmonių, kurie puoselėja lietuvišką kultūrą. „Vilniaus jovarai“ – tai ne tik galimybė išreikšti savo meninius gabumus, bet ir projektas, skatinantis domėtis lietuvių liaudies palikimu.

Autorės nuotr.

Juodšilių „Šilo“ gimnazijos 3 klasės pučiamųjų orkestras (vad. S. Balsys)

Kalvelių „Aušros“ gimnazijos mokiniai atliko lietuvių liaudies dainų pygnę „Aušta aušrelė“ (vad. V. Fedorovič)

Buivydiškių pradinės mokyklos mokiniai atliko dainas „Saulėle motule“ ir „Mano gimtinė“ (vad. R. Rutulienė)

Pagirių gimnazijos mokiniai atliko muzikinę-literatūrinę kompoziciją pagal R. Skučaitės eiles „Muzika“ (vad. M. Razauskienė ir V. Fijalkauskas)

Šventės vedėjai – Juodšilių „Šilo“ gimnazijos gimnazistai A. Klimavičiūtė ir A. Kubilius

Šventės svečiai ir organizatoriai (iš dešinės): A. Kuodytė, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos organizacinio skyriaus vadovė, V. Vansavičius, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ valdybos narys, R. Maniuška, Rudaminos „Ryto“ gimnazijos direktorius, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ valdybos narys, A. Masaitis, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas, doc. dr. G. Kazėnas, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ valdybos narys

Sąmokslas prieš abėcėlę ir valstybinę kalbą

Habil. dr. Kazimieras GARŠVA, Vilnius

Pradžia Nr. 5 (835)

„Asmenvardis yra privatus žmogaus gyvenimo dalis“. Asmenvardis nėra tik „privati žmogaus nuosavybė“ ir nebeatspindi jo ypatybių. Asmenvardis yra tikrinis žodis – kalbos dalis, rodanti žmogaus priklausymą šeimai, kalbai, tautai, valstybei, kultūrai. Jokios „pirminės asmens tapatybės“, individualybės asmenvardis nepateikia ir todėl gali būti keičiamas.

„Nelietuviškas pavardes reikia rašyti nelietuviškai. Jos nepriklauso lietuvių kalbai“. Mūsų pavardės – Lietuvos kultūros paveldas, susidaręs LDK laikais. Apie 70 proc. Lietuvos piliečių pavardžių nėra 100 proc. „lietuviškos“, bet jos turi bent lietuvių kalbos ar sulietuvintas priesagas, šaknis, galūnes. Ir „nelietuviškiausia“ mūsų pavardė dažnai turi lietuviškų elementų.

Mūsų istoriniai protėviai tik džiaugtųsi, kad jų asmenvardžiai, įję į gimtosios ir valstybinės kalbos sistemą, bus išsaugoti ir nebebus kėsinamasi prievarta jiems primesti svetimų raidžių, kurias užrašė į Lietuvą atsi-bastę ir tradicinės kultūros nesupratę svetimi raštininkai. **Pakliuvęs į lietuvių kalbą bet koks asmenvardis tampa lietuvių kalbos dalimi:** prisitaiko prie jos fonetikos, kirčiavimo, linksniavimo ir blogai, kad priešingos „žinios“ skelbiamos net VLKK vardu.

eil.	Nr.	Kilmė	Vardai	Pavardės
1.	1.	Lotynų k.	30	19
2.	2.	Graikų k.	22	28
3.	3.	Germanų k.	20	5
4.	4.	Hebrajų k.	11	31
5.	5.	Slavų k.	2	15
		Iš viso	85	98

Šaltiniai: Zinkevičius Z., *Lietuvių asmenvardžiai*, V., LKI, 2008, p. 352–483; Vilnijos lenkakalbių pavardės, V., Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 249–350.

„Originali svetimvardžių rašyba dokumentuose buvo įtvirtinta per visą XX amžių“ – tai dezinformacija, ieškanti landų Konstitucijai ir tradicinei kultūrai pažeisti. V. Kudirka (Raštai, t. 3, Tilžė, MCMIX, p. 421) kaip tik rašė, jog „kova lotyniškai čekiško alfabeto su lotynišku–lenkišku – kova progreso su konservatyvizmu“ ir siūlė vartoti raides l, v, š, č. S. Narutavičius, kai kurie Mažosios Lietuvos tautinės tarybos signatarai parašus svingiavo, kaip buvo išmokę nelietuviškose mokyklose. 1918 m. dar nebuvo valstybinės lietuvių kalbos ir neveikė Lietuvos Respublikos įstatymai. Iki 1939 m. nelietuviškos asmenvardžių rašybos nebuvo – tada kaip tik parengtas pavardžių atlietuvinimo įstatymo projektas, lietuviški Vilniaus krašto vardyno sąrašai. Tradicinė vardyno rašyba išsaugota per visas okupacijas. „Dabartinė lietuvių kalbos gramatika“, žodynai to nepaneigė. Sovietiniuose dokumentuose lietuviški asmenvardžiai būdavo tik perrašomi rusiškomis raidėmis (pridedant nebūdingą tėvavardį).

„Kas šešta santuoka yra mišri, t. y. lietuvi išteka už užsienio piliečio“. Lietuvoje išteka ne vien lietuvės, lietuviai taip pat veda. Dalies užsieniečių pavardės višiskai atitinka lietuvių kalbos abėcėlę, dalis tautiečių pasilieka savo (mergautinę) pavardę. Taigi svetimos raidės gali dominti tik apie 2 proc. tautiečių

ir nedemokratiška mažumos norus primesti daugumai. Lietuvos Respublika dėl asmenvardžių rašybos nepažeidžia jokių sutarčių. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija asmenvardžius leidžia rašyti pagal šalių teisinės sistemos nustatytas sąlygas (11 str.) ir reikalauja nepažeisti daugumos gyventojų teisių (20 str.), ypač valstybių suvereniteto, lygybės, teritorijos vientisumo ir politinės nepriklausomybės (21 str.). Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis įpareigoja gerbti valstybių suverenumą, teritorijų vientisumą, nesikišti į vidaus reikalus (1, 2 str.), vartoti vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį (14 str.).

Lietuviškos kilmės pavardžių rašyba Lietuvoje

Europos žmogaus teisių fondo direktorė Malgožata Wardyn Lietuvos Seimui savo vardą rašė lietuviška rašyba (ž), o pavardę – lenkiška (w) ir nurodė su vyru Lenkijos piliečiu gyvenanti Nyderlanduose. Ji daugiausia bylinėjosi dėl savo pavardės rašybos ir kitus skatino tai daryti. Bet jos pavardė yra lietuviška (**Vardin-is*, plg. *Vard-in-avičius*, Vard-ys) ir čia raidė v labiau tiktų negu w. Bet žmogus pats gali rinktis ir antrame paso puslapyje galės rašytis kaip nori.

Pavardės kilmė gali ir nieko bendro neturėti su žmogaus tautybe. Pavyzdžiui, *Mick-ėvič-iaus* pavardė greičiausiai kilusi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarinėje kalboje ir paplitusi Lietuvoje, Gudijoje. Lenkiškos kilmės ir tautybės ši pavardė nerodo, todėl Lietuvoje gyvenančiam gerbiama Adomo Mickevičiaus proproanūkiui irgi nevertėjo dėl to labai rūpintis.

Fondas bylinėjosi ir dėl lietuvyio bei Kazachstano pilietės vaiko, gimusio Šveicarijoje, pavardės *Felix*. Tokios ar panašios pavardės „Lietuvių pavardžių žodyne“ nėra ir negalėtų būti. Yra labai reta pavardė *Felėckis* (LPŽ, I, 589) ir populiareesnė *Pelikys* (dar plg. lenkų Felik, gudų *Ųenick*), kuri gali būti kilusi iš baltiškos pavardės *Pėlis* (LPŽ, II, 426). Neaišku, kodėl lietuvius Lietuvoje turi rašytis nelietuviškai ir kas jo pavardę iškraipė.

Kada pagerės Lenkijos santykiai su Lietuva?

Trijų svarbiausių Lenkijos institucijų patarėjas P. Žuravskis nurodė šešis reikalavimus Lietuvai: 1) plėsti lenkišką švietimą, lenkiškai rašyti 2) pasuose ir 3) Lietuvos vietovių pavadinimus, 4) kompensuoti lenkams Vilniaus regiono žemės privatizacijos „skriaudas“, 5) Lenkų rinkimų akcijai sumažinti rinkimų barjerą, 6) Vilniaus apskrityje remti ne lietuvišką, o lenkišką spaudą ir televiziją, 7) nedaryti kliūčių naftos koncernui „Orlen“ („Lietuvos rytas“, 2017-03-18, p. 10) ir 8) sostinėje kalbėti angliškai.

Lenkijos Seimo narys R. Vinickis (*Winnicki*) per Lenkijos, Lietuvos ir Ukrainos vadovų susitikimą 2017-03-27 išplatino kreipimąsi su dar dviem papildomais reikalavimais: tik iš Lietuvos reikalaui dar „griežčiau“ laikytis 9) Lenkijos ir Lietuvos sutarties, 10) ES tautinių mažumų konvencijos.

Lenkijos vadovų patarėjas išdėstė neteisingas nuostatas, dėl kurių jokios valstybių derybos nebeįmanomos: 1) ilgaamžė istorinė Lietuvos sostinė Vilnius esą nėra baltų žemių miestas, 2) Lenkija jo 1920–1939 m. neokupavo, 3) LDK buvo rytų slavų valstybė, 4) Vilniaus krašte nuo XIV a. lietuviai lenkėjo tik savanoriškai, 5) 1918 m. Lietuva „suskilo“ į Kauno Lietuvą, Vidurio Lietuvą ir Baltarusiją, 6) Vilniaus krašto lenkai Lietuvoje „atsidūrė ne savo noru, o Maskvai nustačius kitokias valstybės sienas“.

Kol Lenkijos valdininkai laikysis tokių nuostatų, valstybių santykius pagerinti būtų sunku. Kad derybų pradžia būtų prasmingesnė, L R Vyriausybė turi užsakyti trumpą enciklopedinį leidinį minėtomis šešiomis temomis lietuvių, lenkų, anglų, rusų, latvių kalbomis. Lietuvos Respublikos atkūrimo šimtmečio proga toks leidinys būtinas Lietuvos, Lenkijos, ES institucijoms.

Išvados dėl Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projekto Nr. XIII P-535

1. Įstatymo projektas netiesiogiai siūlo **keisti valstybinės lietuvių kalbos abėcėlę, kalbos sistemą, rašybos ir tarties principus:** a) prie trisdešimt dviejų lietuvių kalbos raidžių pridėti dar apie 150 lotyniško pagrindo rašmenų (su diakritikais), kurie per užsienio valstybių okupacijas buvo pridėti lietuvių protėviams ir kuriuos turi užsieniečiai bei asmenys be pilietybės, b) asmenvardžius kraipyti pagal Mašininio skaitymo kelionės dokumentų taisykles, juos perkeltiant iš dabar esančio nepagrindinio dokumentų įrašo į pagrindinį įrašą.

2. Įstatymo projektas siūlo **siaurinti valstybinės kalbos funkcijas (įvedant daugiakalbystę)**, pažeisti LR Konstitucijos 3, 10, 14 straipsnius, Vyriausiojo Lietuvos administracinio teismo sprendimus asmenvardžius užsienio kalba rašyti tik papildomuose piliečių dokumentų įrašuose: a) užsienietiška rašyti ne tik asmens dokumentuose, bet ir visuose kituose dokumentuose, b) pagal dokumento šaltinį asmenvardžius paraidžiui nurašius nelietuviškais lotyniško pagrindo rašmenimis Vyriausybei parengti ir įgyvendinti registrų bei valstybės informacinių sistemų pertvarkos veiksmų planą (projekto 2 str. 3 d., 4 str. 1, 2 d., aiškinamojo rašto 2, 4, 11 punktai), c) toliau tas formas privaloma būtų vartoti rašomojoje ir šneka-mojoje valstybinėje kalboje.

3. Projektas pažeidžia LR Konstitucinio Teismo, VLKK išaiškinimus, Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 11, 20, 21 str., Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties 14 str., Lietuvos ir Latvijos vyriausybių suderintas bendradarbiavimo perspektyvas: „Lietuva ir Latvija, per amžius būdamos šalia, buvo ir yra susijusios daugeliu saitų [...] Mes, būdami Baltijos šalių ir vieninteliai baltų tautų atstovai, turime bendradarbiauti ne tik dėl istorinių ir geografinių priežasčių. Svarbu suvienyti pastangas ir sutelkti išteklis siekiant tinkamai atsakyti į šiuolaikinius iššūkius“ (Ministrai Pirmininkai A. Kubilius, V. Dombrovskis).

4. Aiškinamojo rašto 5, 13 ir kituose

punktuose dezinformuojama, jog sudarius teisinės prielaidas dokumentuose „nelietuviškus“ vardus ir pavardes rašant nelietuviškais lotyniško pagrindo rašmenimis jokių neigiamų pasekmių (t. y. padarinių) nenumatoma, tai neatsiliepęs kriminogeninei padėčiai ir dėl to nėra gauta specialistų vertinimų. Nutylimos 2014-04-25 profesionalių kalbininkų diskusijos išvados, LKI Mokslo tarybos sprendimas, profesorių Z. Zinkevičiaus, A. Butkaus, V. Labučio, A. Paulauskienės, A. Piročkino, P. Kniūkštos ir kitų tyrinėjimai, straipsniai, panašių įstatymų projektų recenzijos. Su šiais duomenimis nesusipažinę LR Seimo nariai buvo apgauti, esą tokia asmenvardžių rašyba yra tik Lietuvoje ir Latvijoje, nutylint tikrąją padėtį Lenkijoje, Danijoje, Anglijoje, Italijoje, Prancūzijoje, JAV ir visur kitur.

Jokia profesionalių kalbininkų (lituanistų) institucija nesiūlė keisti lietuvių kalbos abėcėlės, Lietuvos asmenvardžių rašybos taisyklių ir neskelbė, kad užsienietiški in-tarpai nepažeistų lietuvių kalbos sistemos, jos savitumo ir tradicijos, rašybos, tarties, morfologijos, sintaksės taisyklių, nesiaurintų valstybinės kalbos funkcijų. Joks kalbotyros žinovas nesiūlė nulietuvininti pavardžių, kurios dabar kaip tik dažnai yra autentiškesnės (originalesnės) negu svetimkalbių rašytuose tekstuose. *Vardinio* sutuoktinė reikalauja ją rašyti *Wardyn* ir jai nepatariama Lietuvoje lietuviškų (baltiškų) asmenvardžių nekraipyti (plg. *Vardys*, *Vardin-avičius* ir t. t.)

Asmenvardžių rašyba Lietuvos Respublikoje atitinka ES ir tarptautinius standartus. Jokie įstatymai ir sutartys nereikalauja keisti valstybinės lietuvių kalbos abėcėlės, rašybos ir tarties principų.

Lietuvių kalba turi trisdešimt dvi raides visiems garsams užrašyti: viena raidė žymi vieną atskirą garsą. Kalbose, vartojančiose lotyniško pagrindo abėcėlę, yra dideli tarties, rašybos, net ir raidžių skirtumai. Lotynų kalboje *w* iš viso nebuvo, ispanų kalboje po *q* raidė u netariama (*qui* = *ki*), o *x* prieš priebalsius tariamas *s*. Lietuvių kalboje yra neįpriimta tą patį garsą žymėti skirtingomis raidėmis.

Krikščioniškos, nelietuviškos kilmės lietuvių vardai ir pavardės yra kilusios iš dešimties kalbų, bet jų abėcėlių ir tarties principų nesilaikoma. VLKK numatytos kai kurios užsieniečių asmenvardžių rašybos išimtyys yra nepagrįstos: jos neatitinka lietuvių kalbos sistemos ir dėsnių, prieš profesionalių vardyno specialistų ir daugumos piliečių valią yra padarytos dėl kai kurių LR Seimo narių spaudimo ir turi būti patikslintos.

5. Kompromisas – informacija užsienio kalbomis apie asmenvardžius skelbti papildomuose dokumentų įrašuose. Šį projektą palaikė per 100 000 Lietuvos piliečių: 70 000 parašų surinko „Talka“ valstybinei kalbai ir 30 000 parašų – Taryba Lietuvos Respublikos Konstitucijai ginti. Objektvyios žinios apie asmenvardžius informacijos priemonėse dažnai yra blokuojamos, todėl šiuos siūlymus prašome aptarti Seimo frakcijose, Vyriausybėje, VLKK.

Šaltinis – <<http://www.propatria.lt/2017/05/kazimieras-garsva-samokslas-pries.html>>.

INFORMACIJA apie triušių ūkio įkūrimo Sodininkų g. 26, Naujojo Klebiškio k., Veiverių sen., Prienų r. sav. poveikio aplinkai vertinimo atrankos išvadą

- Planuojamos ūkinės veiklos užsakovas – Erika Stapušaitienė, gyv. Naujojo Klebiškio k., Sodininkų g. 26, Veiverių sen., Prienų r. sav., tel.: 8 605 20407, nstapusaitis@gmail.com.
- Planuojamos ūkinės veiklos pavadinimas – Triušių ūkio įkūrimas.
- Planuojamos ūkinės veiklos vieta – Sodininkų g. 26, Naujojo Klebiškio k., Veiverių sen., Prienų r. sav.
- Aplinkos apsaugos agentūros priimta atrankos išvada: planuojamai ūkinei veiklai poveikio aplinkai vertinimas yra neprivalomas (2017-06-07 Nr.(28.4)-A4-5945).
- Susipažinti su informacija apie planuojamą ūkinę veiklą galima Sodininkų g. 26, Naujojo Klebiškio k., Veiverių sen., Prienų r. sav., tel. Nr. 8 605 20407 per 10 darbo dienų nuo šios informacijos paskelbimo.
- Pasiūlymus persvarstyti atrankos išvadą galima pateikti Aplinkos apsaugos agentūrai
- A. Juozapavičiaus g. 9, LT-09311 Vilnius, tel. 8 706 62008, faks. 8 706 62000, aaa@aaa.am.lt per 20 darbo dienų nuo šios informacijos paskelbimo.
- Išsamiau susipažinti su atrankos išvada ir atrankos dokumentais galima Aplinkos apsaugos agentūros Poveikio aplinkai vertinimo departamento Marijampolės ir Alytaus skyriuje, adresu Kauno g. 69, Alytus, tel. 8 315 56755 per 10 darbo dienų nuo šios informacijos paskelbimo.

Sankt Peterburge atidengtas atminimo ženklas rašytojui Juozui Jurbūnui

Balandžio 9 d. Sankt Peterburge atidengtas atminimo ženklas lietuvių kilmės rašytojui ir dailininkui Juozui Jurbūnui (1895–1938). Ant namo Rylejevo g. 17/19, kuriame gyveno J. Jurbūnas ir iš kurio buvo išvežtas sušaudyti, fasado buvo pritvirtinta projekto „Paskutinis adresas“ lentelė.

Rašytojas ir dailininkas J. Jurbūnas gimė 1895 m. rugsėjo 17 d. Lietuvoje, 1938 m. vasario 3 d. suimtas ir nuteistas mirties bausme už tariamą šnipinėjimą. Sušaudytas 1938 m. rugsėjo 21 d. Reabilituotas 1958 m. kovo 22 d.

Projektas „Paskutinis adresas“ – visuomeninė iniciatyva, kurios tikslas – įamžinti politinių represijų aukų atminimą. Ji įgyvendina organizacijos „Memorialas“ įsteigtas Politinių aukų atminties įamžinimo fondas „Paskutinis adresas“. Pirmieji atminimo ženklai Sankt Peterburge pasirodė 2015 m. kovo mėnesį, šiuo metu jų yra 196.

Renginyje dalyvavo Lietuvos generalinio

konsulato Sankt Peterburge darbuotojai, lietuvių bendruomenės nariai, J. Jurbūno kūrybos gerbėjai, organizacijos „Memorialas“ atstovai.

Šaltinis – <<http://alkas.lt/2017/04/10/sankt-peterburge-atidengtas-atminimo-zenklas-rasytojui-j-jurbunui/>>.

Būti pirmtake

Fotografės Paulinos Mongirdaitės darbai

Dainora KANIAVIENĖ, Palanga

Susidomėjimas pirmosios fotografės Paulinos Mongirdaitės asmenybe kilo vėliau negu jos darbai. Išskirtiniuose XIX pab.–XX a. pr. panoramą atskleidžiančiuose kadruose moteris fiksavo lėtą ir tikslingai apgalvotą kurorto gimimą, architektūrinius pokyčius, besikeičiantį vietos urbanistinį veidą, pamažu į užmarštį nustumiantį senosios Palangos dvelksmą. Grafiškai Tiškevičiai, pradžioje tėvas Juozapas, o paskui jau sūnus Feliksas, užsimojo mažą istorinį žvejų kaimelį, skalaujama atšiaurios jūros, paversti vasaros sveikatingumo oaze. Ir jiems sekėsi, Palanga ėmė garsėti kaip kurortas, daugėjo vasarotojų, kilo mediniai vasarnamiai. Ant smėlio kopų augo namai ir vėjų kraštas virto į vasarą orientuota gyvenvietė. O 1892 m. jau puoselėta dar ir dabar gyva tradicija – saulės palydos į jūrą ant pėsčiųjų tilto.

Paulina Mongirdaitė su tėvais Palangoje įsikūrė 1885 m. Čia šeima istorinėje Mėmelio gatvėje, kuri šiandien vadinama Vytauto vardu, šalia ir dabar tebesančios senosios vaistinės, išgijo žemės sklypą su dviem atskirais namais. Nežinia, ar įsigyti namą paskatino patogi vieta, ar jo legenda, bet apie tą vilą žmonės kalbėjo, kad syki joje vasarą išsėjęs žymusis rašytojas Adomas Mickevičius. Legendos legendomis, bet apsigyvenus Mongirdams, po ketverių metų, ten buvo įrengta dienos šviesos fotoateljė. Šiaulių „Aušros“ muziejaus fotografijos skyriaus muziejininkė Vilija Ulinskytė-Balzienė, pasakodama laikmečio atelėje galimybes ir specifiką, išduoda: „XIX amžiaus fotografija yra dienos šviesos fotografija, nes dar nebuvo elektros. Taigi buvo labai ribotos galimybės fotografuoti – tai buvo galima daryti tik tam tikru paros metu, kai natūralus apšvietimas buvo geriausias. Be to, rudenį, žiemą, pavasarį, kai dienos ūkanotos, trumpos, būdavo dar mažiau galimybių fotografuoti. Todėl tuomet fotoateljė būdavo su stiklinėmis lubomis, stikline – dažniausiai šiaurine – siena, o šviesą reguliudavo užuolaidėlėmis. Iš pradžių fotografijų fonas būdavo vos įžiūrimas, su pakankamai lakoniškomis dekoracijomis, bet į šimtmečio pabaigą fonas pradėjo imantreti, atsirado daugiau ir įvairėnių dekoracijų, rekvizito. Fotoaparatai ir kita technika, cheminės medžiagos, be abejo, buvo atvežtinės – iš Rygos, Varšuvos, Maskvos, Peterburgo. Galbūt kai kuriais cheminėmis medžiagomis būdavo apsirūpinama ir vietos vaistinėse. XIX a. fotografija buvo verslas, pakankamas pragyventi, tačiau prabangaus gyvenimo jis negarantavo.“ Ne išimtis šiame kontekste ir Paulinos atelėjė.

Svarbus įvykis jaunajai fotografei beveik sutapo su pirmuoju meninio vaizdų albumo išleidimu, kurį užsakė grafai Tiškevičiai. Taip Paulinos pastangomis 1890 m. gimė keturiasdešimt devynios originalios Kretingos ir Palangos nuotraukos, kurios vėliau daug kur perpublikuotos, bet ne visur būdavo nurodoma autorystė. Vis tik, jos darbai patys dažnai išduoda autore. Apie „kalbančius“ vaizdus, kaip fotografo išskirtinumo bruožą, yra filosofavusi žymi amerikiečių rašytoja S. Sontag, parašiusi ištisą iš esė sudarytą monografiją apie fotografiją. Ji laikėsi pozicijos, kad netgi toks iš pažiuos techninis menas kaip fotografija turi ganėtinai daug individualumo. Nuspaustas mygtukas yra fotografo pasirinkta pauzė: tampama užfiksuotos žinios bendrininku. Toji pauzė, tapusi vaizdu, S. Sontag sako, kad turėtų atverti fotografo nerimą, trokštamą, ieškomą pasaulį, pasiūlyti erdvę žiūrovo interpretacijai. Taip fotografas tampa dalimi to, ką fotografuoja: per savo individualųjį aktyvumą. Žvelgiant į P. Mongirdaitės fotopasakojimus, sunku atmeti filosofės mintis. Akivaizdu, moteris turėjo gana savitą braižą ir autorinį žvilgsnį, kuris skleidavosi spalvų pasirinkimu pačiai ryškinant iš stiklo negatyvų. Į naują meno rūšį palengva ėjusi iš dailės, persinėse technines, teorines, praktines žinias ir įgūdžius, tad nieko nuostabaus, kad itin mėgo sepiją, raudonai rudus natūralius dažus su nežymiu violetiniu atspalviu, leidžiančius tonuoti.

Tiškevičių užsakytasis vaizdų albumas „Kretynga“ išliko iki šių dienų ir yra saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje. Jame užfiksuoti svarbūs istorijai ir kultūrai pastatai: tarp jų Kretingos dvaro ligoninė ir prieglauda, kurioje 1898 m. grafiškai Marija Tiškevičiūtė, knygnešė, atidarė pirmąjį lietu-

višką vaikų darželį. Viena iš vaizdų albumo nuotraukų neseniai įtraukta į UNESCO paveldą: joje matyti mediniai laipteliai koplyčios, esančios ant Birutės kalno Palangoje, link. Tas pats kalnas po keturiolikos metų susilaukė ir poeto Maironio dėmesio: 1904 m. parašęs poemą „Z nad Biruty“, ją dedikavo Tiškevičių Marijai, susirašinėjimui draugei. Būtina paminėti, kad P. Mongirdaitės albume „Kretynga“ kelios nuotraukos turi išpaučius „M. T.“, kas visai leidžia spėti, kad prie albumo medžiagos rengimo, fotografavimo galėjo prisidėti ir Marija.

Tik nuo 1890 m. išsiėmus privalomą leidimą, Paulina Mongirdaitė pradėjo pastoviai fotografuoti. Portretų fotografavimas leido užsitikrinti pajamas. Komercinės fotografijos linija tuo metu buvo stipriai populiarėjanti visoje Lietuvoje, ypač didžiuosiuose miestuose, tačiau kad ją užsiimtų moteris, buvo neįprasta, o kad dar ir turėtų privačią fotoateljė – išvis nesuprantama. Paulina šioje srityje buvo pirmtakė. Jai teko išminti kelius, pačiai atrasti ir patirti per individualias paieškas. Iš pažiuos šis paprastas pasakojimas apie pirmąją pajūrio fotografę taip pat slepia drąsios vienišos moters emancipacijos kelią. XIX a. pabaigoje moterų fotografijų Lietuvoje daugiau nebuvo. Europoje žinomas tik vienas legendinis atvejis apie anglę Julia Margaret Cameron (1815–1879), apie kurią carų gniaužiamojoje Lietuvoje Paulina vargu ar žinojo, o Vokietijoje kalbėta apie G. Bak, kuri profesionaliąja fotografija užsiėmė tik nuo 1909 m., kai P. Mongirdaitė jau aktyviai ir profesionaliai dirbo, ieškodama naujų formų, domėjosi antropologine, dokumentine fotografija.

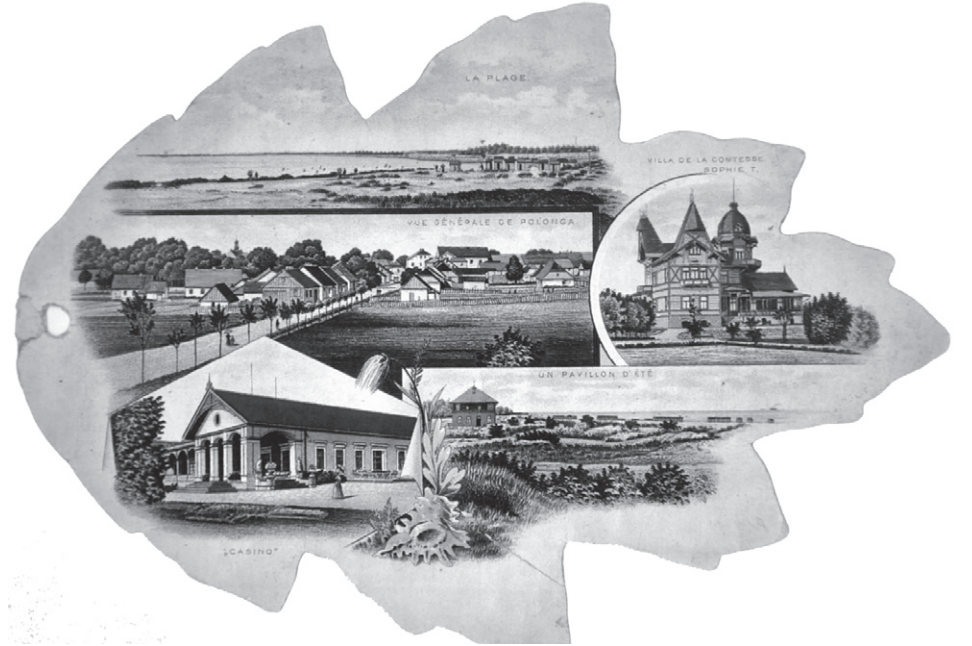
Jos savarankiška veikla ir siekiai sutampa su viena iš feminizmo bangų lietuvių kultūroje. XX a. pr. ryškios ir talentingos lietuvių atkakliai veržėsi gyventi taip, kaip jų supratimu norisi pačioms ir nebūti apibrėžiamomis tik per santykį su vyru – kaip žmonos, motinos ar dukters, siekė tapti ekonomiškai nepriklausomos. Aktyvios moterys įsitraukė į visuomenines veiklas, išeidamos už šeimos rato, sulaužė iki tol gyvavusią tradiciją, išdrįsdamos pasipriešinti vyraujančioms socialinėms normoms, kad moteris vertinga tik kaip žmona, šeimos židinio puoselėtoja ar galop – kūrėjo mūza. Paulina XIX a. pabaigoje ikūnijo tai, kas buvo prieštaraujanti vertinama to meto kontekste ir dažniau išimtis nei taisyklė. Ji niekada nesukūrė šeimos, bet labai mylėjo žmones, užsiėmė veikla, kuri įprastai buvo suvokiama tik kaip vyriška, vertėsi komercine ir menine veikla. Buvo kūrėja, bet ne mūza. Autoriniais darbais ieškojo savito kelio. Drąsiai gyveno nepriklausomą emancipuotos moters gyvenimą.

Jolanta Kietkutė, fotografės biografė, parašiusi veikalą apie pajūrio fotografus, mini, kad fotografijos kursas Paulina galėjusi išklausyti Varšuvoje, besisvečiuodama pas seserį. Išsilavinusiai bajoraitei, jauniausiai Mongirdų dukrai, nors ir gimusiai praėjus vos metams po didžiojo 1864 m. sukilimo, išsilavinimui nebuvo gailima. Paulina žinių siekė Varšuvoje, laisvai kalbėjo keliomis kalbomis, laisvalaikį piešė miniatiūras, kurios vėliau jai leido tapti atvirukų leidimo pirmtake Vakarų Lietuvoje. Atvykusi suvisam gyventi į Palangą, meniškos sielos moteris, pradžioje čia pradėjo tapyti miniatiūras su krašto vaizdais. Miniatiūros nedidelio formato, tačiau atliktos labai preciziškai. Jos pasižymėjo dokumentiniu tikslumu, subtilumu ir plastikos raiška. Paulinos Mongirdaitės miniatiūros – taikomojo tipo, kaip ir įprasta šio žanro tradicijai, skirtos įamžinti istorinio įvykio svarbą, tarnauja siekiant pažintinių ir šviečiamųjų tikslų, o ir jų visuma gali būti pritaikyta it kasdienės veiklos buities atributas.

Antrasis išleistas jos meno albumas ir sudarytas iš jų vadinosi „Palonga Bains de mer“. Iš XIX a. pabaigoje suprantamos ir vertinamos kaip elitinės prancūzų kalbos išvertus, tai skambėtų maždaug taip – „Palangos jūros maudyklės“. Vaizdai ištapyti ant ažuolo formos lapų, kurie susegti ir išskleisti sudarė vėduoklę, įprastą ponų buities akcentą karštą vasaros dieną. Be viršelio ir nugarėlės, yra viso labo iš penkių lapų, kuriuose telpa 25 vaizdai. Turbūt tai pirmasis Palanga kaip kurortą reprezentuojantis leidinys, kuris dar ir aukštos meninės vertės, ne tik praktinio tipo. Pristatyti vasarvietę Paulina Mongirdaitė pradeda nuo

Paulinos Mongirdaitės „Palanga Bains de mer“ vaizdų albumo 1 lapas. Palangos viešosios bibliotekos kraštotyros skyriaus nuotr.

Paulinos Mongirdaitės „Palanga Bains de mer“ vaizdų albumo 2 lapas. Palangos viešosios bibliotekos kraštotyros skyriaus nuotr.

Paulinos Mongirdaitės „Palanga Bains de mer“ vaizdų albumo 3 lapas. Palangos viešosios bibliotekos kraštotyros skyriaus nuotr.

katalikų bažnyčios, Baltijos jūros vaizdo, iš vakarų pusės atsiskleidžiančio Birutės kalno vaizdo, trečias lapas skirtas vaistinei ir viloms, ketvirtas – Palangos bendrajam vaizdui, grafienės Sofijos vilai, dabar žinomai „Anapilio“ vilos vardu, Kazino, dabar žinomam kaip Kurhauzui.

Ant ažuolo formos lapų sutelpa visa anuometinė naujoji Palanga, kurios panašiai tiek ir tebūta. Pasirinktos spalvos, apipavidalinimas, bei leidybos vieta, leidžia suprasti, kad meniškai sielai buvo artimos prancūziškojo impresionizmo idėjos. Paprastai yra teigiama, kad pagrindinis impresionizmo principas – atspindėti akimirka, sustabdyti judesį, atspindėti realybės nepastovumą,

pagrįsti išpūdžiu. Tapyboje yra naudojamos grynios, dažniausiai nemaišytos spalvos. Naudojami laisvi, smulkūs potėpiai, atsikvėta kontūrinio, aiškios linijos vaizdavimo. Teikiama pirmenybė plenerinei tapybai, peizažo žanrui, didelis dėmesys skiriamas saulės šviesos atspindžių, atmosferinių efektų, vandens paviršiaus raibuliavimo vaizdavimui. Paulinos meninė kūryba spalviškai ir techniškai šiek tiek panaši į prancūzų dailininko K. Pisaro kūrybą. Jos ieškojimuose jaučiama šio impresionisto įtaka.

Galbūt Paulina ir būtų likusi tik Tiškevičių dvaro fotografe, laisvalaikio fotografausi poilsiautojus bei miestiečius, jei viena

Būti pirmtake

Fotografės Paulinos Mongirdaitės darbai

Paulinos Mongirdaitės „Palanga Bains de mer“ vaizdų albumo 4 lapas. Palangos viešosios bibliotekos kraštotyros skyriaus nuotr.

Paulinos Mongirdaitės „Palanga Bains de mer“ vaizdų albumo 5 lapas. Palangos viešosios bibliotekos kraštotyros skyriaus nuotr.

Atkelta iš 11 p.

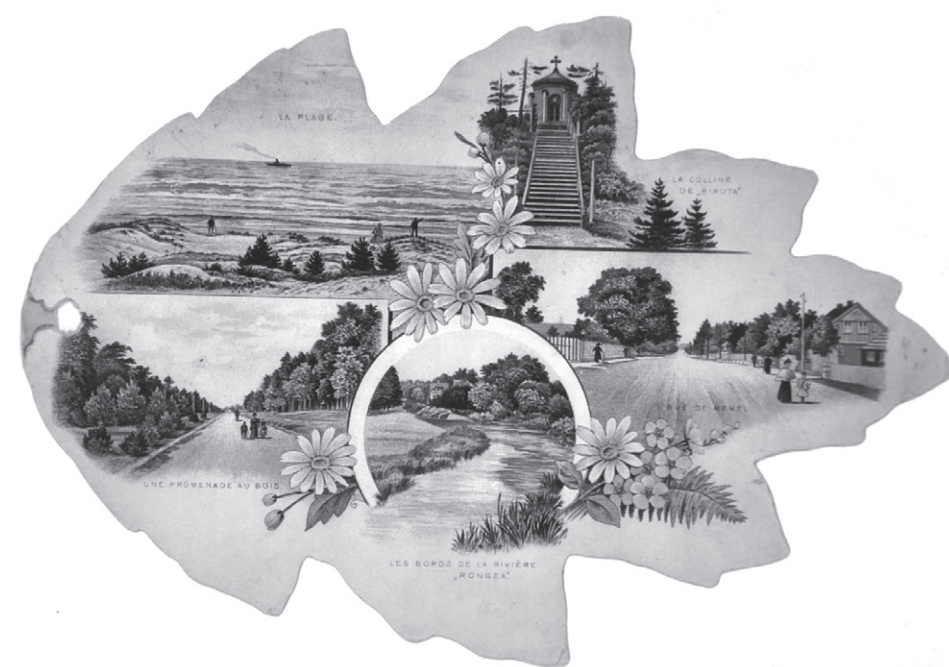
vasaros dieną nebūtų sutikusi Povilo Višinskio. Į Palangą jis užsuko nežinia, kada tiksliai – 1896 ar 1897 m., darydamas geografinę ekspediciją po Žemaitiją tam, kad atliktų antropologinius tyrinėjimus ir surinktų reikiamą medžiagą Petrapilio universiteto Gamtos fakulteto mokslinio darbo konkursui. Žymus lietuviybės puoselėtojas, antropologas taip pat ir fotografas, tuomet ne tik užfiksavo palangiškių charakteristiką, fotografavo gyvenamas vietas, bet ir susipažino su čia gyvenančiais ir dirbančiais šviesuoliais, tarp jų ir Liudu Vaineikiu, Vladu Mongirdu, Paulinos pusbroliu. Gimė idėja surengti pirmą viešą lietuvių kalba vaidinimą „Amerika pirtyje“, kurio režisieriumi ir pagrindinio vaidmens atlikėju 1899 m. rugpjūčio 20 d. pats ir tapęs. Paulinos Mongirdaitės ateljė tasyk padaryta visų dalyvių ir organizatorių bendra nuotrauka. Nors Liudas Vaineikis buvo išrūpinęs oficialų generalgubernatoriaus leidimą, tačiau komedijoje buvo išvėlta caro režimo pajauka. Tiškevičiaus daržinėje vaidinę aktoriai buvo areštuoti. Ir sulaukta neregėto rezonanso: spektaklis sukėlė visuotinį lietuviškai ir ne tik lietuviškai kalbančių žmonių susidomėjimą ne tiek menine, kiek politine prasme. Per šalį nusirito spektaklio statymų banga kiekviename kaime. Jis suvoktas kaip protestas. Jolanta Klietkutė sako, kad Paulinos padarytas pirmoji spektaklio fotoatvirukas, kurio viršuje yra dalyvių nuotrauka, spektaklio afiša, daugeli metų buvo siuntinėjama kaip žinia apie lietuvių tautos atbudimą. Paulinos darbas pirmąsyk pakliuvo į istorijos vyksmo sūkurį.

Tiesa, ties tuo viskas nepasibaigė. Antrąsyk į sūkurį pakliuvo ir vėl per jaunąjį inteligentą Višinskį. Vos po metų Povilas sugebėjo slapčia išvežti meno eksponatus į pasaulinę parodą Paryžiuje, tarp kurių buvo ir Paulinos fotografijos. Po parodos, kurią vainikavo 12 aukso medalių skirtingose kategorijose, tarp jų ir už fotografijas, visoje Europoje padidėjo spaudos dėmesys lietuvių tautai, net Mikalojus Konstantinas Čiurlionis ėmėsi fotoaparato ir išleido vaizdų albumą. Vis tik Paulinos gyvenimo ši paroda nepakeitė. Spaudoje jos vardas niekur nefigūravo, tačiau į istoriją ji įėjo negrįžtamai. Tiesa, paroda žymi trečią jos kūrybinį posūkį, sujungusį abu gebėjimus. Moteris pradėjo leisti atvirukus, kuriuose savotiškai sinchronizavo fotografijas ir miniatiūras. Ažuolo lapo forma dažnai tampa motyvu jos kūryboje, kaip ir spalvingos gėlių kompozicijos, dažna, žinoma, ir marinistinė tema. Atvirukai buvo komerciškai paklausūs, nes Palangoje itin populiarėjo atvirlaiškių kultūra. Paulina tapo spausdintos krašto kultūros puoselėtoja: istorijos bei paveldo propaguotoja, fiksavo tai, kas nyko, kilo, keitėsi. Iškeliadavo atvirukai pasiūsti paštu tolyn užpildyti prirašytų poilsiautojų išpūdžių, nešdami žinią apie miestą kitiems ne tik žodžiais, bet ir vaizdu. Atvirukai – tąsyk tarnavo kaip miesto vizitinės kortelės, šiandien – istoriniai šaltiniai.

Pergalvojus Paulinos Mongirdaitės emancipacijos kelią, norisi sugrįžti prie Povilo Višinskio. Jis buvo vienas iš tų intelek-

tualų, kurie nuolat skatino gyvai ar įvairiais slapyvardžiais prisidengus per draudžiamą spaudą, dažniausiai leidinį „Varpas“, jaunas moteris būti savarankiškomis, nebijoti laukti įprastų visuomenės normų, drąsiai užsimti kūrybine veikla, kuri paprastai tuomet, pagal tradicines visuomenės normas, būdavo galima tik vyrams. Jis vienas tų, kuris ypač skatino brandžios moters, tačiau dar jaunos rašytojos Julijos Žymantienės-Zemaitės talentą. Žemaitę prisiminiau neatsitiktinai – P. Višinkis jų abiejų kūrybos darbus pristatė visuomenei ir paskatino judėti meniniais keliais toliau. Jų abiejų veikla kalbėjo pati už save: jos fiksavo gyvus, supančios aplinkos, charakterius. Tik vienos įrankis plunksna, kitos – fotoaparatas. Jos abi gerokai pralenkė gyvenamą laiką, jausdamos gana glaudų sąlytį su juo, kas leidžia teigti apie jų jautrų ir dėmesingą žvilgsnį esamajai aplinkai sykiu ir menišką, nuolat vis ko nors ieškančią ir kūrybingą, sielą. Jų veiklos specifika reikalavo nuolatinio pastabumo ir kruopštumo, valios. Šiandien nors ir Žemaitės kūrybą priskiriama realizmui, tačiau dėl aukštos meninės vertės trumposios prozos vertės, seniai niekas nesiginčia. Per jos kūrybą liko laiko ir tradicijos akcentai. Paulinos gamtos nuotraukos dėmesį traukia ne tik kaip istorinės ir fiksuojančios Palangos virsmą, tačiau ir menine kompozicija, išdėstymu, vaizdo parinkimu. Jas vienijo ir socialinė padėtis – abi bajoriškos kilmės, nors gyveno palyginus kuklios buities apsuptyje, tačiau nepaisydamos to, savyje išsaugojo dvarų kultūros tradiciją, igimtą bajorišką orumą, smalsumą, gyvą intelektą, kuris nuolat troško kūrybiškumo kaip atsvaros kasdienybei.

Jei atsigręžtume į istoriją iki 1864 m. sukilimo, galima pastebėti, kad į Lietuvą beveik visada Europos civilizacijos laimėjimai įeidavę per dvarus, nes juose gyvenantieji dažnai būdavo neatsiejami nuo meninės kūrybos ir veiklos. Todėl nieko nuostabaus, kad iki spaudos uždraudimą lėmusio sukilimo ir fotografijos raudoje eita koja kojom su Europa, vos jai ėmus skaičiuoti pirmus egzistavimo metus nuo 1839 m., kai pasaulis sužinojo apie dagerotipiją, vieną pirmųjų fotografavimo, vaizdo fiksavimo poliruotoje, sidabru padengtoje plokštelėje būdą, atrastą dailininko prancūzo Lui Dagero (Louis Daguerre). Praėjus vos mėnesiui po išradimo, 1839 m. vasario 14 d., apie tai paskelbta Lietuvos laikraštyje „Kurier Litewski“. Pirmieji dagerotipai padaryti tų pačių metų vasarą. Vis tik Paulinai teko gimti, lavintis ir pradėti meninę kūrybą tuomet, kai Lietuvos kultūra per rašto ir spaudos draudimą buvo ypač gnaužiama carų valdžios, bet drauge ir labai besiveržianti iš ribojimų. Jos atsikraustymas į Palangą sutapo ne tik su Tiškevičių pastangomis gimstančiu kurortu, bet ir su atgimstančia Lietuva. Palanga dažnai literatūroje minima kaip vienas iš slaptos spaudos knygnešystės centrų ar bent kaip svari kryžkelė. Gimnazijoje tuomet, kai mieste gyveno ir aktyviai dirbo Paulina, mokėsi tokios būsimos iškilios asmenybės kaip Antanas Smetona, Jurgis Šaulys bei dar keli Nepriklausomybės Akto signatarai. Nenustebčiau, jei ir jų ankstyvosios mokyklinės fotografijos darytos Paulinos ateljė.

Paulinos Mongirdaitės „Palanga Bains de mer“ vaizdų albumo 6 lapas. Palangos viešosios bibliotekos kraštotyros skyriaus nuotr.

Literatūra

Beniušis R., 2017, „Paulinos Mongirdaitės fotografijų klajonės“, in: *Vakarų ekspresas*, vasario 20 d., interaktyvus. Prieiga per internetą – <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/paulinos-mongirdaites-fotografiju-klajones-1532921/>>.

Bleizgienė R., 2010, „Kokia moteris gali būti rašytoja? Rašančios moters įvaizdis XIX a. pab.–XX a. pr. moterų rašytojų biografiniuose pasakojimuose“, in: *Colloquia*, nr. 25, p. 58–77.

Būtėnas J., *Povilas Višinskis*, Kaunas, 1936.
Charlotte Higgins, 2015, *Julia Margaret Cameron: soft-focus photographer with an iron will // theguardian, september 18, online*. Prieiga per internetą – <<http://www.theguardian.com/artanddesign/2015/sep/22/julia-margaret-cameron-victorian-portrait-photographer-exhibitions>>.

Daujotytė Viktorija, 2012, *Maironis ir Palanga*. Paroda skiriama lietuvių poeto Jono Mačiulio-Maironio (1862–1932) 150-osioms gimimo metinėms paminėti ir yra Muziejų metų programos „Lietuvos muziejų kelias“ projektas. Parodos informacinis leidinys. Vilnius, interaktyvus. Prieiga per internetą – <http://www.pgm.lt/PDF/Maironis_ir_Palanga_knyga.pdf>.

Juodakis V., 1995, *Lietuvos fotografijos istorija 1854–1940*, Vilnius, 166 p.

Kanarskas J., 2001, „Fotografė Paulina Mongirdaitė“, in: *Švyturys*, sausio 3, p. 5.

Klietkutė-Peleckienė J., 2002, „Vos ne asmeninė grafų Tiškevičių fotografė“, in: *Vyzdys*, nr. 1, p. 21.

Klietkutė-Peleckienė J., 2016, „Paulina Mongirdaitė – fotografė, kurios gyvenimą gaubia paslaptis“, in: *Bernardinai*, lapkričio 12, interaktyvus. Prieiga per internetą – <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-11-12-paulina-mongirdaites-fotografes-kyvenima-gaubia-paslaptis/124078>>.

Klietkutė-Peleckienė J., 2015, *Pirmieji pajūrio fotografai: Paulina Mongirdaitė, Ignas Stropus, Kretinga*.

Klietkutė J. 2014, „Pirmoji Lietuvos fotografė“,

in: *Lietuvos žinios*, lapkričio 5 d. interaktyvus. Prieiga per internetą – <<http://lzinios.lt/lzinios/Istorija/pirmoji-lietuvos-fotografes/190474>>.

Matulytė M., Narušytė A., 2016, *Camera obscura: Lietuvos fotografijos istorija 1839–1945*, Vilnius.

Nekrašius J., 2016, „Povilas Višinskis – antropologas ir fotografas“, in: *Šiaulių kraštas*, birželio 30, interaktyvus. Prieiga per internetą – <<http://www.skrastas.lt/?rub=1146671142&data=2006-06-30&id=1151607959>>.

Palangytė J., 2016, Jolanta Klietkutė „Pirmieji pajūrio fotografai. Paulina Mongirdaitė, Ignas Stropus“, in: *Žemaičių žemė*, nr. 1, p. 28–33.

Račiūnaitė-Paužuolienė R., 2014, „Antropologijos vizualizacija: nuo fotografijos iki vizualinės antropologijos“, in: *LOGOS*, nr. 80, liepa–rugšėis, p. 112–118.

Sontag S., 2000, *Apie fotografiją*. Vilnius, p. 198.

Tranyzas A., 1998, „Grafi Tiškevičiai – sena ir garbinga Lietuvos didikų giminė“, in: *Vakarinė Palanga*, Nr. 57, 58, 59. Prieiga per internetą – <http://www.pgm.lt/Istorija/Tiskeviciu_garbinga.htm>.

Urbonavičiūtė R., „Vilija Ulinskytė-Balžienė apie senąsias Šiaulių fotoateljė“, in: *Šiaulių naujienos*.

Valiulis S., Žvirgždas S., 2004, „Fotografija Žemaitijos miestuose ir miesteliuose“, in: *Žemaičių žemė*, nr. 1, p. 14–17.

Zakarevičiūtė G., 2015, „Moterų teisės balsuoti iškovojo: nuo Prancūzijos revoliucijos iki šių dienų islamiškųjų valstybių“, in: *Kauno žinios*, liepos 31, interaktyvus. Prieiga per internetą – <http://kauno.zinios.lt/svarbu/moteru-teises-balsuoti-iskovojimas-nuo-prancuzijos-revoliucijos-iki-siu-dienu-islamiskuju-valstybiu_88770.html>.

Žvirgždas S., 2003, „Fotografija Žemaitijos miesteliuose“, in: *Žemaičių saulutė*, spalio 31, p. 4–5.

Žvirgždas S., *Mūsų miestelių fotografai*, Vilnius, p. 72–79.

Švč. Mergelės Marijos, Nuliūdusiųjų Paguodos, atvaizdas sugrįžo į Pivašiūnus

Po daugiau nei metus trukusio restauravimo į Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapijos bažnyčią Pivašiūnuose grįžo altorinis Švč. Mergelės Marijos, Nuliūdusiųjų Paguodos, paveikslas su karūnomis, aptaisais ir rėmu. Tai yra vienas iš seniausių ir meniškiausių šios šventovės dailės kūrinių, malonėmis garsėjantis ir tikinčiųjų itin branginamas Dievo Motinos atvaizdas.

„Stebuklingasis Švč. Mergelės Marijos paveikslas yra seniausias Pivašiūnų bažnyčios dailės kūrinys. Kasmet į Žolinės atlaidus jis sukviečia tūkstančius maldininkų. XIX a. pradžioje pastačius medinę Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčią ir Pivašiūnams tapus maldininkų traukos centru, stebuklingas paveikslas menine ir religine verte garsina ne tik šią šventovę, bet ir Pivašiūnus Lietuvoje ir pasaulyje. Džiaugiamės, kad šv. popiežiaus Jono Pauliaus II karūnuota Lietuvos Madona po restauracijos grįžta į istorinę vietą“, – sako Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktorė Diana Varnaitė.

2016 m. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos skyrė 50 611,00 Eur stebuklingojo paveikslo tyrimams, konservavimui ir restauravimo darbams, o Pivašiūnų parapija prisidėjo 1000,00 Eur suma. Prieš restauravimą paveikslas buvo išimtas iš altoriaus. Atskyrus paveikslą nuo skydo su aptaisais, jo nugarinėje pusėje buvo rastas ypač retas užrašas: „Karo audrų apsaugota Pivašiūnų parapija restauruoja kaip po padėkai darydama atminimą“, su trumpa kūrinio restauravimo istorija, kurioje aprašomi 1943 m. atlikti darbai. Tuomet paveikslą restauravo dailininkas prof. Jonas Mackevičius, auksavimo ir sidabravimo darbus atliko Krupavičienės dirbtuvė Kaune. „Restauracijos darbus aprobavo ir leidimus davė Kaišiadorių Vyskupijos Vyskupas Teofilis Matulionis. Restauracijos darbų

Restauruotas Pivašiūnų Švč. Mergelės Marijos paveikslas (be aptaisų).

kaina – „Paveikslo restauracijos darbai atsėjo 6000 Rm. (reichsmarkų) ir paveikslo rūbų paauksavimui 9000 Rm. Darbas ėjo laike karo pasaulinio. Parapija turėjo šiuo metu 6000 sielų.“ Apie vėlesnes paveikslo restauracijas žinių neišliko.

„Labai džiaugiuosi, kad Pivašiūnų Švč. Mergelės Marijos, Nuliūdusiųjų Paguodos, paveikslas sugrįžta į Pivašiūnų šventovę po atliktų restauravimo darbų. Tai svarbus įvykis tiek tikinčiųjų bendruomenei, tiek ir sakraliam Lietuvos meno paveldui. Tai kartu dovana artejančiai arkivyskupo Teofiliaus Matulionio istorinei beatifikacijai. Šia proga noriu nuoširdžiai padėkoti Kultūros paveldo

Restauruotas Pivašiūnų Švč. Mergelės Marijos paveikslas su aptaisais.

departamentui prie Kultūros ministerijos, valstybės įmonei „Lietuvos paminklai“, visiems tyrėjams ir restauratoriams už suteiktą galimybę džiaugtis naujai atgimusiu Dievo Motinos paveikslu“, – teigia Kaišiadorių vyskupas Jonas Ivanauskas.

Restauravimo darbams buvo pradėta ruošti 2015 m. pabaigoje. Atlikti išsamūs biologiniai, cheminiai, fizikiniai ir fotogrametriniai tyrimai. Restauravimo tarybos protokolu patvirtinta konservavimo-restauravimo darbų programa ir metodika.

2016 m. skyrus lėšų, Manto Matuizos asmeninėje dailės kūrinių restauravimo įmonėje, vadovaujant M. Matuizai buvo pradėti

paveikslo, rėmų ir aptaisų konservavimo-restauravimo darbai. Tapybos restauravimo darbus atliko aukščiausios kategorijos molbertinės tapybos restauratorius M. Matuiza. Taip pat daug pastangų ir kruopštaus darbo restauruojant šį unikalų meno kūrinių idėjų metalo, medžio, rėmų ir auksuotės aukščiausios kategorijos specialistai. Ankstesnių restauracijų metu paveikslas ne kartą buvo valytas ir pertapytas storu dažų sluoksniu užtapant autentišką tapybą, taip pakeičiant paveikslo koloritą bei kompozicines detales. Nuosekliai šalinant užtapytus atsidengė ryškių spalvų ir aiškos kompozicijos barokinis, profesionalaus XVII a. nežinomo dailininko kūrinys. Restauravus aptaisus ir rėmus vėl suspindėjo aukso ir sidabro blizgesiai.

Bažnyčios lėšomis buvo pagaminta specialiai apsauginė dėžė, į kurią patalpintas Švč. Mergelės Marijos, Nuliūdusiųjų Paguodos, paveikslas, užveriamas skydu, prie kurio pritvirtinti restauruoti paveikslo aptaisai. Visą šį unikalų kūrinių įremina autentiški restauruoti ir drožinėti rėmai.

Tikslų duomenų, kada ir kaip Pivašiūnų bažnyčioje atsirado Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas, nėra. Pasak pasakojimų, jį veikiausiai iš Turkijos ar kitų tolimų kraštų parvežė pirmosios Pivašiūnų bažnyčios fundatorius Jonas Klockis. Kiti pasakojimai – kad jis rastas miške ir atneštas į bažnyčią arba, kad jį padovanojo kažkoks ponas. Žmonės itin stebino, kad paveikslas išliko per visas negandas.

Per 1988-ųjų metų Žolinės atlaidus kardinolas Vincentas Sladkevičius vainikavo malonėmis garsėjantį paveikslą šv. popiežiaus Jono Pauliaus II dovanotomis karūnomis ir suteikė jam Nuliūdusiųjų Paguodos titulą.

Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos informacija
Klaudijaus Driskiaus nuotr.

Kovo 11-osios akto signatarai

Mintys apie valstybę, istoriją ir švietimą B. Genzelio knygos pristatyme

Ramunė JARMALAVIČIŪTĖ, Trakų viešosios bibliotekos Aukštadvario filialo vyr. bibliotekininkė

Knygos pristatyme dalyvavo Kovo 11-osios akto signatarai (iš kairės): R. Rudzys, B. Genzelis, Z. Vaišvila

Aukštadvaryje pristatyta nauja „Versmės“ leidyklos išleista Kovo 11-osios akto signataro, filosofo ir visuomenės veikėjo Bronislovo Genzelio knyga „Politikos laisvamano užrašai: sovietmetis, Sąjūdis, nūdiens“. Autorių su bendražygiais, žinomais politikais ir visuomenės veikėjais – Romualdu Rudziu ir Zigmū Vaišvila – čia pakvietė leidyklos renginių organizatorius, atsargos pulkininkas Arūnas Dudavičius, kuris ir vadovavo pokalbiui-diskusijai.

Ypač svarbu, kad šis susitikimas vyko būtent Aukštadvaryje. Profesorius B. Genzelis čia gimė (1934 m. vasario 16 d.) ir gyveno su šeima iki 8-erių metų. Taigi aukštadvariečiai didžiuojasi tarp žymių kraštiečių turėdami šį neeilinio atsidavimo mokslui, Lietuvai, draugams žmogų. Antrojo pasaulinio karo metais B. Genzelio šeima teko palikti Aukštadvarį, vėliau ilgam laikui jie apsisusto Kaišiadoryse. Filosofijos mokslus studijavęs Maskvos M. Lomonosovo universitete, B. Genzelis

dirbo Šiaulių pedagoginiame institute, LTSR istorijos institute, Vilniaus universitete, VDU. Lietuvoje bręstant pokyčiams 9 dešimtmečio pabaigoje aktyviai dalyvavo Sąjūdžio kūrime, Lietuvos pasitraukimo iš SSSR procesuose, dirbo kurdamas naują valstybę Aukščiausioje Taryboje ir LR Seime, įvairiose visuomeninėse, kultūrinėse organizacijose. Šiuo metu profesorius rašo įvairių šalių periodiniams moksliniams leidiniams, leidžia knygas, dalyvauja susitikimuose su visuomene.

Profesoriaus mokslinė veikla nukreipta daugiausia į filosofijos bei kultūros istorijos tyrinėjimus (jo specialybė – filosofijos istorikas). Jis gilinosi į tautinės visuomenės kūrimąsi XIX a. Lietuvoje, švietėjiškas to meto idėjas. Yra parašęs knygų bei straipsnių filosofijos ir kultūros istorijos klausimais, sudaręs šešis toms filosofijos istorijos chrestomatijos, paskelbęs daug publicistinių straipsnių, yra daugelio monografijų bendra-

autoris. Pastarojo meto B. Genzelio kūryba atskleidžia Sąjūdžio kūrimosi ir veiklos istoriją, SSSR žlugimo peripetijas.

Knygos pristatyme pasisakęs signataras R. Rudzys džiaugėsi besijaučias Aukštadvaryje savas, čia jis lankosi ne pirmą sykį, pažįsta kraštą ir žmones. Su B. Genzeliu jie yra seni bendražygiai, kartu kūrė Lietuvos valstybės pamatus. Kovo 11-osios akto signataras kalbėjo apie valstybės valdžios problemas, svarstė, kodėl niekaip neišrenkame žmonių, kurie sąžiningai ir atsidavę rūpintųsi visos valstybės ir jos piliečių reikalais.

Vienas iš Valstybės nepriklausomybės atgavimo vedlių, politikas, mokslininkas ir visuomenės veikėjas Zigmū Vaišvila papasakojo, kokį prof. B. Genzelį jis pažįsta. Anot jo, profesorius būna visoks: linksmas, piktas, energingas, tolerantiškas, mėgstantis diskutuoti ir nevengiantis atsipašyti, jei suklydo. Jam būdingas sąžiningumas, gilus aplinkybių apmąstymas. Apie pristatomą B. Genzelio knygą Z. Vaišvila manęs, jog ji turėtų būti įtraukta į privalomos literatūros sąrašą, nes joje – tikra Lietuvos atsikūrimo, Sąjūdžio, pasitraukimo iš SSSR istorija. Istorija, pasak Z. Vaišvilos, yra tautos pagrindas.

Pakviestas kalbėti prof. B. Genzelis atskleidė savo šeimos ryšius su Aukštadvariu. Pasirodo, jo tėvai čia įsikūrė 1918 m., pakviesti Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Donato Malinausko, kuris netoliese turėjo dvarelį. Tėvas dirbo Mongirdų dvare kalviu. 1941 m. pateko į sovietų armiją, fronte buvo sužeistas ir pateko į prancūzų nelaisvę. 1946 m. buvo demobilizuotas iš prancūzų armijos. Profesorius Aukštadvaryje gyveno iki 8-erių metų. Dar yra žmonių, kurie prisimena jo šeimą ir jį patį. Viena jų – Liongina Šovienė, kuri minėjo artimą šeimų bendravimą ir prisiminė savo bendrus žaidimus vaikystėje su B. Genzeliu.

Svečias išsakė daug aktualių ir kritiškų minčių dabartinės valdžios ir visuomenės atžvilgiu. Vienas iš smerktnių dalykų – įsiga-

lėjusi arogancija. Demokratija, anot jo, virsta anarchija, ir ne tik Lietuvoje. Ne veltui žmonės emigruoja, moralinis klimatas šalyje negeras, nevertinami tikri pamatiniai dalykai, viskas matuojama pinigais. Blogai, kad valstybė laikosi ant prekybos. Tiesus ir atviras signataro būdas atskleidė ir šiame pokalbyje.

Susirinkę aukštadvariečiai ir svečiai ne tik klausėsi ir klausinėjo signatarų, bet ir siūlė jiems aktyviau dalyvauti visuomenės gyvenime, garsiai ir plačiai kalbėti apie negeroves, pasinaudoti savo užtarnautu autoritetu stengiantis padėti gerinti padėtį Lietuvoje.

Baigiantis susitikimui Trakų viešosios bibliotekos direktorė Danguolė Banevičienė prof. B. Genzeliui dėkojo ne vien už šį susitikimą. B. Genzelio iniciatyva į Aukštadvario biblioteką pernai atkeliavo dalis (daugiau nei 1 300 vienetų dokumentų) asmeninės signataro bibliotekos, kuri buvo perduota kaip ypač brangi kraštiečio dovana.

Miestelio ir aplinkinių gyvenviečių bendruomenei į biblioteką atkeliavę leidiniai yra nepaprastai vertingi. Vietos gyventojai ir svečiai turės unikalų galimybę susipažinti ir studijuoti perduotas vertingas istorijos, filosofijos, socialinių bei kitų mokslų knygas, sklaidyti Lietuvoje retus meno albumus, naudotis Bostono lietuvių enciklopedija. Knygos jau yra skolinamos kitoms bibliotekoms. Ši asmeninė kolekcija bus naudojama ne vien pažintiniams, mokymosi ar mokymo tikslais, bet ir tyrinėjama dėl knygose esančių įrašų, autografų ir dedikacijų. Šiuo gražiu gestu B. Genzelis tarsi pratęsė viso savo gyvenimo švietėjišką misiją.

Dėkojame „Versmės“ leidyklai už iniciatyvą pristatyti naują knygą Aukštadvaryje ir už idomų susitikimą su garbingais svečiais – Kovo 11-osios akto signatarais: B. Genzeliu, R. Rudziu, Z. Vaišvila. Visos bendruomenės vardu tariame aciu profesoriui už išsakytas mintis ir už bibliotekos fondo papildymą išskirtiniu dokumentų rinkiniu. Linkime kuo geriausios sveikatos ir ištvermės tęsiant darbus.

Kas pareikš pasipiktinimą dėl Lenkijos Vyriausybės dokumento?

Anatolijus LAPINSKAS, Vilnius

2009 m. pabaigoje Lenkijos užsienio reikalų ministerija išleido „Pranešimą apie lenkų padėtį užsienyje – 2009“ (*Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą – 2009*). Net 466 puslapių dokumente apžvelgta lenkų padėtis 30-yje pasaulio šalių, tarp jų ir Lietuvoje. Beveik visose minimose valstybėse toji padėtis iš esmės yra lenkams palanki, išskyrus... Lietuvą. Todėl taip ir pavadinau tuomet parašytą šio pranešimo recenziją „Apie Lietuvą nė vieno gero žodžio“.

Priminsiu šį „blogų žodžių“ dokumentą. Pirmiausia jame pateikta svarbiausioji Lenkijos pretenzija: Lietuvos valdžia esą nori „suardyti unikalią lenkų švietimo sistemą“. Šio unikalumo (beveik 100 valstybinių mokyklų lenkų dėstoma kalba, pusšimtis vaikų darželių, lenkų universitetas) Lenkija net nepamini, tačiau, matyt, tikisi, kad pasaulis, išgirdęs tokį vertinimą, pasmerks „blogą“ Lietuvą. To Lenkijai ir tereikia.

Toliau gražiau. Lietuvos valdžios politiką lenkai vertina kaip „blogėjančios lenkų padėties“ politiką. Čia lenkai esą labiausiai kenčia nuo vietos, tai yra, Lietuvos valdžios, jie tiesiog tapo kankiniais. Beje, analogišką terminą „blogėjanti rusų padėtis“ naudojo ir rusų propaganda, prieš Rusijos invaziją Donbase.

Leidiny Lietuvoje aptiko ir „Lenkijos istorijos klastočių“, čia apie „Vilniaus krašto okupaciją“. Lenkija dievagojasi, kad jokios okupacijos nebuvo. Dar viena Lietuvos nuodėmė – negatyvus Lenkijos ir lenkų įvaizdis visuomenėje. Betgi Lenkijos ambasados užsakymu atlikto tyrimo duomenimis Lietuvos visuomenės požiūris į Lietuvos lenkus ir Lenkiją iš esmės yra palankus, o tarpusavio santykiai atitinka europinę praktiką. Bet tai juk geri žodžiai, o Lenkijai reikia blogų.

2012 m. pranešimas „apie lenkų padėtį...“ yra „tik“ 436 psl. ir 33 aprėpties šalių, jis nesiskiria nuo 2009 m. įvertinimo, tik juodos lenkų pragarų Lietuvoje spalvos čia dar tirštesnės. Apie jokią kitą šalį neparašyta tiek piktų žodžių, kiek apie Lietuvą. O tuometis ministras Radoslavas Sikorskis netgi konstatavo: „lenkai vis dar pyksta ant Lietuvos“ (jokia kita pasaulio šalis nesulaukė tokio „komplimento“!). Anot pranešimo, lenkų mažumos Lietuvoje padėtis ypač pablogėjo po 2011 m. Švietimo įstatymo, pagal kurį keli su Lietuva susiję dalykai lenkų mokyklose dėstomi lietuviškai. Bet juk analogiškai yra ir Lenkijoje!

Lenkijos pusei taip pat užkliuvo mažumų integracijos politika, nors šis siekis įteisintas ir Europos Tautinių mažumų

konvencijoje. Atsirado ir naujas kaltinimas – esą Lietuva nesudaro sąlygų atvykti į šalį darbo migrantams iš Lenkijos. Apskritai, pasak pranešimo, lenkų mažuma tik gina savo teises, o Lietuvos valdžia ją puola – diskriminuoja, asimiliuoja, pažeidžia žmogaus teises. Pranešime kliša ir prof. Vytautui Landsbergiui už jo publikaciją, kad Rusija savo politiniams tikslams naudoja Lietuvos lenkais.

Kliūva ir už tai, kad kai kurios Vilniaus ir Šalčininkų rajonų lietuviškos mokyklos priklauso ne savivaldybėms, bet ministerijai. Betgi tokia jų kilmė atsirado, kai tų rajonų, faktiškai lenkų, valdžia atsisakė jas steigti. Lenkai dar skundžiasi, kad negali viešajame gyvenime vartoti lenkų kalbos, nors lenkiškai skaitomos paskaitos jų universitete, švenčiamos šventės Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose, išeina laikraščiai, sakomos kalbos lenkų protesto mitinguose...

Tartum ne pasaulio lenkų gyvenimo apžvalgoje, bet ryžtingos kovos lauke čia išdėstoma net penkiolika lenkų reikalavimų Lietuvos valdžiai, pvz., pakeisti Švietimo įstatymą (!), padidinti tautinių mažumų kultūrinės veiklos finansavimą aštuonis kartus (!) ir net panaikinti klaidingą Lietuvos valstybės interesų interpretavimą (!!!). Paskutiniai dokumento Lietuvos dalies žodžiai: „Lietuvos lenkų sąjunga kategoriškai priešinsis visiems valdžios sprendimams, bloginančiais lenkų mažumos padėtį“, rodo, kad Lietuvos lenkai pasirengę ilgai ir nuožmiai kovai.

Tokia Lietuvos lenkų padėtis Lenkijos dokumento žiniomis buvo 2012 m. Su nerimu laukiau kito leidimo, nes Lietuvos traukimas jame galėjo pasiekti jau kosmines aukštumas. Bet 2015 m. pasaulio lenkų gyvenimo apžvalgos nebuvo. Taip pat 2016 m. ir, atrodo, nebus 2017 m. Naiviai pagalvojau, gal Lenkijai pabodo iš visų pasaulio šalių išskirti Lietuvą, vaizduojant padorų lenkų gyvenimą keliasdešimtyje pasaulio šalių ir pragarą Lietuvoje.

Deja, mano optimizmas sugriuvo, kai pamačiau, tiesa, gana pavėluotai, 2015 m. Lenkijos Vyriausybės priimtą „Bendradarbiavimo su lenkais užsienyje programą 2015–2020 metams“ (*Rządowy program współpracy z Polonią i Polakami za granicą w latach 2015–2020*). Čia vėl tęsiamas Lietuvos niekinimas ir net aiškinama, kad „Lietuvoje nėra teisinės infrastruktūros pagrindinių mažumų teisių užtikrinimui, o Lietuvos valdžia nerodo politinės valios, sprendžiant lenkų mažumos problemas“.

Jei trumpai – tai melas, pasirašytas Lenkijos Vyriausybės.

Konkretizuodama pretenzijas Lietuvai, Lenkijos Vyriausybė šiame dokumente pareiškė: „nepaisant Lietuvos–Lenkijos sutarties sudarymo, Lietuva negerbia lenkų mažumos asmenų teisių, tai pasireiškia: finansavimo disproporcija lietuvių ir lenkų mokykloms, nepalankiais lenkams brandos egzaminų reikalavimais, atšaukta teise į dvikalbes topografines lenteles, nesant priimtinių sprendimų grąžinant žemę lenkų mažumai, tautinių mažumų įstatymo nebuvimu, nerealizuota dvišalėje sutartyje įrašyta teise į originalių pavardžių rašybą dokumentuose. Visa tai reikalauja politinių Lenkijos vyriausybės veiksmų, kaip ir kompleksinės paramos Lietuvos lenkų veiksmams, ypač lenkų švietimo srityje“.

Jokiai pasaulio šaliai tokių litanijų ne-teikiama. Nedetalizuosiu atskirų postulatų, juos reikėtų pavadinti bent jau nepagrįstais arba Lenkijos pusei nepakankamai išaiškintais. Įdomiausia, kad šis sąrašas prieš jį patvirtinant buvo atsiųstas ir Lietuvos lenkams, kurie nieko smerktino jame nepastebėjo, jiems neužkliuvo nei „gilėjanti finansavimo disproporcija lietuvių ir lenkų mokykloms, nei atšaukta teisė į dvikalbes topografines lenteles, nei nerealizuota dvišalėje sutartyje įrašyta teisė į originalias pavardes“. O juk vien šie postulatai – melas.

Liūdniausia, kad visa tai bus kartojama ir pačių Lietuvos lenkų, nes dar ne vienerius metus (programa skirta 2015–2020 m.) galios Lenkijos Vyriausybės licencija šiems ir dar kitiems Lietuvą juodinantiems paistalams, o Lietuvos lenkai sakys – tai teisybė, nes patvirtinta Lenkijos Vyriausybės. Jais, matyt, remsis ir įvairaus lygio tarptautinės komisijos, tiriančios „lenkų engimą“ Lietuvoje.

Vis dėlto pasidarė įdomu, ar tas baisus „lenkų negerbimas“ vyksta tik Lietuvoje, ar ir likusio pasaulio platumose, gal čia vyksta viso pasaulio sąmokslas prieš lenkus, kur jie bebūtų, o gal čia tik Lietuvos suplanuota agresija? Kaip su tokiomis „antilenkiškomis“ nuodėmėmis tvarkosi kitos pasaulio šalys, apie tai irgi rašoma Lenkijos Vyriausybės dokumente.

Apie Baltarusiją tepažymima, kad lenkiškų mokyklų čia negausu, bet kad tik dvi – nerašoma, o juk lenkų čia pusantrą karto daugiau negu Lietuvoje! Minima, kad lenkų kultūros ir švietimo veikla su-laukia administracinių suvaržymų ir kad valdžia nepripažįsta Baltarusijos lenkų sąjungos, bet nesakoma, kad yra ir kita,

jau pripažįstama organizacija. Pretenzijų dėl lenkiškų topografinių pavadinimų ar pavardžių rašymo nėra, kaip ir žodžių, kad Baltarusija negerbia lenkų mažumos asmenų teisių, tokia „privilegija“ skiriama tik Lietuvai...

Teigiama, kad Ukrainoje „lenkų teisės“ iš esmės yra įgyvendintos. Tačiau karinio konflikto padariniai daro įtaką ir Ukrainos lenkų veiklai. Dokumente minima paramos lenkiškoms mokykloms būtinybė – iš Lenkijos reikia mokytojų. Jokių Lietuvos tipo pretenzijų čia nėra. Kaip matome, skirtingai nuo Lietuvos, tai gana palankus vertinimas ir be jokio pykčio Ukrainai. Kada Lietuva sulauks bent tokio požiūrio?

Dėl Čekijos, Latvijos, Rumunijos, Slovakijos, Vengrijos, Moldavijos dokumente rašoma, kad jose dėl lenkų teisių nėra problemų, nors kai kuriose šalyse yra sunkumų dėl mokymo lenkų kalba valstybinėse mokyklose. Taigi pretenzijų, galima sakyti, nėra. Pavyzdžiui, Latvijos lenkiškose mokyklose lenkiškai dėstoma tik pati kalba ir keli kultūrinio identiteto dalykai, bet Lenkijai tai neužkliūna. Toks mažumų švietimas Europos Sąjungoje pripažįstamas pavyzdiniu, o dėl „lietuviškų“ nuodėmių, pvz., dvikalbių gatvių pavadinimų, čia niekas net neužsimena.

Dėl Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Olandijos, Airijos, Austrijos, Prancūzijos, Norvegijos, Švedijos, Italijos, Belgijos, Danijos, Islandijos, Ispanijos, Šveicarijos, tai, pasak dokumento, Lenkija rūpinasi tik dėl visuomeninių organizacijų mokyklėlių, ryšių su Lenkija palaikymo, grįžimo į Lenkiją motyvacijos. Apie bet kokio tipo pretenzijas ten niekas nė nesapnavo.

Išvada tokia: niekas Europoje nelaiko pykčio nei Lenkijai, nei lenkams, deja, pati Lenkija jos ministro lūpomis užtikrina, kad be permanentinio pykčio Lietuvai ji negali gyventi. Tai patvirtina ir Lenkijos Vyriausybės bendradarbiavimo su lenkais užsienyje programa.

Ir jau visai aktualija. Lenkija pareiškė pasipiktinimą dėl Vilniaus Rasų kapinių chuliganų. Kapinėse apsilonkęs Lenkijos ambasadorius įvykį pavadino skandalingu. Lenkijos Vyriausybės dokumentas su absurdiškais ir dergiančiais Lietuvą kaltinimais taip pat skandalingas. Ar kas nors pareiškė pasipiktinimą dėl jo?

Šaltinis – <<http://alkas.lt/2017/05/03/a-lapinskas-kas-pareiks-pasipiktinima-del-lenkijos-vyriausybes-dokumento/>>.

Muziejus laikraštyje Nr. 6 (476)

Semeliškių dvarvietė

Išlikusių istorinių duomenų apie Semeliškių dvarą ir jo valdytojus nėra daug. XV a. dvaras priklausė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Kazimierui, vėliau Aleksandrui. Minima, jog tuo metu dvaro valdytojais buvo Šimkus Kybartavičius bei Semeliškių vietininkas Mikalojus Narbutavičius. 1519 m. Žygimantas Senasis perdavė Semeliškių dvarą valdyti Trakų vaivada Albertui Goštautui. Vėlesniais metais dvarą valdė tokių garsių didikų giminių atstovai kaip Zbaražskiai, Zavišai, Valavičiai, Rorai, Pocijiai, Granovskiai, Tolstojai, Remeriai ir kt. Po 1831 m. sukilimo dvaras atiteko išdui, o XIX a. II pusėje jis buvo suprojektuotas į nuomojamą fermą.

Duomenų apie dvaro teritorijoje stovėjusius pastatus taip pat beveik nėra. 1594 m. dvarą valdant Daratai Zavišienei prie Strėvos upės pasta-

tė klojimus. Žinoma, kad 1776 m. Semeliškių dvare stovėjo senas rūmas, ekonomo namas, nauja klėtis, įvairios paskirties ūkio trobesiai. 1784 m. parapijos aprašyme nurodoma, jog dvaras buvęs kyšulyje, prie Strėvos upės. 1795 m. dvaro sodyboje gyveno 12 žmonių, o pačiame Semeliškių miestelyje – 218. XIX a. pradžioje, po 1812 m. karo, buvo pastatyti nauji rūmai. 1861 m. dvaro sodyboje buvo 17 medinių pastatų, iš jų 4 prasti, likusieji tvirti. Šalia dvaro buvo spirito vorykla. Pagal 1861 m. miestelio planą matyti, kad dvaras buvęs šiaurinėje miestelio dalyje. Dauguma dvaro pastatų stovėję aukščiausioje Semeliškių dalyje, tarp upės ir Aukštadvario kelio. Tiksliai dvaro vieta buvo aptikta 1990 m. archeologinių žvalgomųjų tyrimų metu (tyr. vad. G. Abaravičius). Dvarvietė lokalizuo-

Radiniai iš Semeliškių dvarvietės. XVII a. U. Budvydo nuotr.

ta centrinėje miestelio dalyje, šalia miesto aikštės, Semeliškių vidurinės mokyklos aplinkoje. Tyrimų metu konstatuota, jog yra išlikęs 0,4–0,8 m storio archeologinis kultūrinis sluoksnius. Rasti XVII a. datuojami medinio pastato akmeninių pamatų

fragmentai. 1996 m. archeologinius tyrimus pratęsė Trakų istorijos muziejaus archeologė B. Lisauskaitė. Per kelerius metus Semeliškių dvarvietės teritorijoje ištirtas apie 300 m² dydžio plotas. Rasta bei muziejui perduota daugiau nei 3000 vnt.

buitinės keramikos fragmentų. Didžioji dalis radinių datuojami XVI–XVII a., ankstyviausi radiniai priskiriami XV a. Šį kartą pristatome dalį tyrimo metu rastų radinių. Tai – puošnūs karnizinių bei plokštinių koklių fragmentai. Karniziniai kokliai puošti medžio-klės scenomis. Kiti kokliai puošti žmogaus galva ar kaltiniu, augaliniu bei geometriniais ornamentais. Įdomu tai, kad rasti kokliai neglazūruoti. Taip pat eksponuojamas neaiškios paskirties indo fragmentas dengtas gelta glazūra ir puoštas augaliniu ornamentu. Tokiu pačiu ornamentu buvo puošta ir lėkštė, kuri dengta žalsva glazūra.

Archeologijos skyriaus vedėjas Ugnius Budvydas

Argi Jonas Basanavičius nebėra aktualus?

Kazys MISIUS, Vilnius

Šių metų Vasario 16-osios išvakarėse „Lietuvos žinios“ paskelbė Nerijos Putinaitės „irodymą“, kad „Jonas Basanavičius nebėra aktualus“¹. Laukiau ir tikėjaisi, kad dėl tokio išpuolio inteligentai netylės. Deja, atsakymo į tuos N. Putinaitės teiginius nepastebėjau. Taigi galima laukti naujų išpuolių prieš Lietuvos istoriją, jos žymiausių ir ypač gerbiamus asmenis.

Kadangi 2010 m. du autoriai už monografiją, kur naujais, net tyčiojimosi metodais paniekinti Pilėnai ir jų vadas Margiris gavo patriotiškiausios knygos nominaciją², to panoro ir Nerija Putinaitė. Jai 2016 m. už knygą „Nugenėta pušis“, kur žeminamas poetas Justinas Marcinkevičius, kažkieno sudaryta komisija buvo paskyrusi patriotiškiausios knygos nominaciją, bet tam pasipriešino Krašto apsaugos ministras. Internetinėje spaudoje dėl tokios nominacijos nepaskyrimo kilo vos ne isterija. Dėl atsisakymo Patriotų premiją skirti Nerijai Putinaitėi Lietuvos Prezidentė situaciją pavadino apgailėtina³.

Pati autorė, pristatydamą savo kūrinį Vilniaus knygų mugėje, kai kuriais aspektais J. Marcinkevičių palygino su Antanu Sniečkumi. Tai sukėlė diskusijoje dalyvavusių žmonių pasipiktinimą⁴.

Gindama savo pretenzijas į tokią patriotiškiausios knygos premiją N. Putinaitė internetinėje spaudoje be kitko aiškino, kad „patys lietuviai nemažai prisidėjo engdami kitas tautas“. Pavyzdžiui, ji cituoja lenkų autorių, kur piktinamasi lietuvių elgesiu 1939 m. perėmus Vilnių, nes buvo įvesta valstybinė lietuvių kalba⁵, nutylėdama tada teiktą pagalbą badaujantiems vilniečiams. Ji ne žodžiu neužsimena, kad lenkai, sulaužę Suvalkų sutartį, karine jėga užgrobė Vilnių, 1920–1938 m. okupuotame Vilniaus krašte persekiojo lietuvius, draudė mokytis gimtąja kalba, buvo uždarytos visos lietuvių organizacijos, lietuviškos mokyklos, skaityklos, už pavardžių užrašymą gimtąja kalba kunigams buvo keliamos baudžiamosios bylos. N. Putinaitė tendencingai parenka faktus, nutyli tuos, kurie prieštarauja jos siekiams ir tai vadina negincijama tiesa. Anot jos, išeina, kad patriotizmas yra savo tautos niekinimas, o ne didžiavimasis, pavyzdžiui, karais su vokiečių ordinu ir totoriais, laimėtu Žalgirio mūšiu, valdovu Vytautu, sava kalba, kultūra.

Bet grįžkime prie pradžioje minėtos publikacijos ir joje skelbiamų teiginių dėl Jono Basanavičiaus. Vienas tokių – „per visus Antrosios Respublikos metus jo biografija taip ir neparašyta“. Deja, tuo metu, kai buvo kalbinama N. Putinaitė, jau buvo atspausdinta 375 puslapių Algirdo Grigaravičiaus monografija „Atsiskyrėlis iš Suvalkijos. Jono Basanavičiaus gyvenimas ir darbai, 1 dalis, žmogaus dalia“.

N. Putinaitė tvirtina, kad J. Basanavičius „iš tiesų neturėjo politinės Lietuvos idėjos“, tikrai „etninės Lietuvos idėja, o ji – mitologinė“. Tai kieno gal rusų ar lenkų etninėse žemėse buvo atkurta Lietuvos valstybė?

N. Putinaitė aiškina, kad Pirmosios Lietuvos Respublikos metais Basanavičius buvo tik simbolis, o „aktualizuotas sovietmečiu, nes jo idėjos dėl lietuvių dalykų buvo labai naudingos tuo metu kurtai sovietinio tautiškumo vizijai. Tai tiko sovietinės ateizacijos ir kovos su Katalikų bažnyčia kontekste. Buvo leidžiami J. Basanavičiaus raštai“. O juk „Lituanistinės bibliotekos“ serijoje buvo išspausdinti ne tik J. Basanavičiaus, bet ir vyskupų Motiejaus Valančiaus ir Antano Baranauko dvitomiais raštai 5000 egz. tiražu ir tuoj tapo bibliografinėmis retenybėmis. Kuo šie vyskupai buvo aktualūs tuometinei valdžiai?

Lietuvos nelaisvės metais N. Putinaitė nemato garbingų inteligentų pastangų, siekiant išlaikyti lietuvių kalbą, tautinę savimone, etninę kultūrą. Anot jos, valdžiai „aktualus pasirodė ir J. Basanavičiaus domėjimasis tautosaka, jo idėja apie jos rinkimą labai gerai panaudota skleidžiantis kraštotyринiams sąjūdžiams. Toks etnokultūrinis nacionalizmas. Mes iki šiol, regis, iš jo neištrūkstame“. N. Putinaitėi derėtų žinoti, kad kraštotyrinis sąjūdis to meto valdžiai buvo labai nepaankamas. Po 1970 m. Kraštotyros draugijos Vilniaus skyriaus kompleksinės ekspedicijos Gervėčiuose, kur dalyvavo apie 150 asmenų, kitais metais neleista numatyta ekspedicija

Pelesoje, teko ją surengti Dubičiuose. Ir tai 1971 m. buvo paskutinė minėtos draugijos, Vilniaus skyriaus ekspedicija. Niekindama lietuvių etninę kultūrą, N. Putinaitė sukuria terminą etnokultūrinis nacionalizmas. Kokia ta lietuvių tapatybė, be etninės kultūros ir liaudies dainų?

N. Putinaitė teigia, kad „J. Basanavičiui rūpėjo parodyti, kad lietuviai – nepaprastai sena ir labai autentiškas šaknis turinti tauta“. Neaišku, kas čia nepatinka N. Putinaitėi. Juk lietuvių kalba iki šiol išlaikiusi daug savo senųjų formų, be jos neišsiverčia lyginamosios kalbos tyrinėtojai. Anot N. Putinaitės, „nacionalizmas arba tauta gimsta iš emocijos“. Dar negirdėtas „atradimas“.

N. Putinaitė džiaugiasi, kad J. Basanavičiaus trakologijos tyrimus kalbininkai paneigė „dar tarpukario Lietuvoje“. Deja, tuo metu trakų-dakų kalbų šaltiniai Lietuvos tyrinėtojams buvo neprieinami. Gyvendamas Bulgarijoje, J. Basanavičius tyrinėjo trakų-dakų kalbos paminklus ir pastebėjo nemažai panašumų su lietuvių kalba. Jo pastebėjimai ir lyginimai nėra atsitiktiniai sutapimai. Tai patvirtino ir kalbotyros prasme J. Basanavičių apgynė bulgarų kalbininkas Ivanas Duridanovas 1969 m. paskelbtame darbe „Trakų-dakų studijos“, kur nagrinėjami trakų-dakų ir baltų kalbiniai santykiai. Tuo mokslškai patvirtinta, kad senais laikais Balkanuose ir prie Nemuno buvo bendra prokalbė. Tikrai neturima duomenų, kad trakai-dakai būtų atsikėlę į Lietuvą.

Jono Basanavičiaus niekintojai norisi priminti, kad Bulgarijoje J. Basanavičius, kaip gydytojas ir mokslininkas taip pat yra žinomas ir gerbiamas. Be straipsnių bulgarų periodikoje, apie jį galima rasti ir bulgariškose enciklopedijose. 2008 m. išleista P. Mongačovo knyga „Daktaras Jonas Basanavičius – gyvenimas ir darbas Bulgarijoje (1880–1905)“, o 2013 m. išėjo šios knygos trečias papildytas leidimas. Trumpai paminėkime, už ką lietuviams brangus Jonas Basanavičius.

1. J. Basanavičius įsteigė pirmąją lietuvišką lotyniškų raidynų periodinį leidinį žurnalą „Aušra“ ir pats redagavo pirmuosius numerius. „Aušra“ kėlė lietuvių tautinę savimone, ugdė lietuvių kalbą, kėlė pasididžiavimą garbinga Lietuvos istorija, liaudies kultūra, tautosaka. Tuo metu lenkų veikėjai, nepripažino lietuvių kultūros, siekė, kad ne tik lietuvių šviesuomenė, bet ir valstiečiai išsižadėtų savo kalbos.

„Aušros“ pasirodymo metu buvo iškilusi visiškos lietuvių kalbos išnykimo grėsmė tiek Rusijos imperijoje, tiek vokiečių valdomoje Mažosioje Lietuvoje. Siekiant surinkti kuo daugiau žinių apie sparčiai nykstančią lietuvių tautą, 1879 m. Tilžėje įsteigė Lietuvių literatūros draugiją, kuri domėjosi lietuvių raštija, istorija, rinko tautosaką, etnografijos, liaudies dailės ir kt. eksponatus, tačiau negynė lietuvių kalbos teisių.

„Aušroje“ bendradarbiavo daugiau negu 70 įvairių pažiūrų tiek Didžiosios, tiek Mažosios Lietuvos asmenų. Su „Aušra“ prasidėjo platus lietuvių tautos atgimimas. Juk „Aušros“ paveiktas Vincas Kudirka tapo susipratusių lietuvių, vėliau aktyviai įsijungė į lietuvių tautinio atgimimo veiklą, parašė giesmę, tapusią Lietuvos himnu. Todėl „Aušros“ reikšmę sunku pervertinti.

2. 1892 m. „Apšvietoje“ J. Basanavičius straipsnyje „Priedėlis prie lietuviško klausimo“ rašė, kad lietuvių idealu turi būti nepriklausoma Lietuva ir pateikė tokias lietuviško darbo gaires, kad: a) Lietuva taptų lietuviška; b) idėjos apie Lietuvos savarankiškumą tautiškai pagrindu išsiplatinę kunigų ir bajorų tarpe; c) visų Lietuvos luomų švietimo kalba taptų lietuviškoji; d) tarp visų Lietuvos gyventojų viešpatautų santarvė ir meilė ir visų luomų idealu taptų lietuviystė.

3. J. Basanavičius dar būdamas gimnazistu pradėjo rinkti liaudies dainas. Gyvendamas Bulgarijoje 1892 m. per spaudą paragino rinkti ir jam siųsti tautosaką. 1898 m. išleido pirmą didelį lietuviškų pasakų rinkinį. Apžvelgti visą J. Basanavičiaus paskelbtą ir surinktą tautosaką reiktų atskiro rašinio.

4. 1905 m. atvykęs į Vilnių J. Basanavičius tapo moraliniu lietuvių autoritetu. Dalyvavo visuose svarbesniuose lietuvių pasitarimuose. Kartu su kitais parengė memorandumą dėl Lietuvos autonomijos (buvo įteiktas

Rusijos ministrui pirmininkui). Jis vienas iš 1905 m. gruodžio 4–5 d. įvykusio Didžiojo Vilniaus seimo sumanytojų, organizatorių ir pirmininkų. Tada seimas priėmė svarbius nutarimus dėl Lietuvos autonomijos, kokių būdu autonomiją iškovoti ir dėl valsčių, mokyklų ir bažnyčios. Norisi pacituoti, nutarimo fragmentą. „... Reikalauti Lietuvai autonomijos su seimu Vilniuje, išrinktu visuotinu lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu, neskiriant lyties tautos ir tikėjimo.

Toji autonomiškoji Lietuva turi būti sudėta iš dabartinės etnografiškosios Lietuvos, kaip branduolio ir tų pakraščių, kurie dėlei ekonomiško, kultūriško, tautiško arba kitų priežasčių traukia prie to branduolio, ir kurių gyventojai priklausyti prie to panorės.“

Dar minėtame seime buvo priimta rezoliucija dėl lenkinimo Vilniaus vyskupijos bažnyčiose. Netrukus J. Basanavičiaus iniciatyva įkurta „Tautiškoji lietuvių demokratų partija“.

5. 1906–1907 m. J. Basanavičius buvo pirmojo lietuviško mokyklų reikalams skirto laikraščio „Lietuvis“ oficialus redaktorius. 1906 m. parengė memorandumą popiežiui Pijui X „Apie lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose“ (išleista atskira knygele lietuvių ir lotynų kalbomis; į lotynų kalbą išvertė kun. A. Bajorinas). Joje be kitko prašoma įkurti Lietuvos bažnytinę provinciją, atskirtą nuo Lenkijos.

6. J. Basanavičius buvo „Lietuvių mokslo draugijos“ steigėjas ir pirmininkas. 1905 m. parengti įstatai, valdžios patvirtinti 1907 m. Jis rengė ir redagavo tos draugijos leidinį „Lietuvių tauta“. Draugija kaupė biblioteką, rankraščius, įvairius dokumentus.

7. Vokiečių okupacijos metais rinko medžiagą tos okupacijos istorijai. Pirmininkavo 1917 rugsėjo 18–22 Vilniuje vykusiai Lietuvių konferencijai. Išrinktas į Lietuvos tarybą. 1918 vasario 16 pirmininkavo Lietuvos tarybai paskelbiant Lietuvos nepriklausomybės aktą.

Vien iš čia pateiktų dalies Jono Basanavičius darbų turėtų būti aišku, už ką jį gerbiame. Kuri Europos valstybė negerbia tautiniam atgimimui ir kultūrai nusipelnusių žmonių? Todėl, kol Lietuvoje liks tautiškai susipratusių lietuvių, Jono Basanavičiaus atminimas bus gerbiamas.

Dar 2008 m. apie pamatinių Lietuvos vertybių griovimą istorikas Edvardas Kriščiūnas rašė: „Lietuvos nutautinimas vyksta kryptingai nuo to laiko, kai Lietuva atgavo nepriklausomybę. Išsivadavus iš sovietinės okupacijos, iš Vakarų atėjusi globalizacija, žymaus JAV politologo P. Bjukeneno teigimu siekia sugriauti tautines vertybes, tautines kultūras. ...

Kosmopolitizmas, veikiantis kaip gerai finansuojama ir organizuota jėga (per Sorošo fondą, Laisvosios rinkos institutą ir kitas institucijas) griauja pagrindinius lietuviybės pamatus: gimtąją kalbą, žaloja tautos istoriją ir naikina tautos atmintį, griauja tautines tradicijas ir papročius. Kosmopolitinės jėgos stengiasi sumenkinti tautos kultūros vertinimą, tyčiojasi iš tautos praeities, siekia priimesti mums, lietuviams, nevisavertiškumo kompleksą...“⁶

Dar 2005 m. irgi prieš vasario 16-ąją N. Putinaitė pristatė savo knygą „Šiaurės Atėnų tremtiniai“. Ta proga pokalbyje su Rimvydu Valatka ji pareiškė keletą minčių ne tik apie J. Basanavičių, bet ir apie lietuvių tapatybę, kuri esanti „azinė, o ne europinė“. Neva tokį „lietuviškosios tapatybės tipą apibrėžė ir suformavo J. Basanavičius. Nuo europinės tapatybės lietuvius jis orientavo į azinę“. Minėtame pokalbyje N. Putinaitė žavisi taikinga vokiečių nacija ir priekaištuoja „banditiškai azijinei“ lietuvių tautai⁷. Tokia N. Putinaitės „tiesa“.

Lietuvoje už tyčiojimasi iš lietuvių tautos ir jos kalbos nebaudžiama. Stebina kitas. Pirmoji išsityčiojusi iš Jono Basanavičiaus N. Putinaitė tapo Švietimo ministro pavaduotoja. Tokia docentė garbės nedaro ir Vilniaus universitetui. Deja, ten darbuojasi, žaloja jaunimą, skelbia išpuolius prieš lietuvių kalbą, istoriją ir daugiau dėstytojų. Gal N. Putinaitė išpuoliais prieš J. Basanavičių nori padėti Vilniaus merui, kad Vilniuje Basanavičiui iškiltų kuo labiau nevykęs ir nederamoje vietoje paminklas arba jokio paminklo jam nebūtų.

¹Argustas J., „Nerija Putinaitė: „Jonas Basanavičius nebėra aktualus“, in: *Lietuvos žinios*, 2017, vasario 15.

²Darius Baronas, Dangiras Mačiulis, *Pilėnai ir Margiris*: istorija ir legenda, Vilnius, 2010.

³„Patriotų premija: prezidentė regi diskreditavimą, premjeras kalba apie J. Marcinkevičių“. Prieiga per internetą – <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/patriotu-premija-prezident-regi-diskreditavima-premjer-kalba-apie-j-marcinkeviciu.d?id=70485606>>.

⁴Jackevičius Mindaugas, „N. Putinaitė supykde mugės dalyvius: „nujau, siaubas“. Prieiga per internetą – <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/n-putinaite-supykde-muges-dalyvius-nujau-siaubas.d?id=70535392>>.

⁵N. Putinaitė. Nuo tiesos atribotas patriotizmas yra bergždžias“. Prieiga per internetą – <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/n-putinaite-nuo-tiesos-atribotas-patriotizmas-yra-bergdzias.d?id=70513178>>.

⁶Kriščiūnas E., „Kosmopolitinės Lietuvos istorijos doktrinos bruožai ir tikslai“, in: *Lietuvos aidas*, 2008 kovo 20, nr. 64, p. 1–2.

⁷*Lietuvos rytas*, 2005 vasario 14.

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00
El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736
Mob. tel. +370 6 561 5021

„Karališka senoji kibininė“ –

Sausių k. ,
LT-21401 Trakų r.
(Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km),
tel./faks. +370 5 243 2444,
mob. tel.
+370 65908454, +370 659 08452,
el. p. info@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvių „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

*Tad linkime akimis pamatyti,
gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...*

„Senoji kibininė“ –
Karaimų g. 65, LT-21104
Trakai, tel./faks. +370 5
285 5865, mob. tel. +370 659
72132, +370 659 08452,
el. p. senoji@kibinas.lt

PATVIRTINTA
RLMA valdybos ir Trakų švietimo centro
2017-03-02 posėdyje. Protokolo Nr.1

RYTŲ LIETUVOS MOKYKLŲ ISTORIJOS KABINETŲ APŽIŪROS – KONKURSO, SKIRTO LIETUVOS VALSTYBĖS ŠIMTMEČIUI, NUOSTATAI

I. BENDROJI DALIS.

1. Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga (toliau RLMA) kartu su Trakų švietimo centru (Partneris), vykdydami tęstinį edukacinį projektą „Istorija ir kultūra“ (edukacinio projekto „Geriau pažinkime Lietuvos istoriją“ sudėtinė dalis), organizuoja istorijos kabinetų apžiūrą – konkursą, skirtą Lietuvos valstybės šimtmečiui.

2. Istorijos kabinetų Konkurso nuostatai reglamentuoja Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos reikalavimus kabinetų tvarkymui.

3. Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga ir Trakų švietimo centras, organizuodami šį istorijos kabinetų konkursą – apžiūrą, tikisi paskatinti mokytojus kartu su mokiniais deramai pasiruošti Lietuvos Valstybės garbingam jubiliejui.

II. APŽIŪROS – KONKURSO TIKSLAS IR UŽDAVINIAI.

1. Konkurso tikslas – paskatinti Rytų Lietuvos mokyklų istorijos mokytojus, dalijantis savo gerą patirtimi, naujai pažvelgti į istorijos kabinetų naudą, funkcionalumą, įvairumą, šiuolaikiškai mokant mokinius istorijos.

2. Konkurso uždaviniai:

2.1. Išrinkti geriausius Aušros Petniūnaitės mokytojų mokyti istorijos. 2.2. Įvertinti istorijos mokytojų gebėjimą pristatyti istorijos kabinetą.

III. ISTORIJOS KABINETŲ APŽIŪROS – KONKURSO ORGANIZAVIMAS, DALYVIAI.

1. RLMA ir Partneris organizuoja Vilniaus, Šalčininkų, Trakų rajonų ir Vilniaus priemiesčio mokyklų istorijos kabinetų apžiūrą – konkursą (toliau Konkursas).

2. Konkurse kviečiame dalyvauti visas mokyklas, nepriklausomai nuo to, kokia kalba mokykloje yra dėstoma istorija.

3. Pasiruošimas Konkursui vyksta mokyklose nuo 2017 m. kovo iki 2017 m. spalio mėnesio.

4. Iki 2017 m. gegužės 31 dienos dalyvio paraišką pateikti RLMA. Anketas siųsti el. paštu. Paraiškos forma pridedama.

5. Lapkričio mėnesį vyks kabinetų vertinimas ir rezultatų apibendrinimas.

IV. DALYVAVIMO KONKURSE SĄLYGOS.

6. Mokykla, pareiškusi norą dalyvauti konkurse, privalo atkreipti dėmesį į šiuos dalykus:

6.1. kabineto aprūpinimą, estetinį vaizdą, apipavidalinimo aktualumą, turimas audio, video priemonės ir jų naudojimą;

6.2. sukaupimą medžiagą apie svarbiausius Lietuvos istorijos įvykius, mokinių dalyvavimą įvairiuose piletiško projektoose, akcijose ir t. t.;

6.3. turėtų būti akcentuojama istorijos ka-

binetą pristatančio mokytojo edukacinė veikla, netradicinės darbo formos, integruotos pamokos, apžvalginės ar teminės ekskursijos, šventės, susitikimai ir t. t.

V. VERTINIMAS IR REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

1. Paraiškas pateikusiose mokyklose lankysis vertinimo komisija (istorijos specialistai).

2. Rezultatai bus apibendrinti lapkričio mėnesį vyksiančioje konferencijoje.

3. Geriausių istorijos kabinetų mokytojai bus apdovanoti.

4. Visų Konkurse dalyvavusių mokyklų istorijos mokytojai bus pakviesti į nemokamą edukacinę kelionę „Lietuvos dvarų istorija ir kultūra“.

VI. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS.

1. Konkurso koordinatorius – Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga ir Trakų švietimo centras.

2. Informacija apie Konkursą bus skelbiama nacionaliniame Lietuvos istorijos laikraštyje „Voruta“ ir interneto svetainėje www.voruta.lt.

3. Nuostatus rengė: Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė, mokytoja metodininkė Danguolė Sabienė (tel. 8 620 17143, el. paštas danguole.sabienė@gmail.com), Turgelių „Aistuvos“ gimnazijos istorijos mokytoja ekspertė Jolanta Lazdauskienė (tel. 8 623 13262, el. paštas jlolanta@ymail.com), Trakų r. Paluknio „Medeinos“ gimnazijos mokytojas metodininkas Dainius Kuchanas (tel. 8 683 34055, el. paštas dainius.kuchanas@gmail.com).

RYTŲ LIETUVOS MOKYKLŲ ISTORIJOS KABINETŲ APŽIŪROS – KONKURSO, SKIRTO LIETUVOS VALSTYBĖS ŠIMTMEČIUI, DALYVIŲ REGISTRACIJOS ANKETA

Mokyklos pavadinimas	
Mokyklos adresas	
Mokyklos telefonas, pašto adresas	
Mokytojo (-ų) vardas, pavardė, telefono nr., el. pašto adresas	

Skaitytojų laišškai

Knygų namelis su tautiniu stogeliu

Raimondas GUOBIS, kraštotyrininkas, muziejininkas, Svėdasai

Praeitą vasarą Anykščių r. Svėdasų miestelio bibliotekos bibliotekininkės padedant keletui geradarių išigijo knygų namelį. Ne kokį mažą inkilėlį, dėžutę kišeninę, kur telpa vos keletas knygų, bet vos ne miniatiūrinę trobelę, kuriame pasiklausę pasakų patys mažiausieji skaitytojai galėtų ir pamiegoti, artėjant Nepriklausomybės šventėms trobelę apdengta tautinėmis juostomis.

Iki šiol buvęs etnografiškai teisingas šiaudų stogas nudengtas ir jo vietoje patiesta įvairiaspalvių kutuotais pakraščeliais vietinės, Svėdasų miestelyje gyvenančios ir dirbančios, audėjos Aušros Petniūnaitės nuaustų juostų. Stebina žydyntys tautiniai raštai, simbolių ir žiedynų ornamentai, kuriuose susilydo spalvų žaismas ir prigimtinio išradingumo pajauta... Jau keliolika metų audžianti Aušra šypsosi, gražu ir smagu. Beje, Svėdasų audėjos juostomis įvairiomis

Juostų audėja Aušra Petniūnaitė.
Raimondo Guobio nuotr.

progomis puošiasi ne tik svėdasiškiai, bet ir visų aplinkinių parapijų ir net miestų gyventojai. Aušra šypsosi – smagu ir jai, ir visiems, kas į biblioteką užžina – džiugina tautinis namelis.

„Tele2“ pigina internetą: „Pildyk“ siūlo penkiskart daugiau gigabaitų

Daugiausia išankstinio mokėjimo paslaugos vartotojų turintis „Pildyk“ vasarą siūlo mobiliuoju 4G internetu naudotis pigiau. Užsisakę pamėgtą interneto duomenų paketą, vartotojai gali padauginti gigabaitų skaičių iš penkių – toks pasiūlymas galioja visą vasarą.

Pasak „Pildyk“ prekės ženklo vadovės Dominykos Jonušienės, šiuo metu bendrovės tiekiamu mobiliuoju 4G internetu naudojasi beveik milijonas vartotojų. „Pagal 4G ryšio pasiekiamumą Lietuva pasaulyje užima trečią vietą. Mūsų šalis garsėja sparčiu, kokybišku interneto ryšiu, kuriuo galime didžiuotis – todėl dalijamės juo su vartotojais“, – sako D. Jonušienė.

Nauja „Pildyk“ vartotojams skirta akcija galioja iki rugpjūčio 31-osios. Pagal akcijos taisykles, užsisakę vieną iš interneto duomenų paslaugų „Naršyk“ mėnesiui, už papildomą 0,99 Eur mokėstį „Pildyk“ vartotojai turi galimybę pasirinkti interneto duomenų skaičių padauginti iš penkių.

4G interneto vartotojams siūloma už iki šiol įprastą kainą užsisakyti norimą duomenų kiekį: 1,5 GB, 3 GB, 5 GB arba 10 GB.

Užsisakius duomenis vartotoją pasiekia SMS žinutė su raktažodžiu. Jį išsiuntus trumpuoju numeriu 1556, už papildomą – vos 0,99 Eur mokėstį gautą interneto duomenų kiekį galima padidinti net penkis kartus.

Pavyzdžiui, jei už įprastą 3 Eur mokėstį užsisakote 1,5 GB interneto mėnesiui, susimokėję papildomą 0,99 Eur mokėstį – gausite mėnesiui net 7,5 GB ir išleidžiate – 3,99 Eur.

Tokiu būdu 3 GB interneto duomenų gali virsti 15 GB, 5 GB – 25 GB, o 10 GB – net 50 GB duomenų.

Penkiskart daugiau interneto duomenų galima naudoti visą parą ir ištisą mėnesį, skaičiuojant nuo užsakymo dienos.

Muziejus laikraštyje Nr. 7 (477)

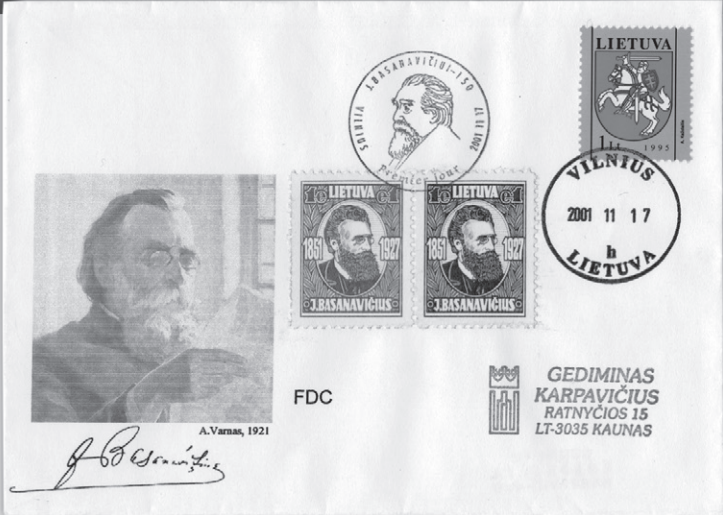
Vokas, skirtas Jonui Basanavičiui

Švenčiant Lietuvos Valstybės atkūrimo dieną prisiminame ir lietuvių tautinio atgimimo vedlį, dažnai vadinamą tautos patriarchu daktarą Jono Basanavičių (1851–1927). Būtent šio iškilaus asmens vadovaujama Lietuvos Taryba 1918 m. vasario 16 dieną pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą. 2017 metais sukanka 90 metų nuo J. Basanavičiaus mirties.

J. Basanavičius buvo kvalifikuotas gydytojas, 1879 m. išsilavinimą įgijęs Maskvos universitete ilgai medicininį darbą dirbo Bulgarijoje. Apie aukštą mediko kompetenciją liudija faktas, kad 1893 m. J. Basanavičius tapo privačiu Bulgarijos kunigaikščio Ferdinando (1861–1948) rezidencijos gydytoju. Gyvendamas užsienyje J. Basanavičius intensyviai darbavosi Lietuvos kultūrinėje ir politinėje veikloje, 1883 m. parengė pirmąjį „Aušros“ numerį. 1905 m. jis grįžo į Lietuvą. 1917 m. buvo išrinktas į Lietuvos Tarybą. 1918 m. vasario 15 d. dėl Tary-

boje kilusių nesutarimų atsistatydino tuometis pirmininkas Antanas Smetona (1874–1944), o šias pareigas perėmė J. Basanavičius. Jam pirmininkaujant vasario 16 d. Taryba priėmė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą. J. Basanavičius buvo pirmasis signataras pasirašęs šį svarbų dokumentą. Nors vėliau nepriklausomos Lietuvos didžiojoje politikoje J. Basanavičius nedalyvavo, jo kaip tautos patriarcho autoritetas tvirtai įsigalėjo lietuvių visuomenėje. J. Basanavičius mirė 1927 m. vasario 16-ąją – tą pačią dieną, kurią prieš devynerius metus kartu su bendražygiais padovanojo Lietuvai nepriklausomybę.

Vasario 16-osios proga pristatome Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugomą pašto voką iš Gedimino Karpa- vičiaus kolekcijos, skirtą J. Basanavičiui. Voko kairėje pusėje – dailininko Adomo Varno (1879–1979) nutapytas 1921 m. J. Basanavičius skaitantis raštą. Po paveikslu – J. Basanavičiaus parašas. Voko

Vokas, skirtas J. Basanavičiui. Kaunas, 2011 m. Aut. G. Karpavičius.
Spaudai parengė O. Šešeliov

centre priklijuoti du identiškų vaizdo, bet skirtingų atspalvių (žalsvo ir rusvo) pašto ženklai. Šių pašto ženklų centre – J. Basanavičiaus portretas ovaliame apvade. Abipus portreto – daktaro gimimo ir mirties metai (1851–1927). Virš pašto ženklų yra apskritas antspaudas, kurio centre – J. Basanavičiaus portretas profiliu, o pakaraščiuose – užrašai: „J. BASANA- VIČIUI – 150“ , „VILNIUS“,

mo ir mirties metai (1851–1927). Virš pašto ženklų yra apskritas antspaudas, kurio centre – J. Basanavičiaus portretas profiliu, o pakaraščiuose – užrašai: „J. BASANA- VIČIUI – 150“ , „VILNIUS“,

„Premier jour“ ir data „2001 11 17“. Voko viršutiniame dešiniame kampe priklijuotas dar vienas pašto ženklas, skirtas Kovo 11-ajai. Šio ženklo centre pavaizduotas Lietuvos Respublikos herbas Vytis. Virš herbo užrašas „LIE- TUVA“, o po herbu – išleidimo metai (1995). Ženklo dešiniame pakraštyje vertikaliai užrašyta „A. Každailis“ (žen- klo autorius). Po ženklų yra apskritas antspaudas, kurio centre data – 2001 11 17, viršuje puslankiu – „VILNIUS“, o apačioje puslankiu – „LIETUVA“ .

Dr. J. Basanavičiaus veiklą bei atmi- nimą įamžinusias muziejines vertybes iš Trakų istorijos muziejaus rinkinių galima pamatyti Salos pilyje eksponuo- jamoje parodoje „Vasario 16-oji. Jonas Basanavičius“, kuri veiks iki kovo 19 d. Kviečiame apsilankyti.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Kitas numeris išeis 2017 m. liepos 29 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. habil. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).	 Laiškas: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel./faks. (8 528) 51 266, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainė www.voruta.lt .
 9 771392 067018	© Voruta, 2017. Visa medžiaga (rašiniai, pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2017. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt aštuntieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 51 266, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdinto AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com , tel. 8 605 11 117), Irma Stadalnykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt , 8 603 11 117), Stanislava Žuravskaitė (buhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel./faks. (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Valentinas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych-Šochienė (publicistika), Martynas Buivys (internetas).